

ef

Studenti Ekonomskog fakulteta

BROJ 22

GODINA XV

BESPLATAN PRIMJERAK

Kad si
zadnji
put bio
u kazali-
štu?

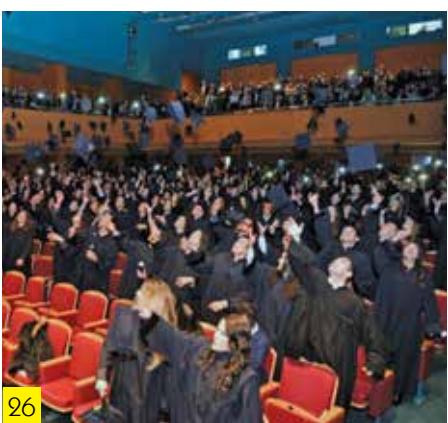
Hrvatsko
narodno
kazalište
u Mostaru

Sadržaj

SEF | BROJ 22 | GODINA XV

Riječ urednika	5
6. Interkatedarski skup za menadžment zemalja Jugoistočne Europe	6
Sastanak s predstavnicima sveučilišta u Zadru	7
Ekonomski forum u Sarajevu	7
Erasmus+ u Nisi Poljska	7
Predavanje guvernera Hrvatske Narodne Banke	8
Jean Monnet projekt	10
Konferencija o gospodarskom sustavu eu i procesu pridruživanja BiH	11
Nakić grupa na nastavi iz kolegija osnove menadžmenta	12
Okrugli stol u okviru III. Susreta katedri za računovodstvo	13
Potpisani sporazum o suradnji kulturnih i obrazovnih institucija regije	13
Radionica na temu: „Razvoj poslovnih modela“	14
AvaCom d.o.o. Mostar	14
Svečana promocija diplomanata ekonomskog fakulteta	
Sveučilišta u Mostaru centar Vitez	15
Intervju: Sanja Bijakšić	16
Žuja i žujine promocijske aktivnosti	18
Studijski posjet organizacijama u Hercegovini	19
Gostujuće predavanje	20
„Moja praksa“ - Intera tehnološki park	21
Dvoboja asistena	22
Ernst and young (EY) – tvoja karijera počinje ovdje	24
Malonogometna liga	25
Promocija	26
Praksa u Unicredit banci	28
Studijsko putovanje: Milano – Como - Lugano	29
Stota godišnjica rođenja i četrdeseta godišnjica smrti Džemala Bijedića	30
Bank for International Settlements	32
Izvještaj o stanju planete 2016. godine	34
Visoki predstavnici BiH	36
Drugi način party ekonomista 16. 11. 2016	38
Novi predsjednik SAD-a	40
Najpoznatiji računovodstveni skandali	42
Intervju: INTERA TP - Goran Dodig	46
Što nakon Brexita?	44
Loša privatizacija u BiH	50
Blogermania u Mostaru	52
Pčelarstvo – slatki susret čovjeka i pčele	53
Razvoj mobitela kroz povijest	56
Shopper marketing - novi fenomen	57
Budućnost električnih automobila	58
Franjevačka galerija Široki Brijeg	60
Studentski zbor Sveučilišta u Mostaru	62
Intervju s Ivonom Ćavar	63
Žene i politika	64
Advent u Mostaru	66
Aiesec	67
Nagli porast teretana u Mostaru	68
Benfordov zakon	70
IN MEMORIAM: Tomislav Pujić - Toni (13.04.1955. - 12.11.2015.)	72
Sudionik u prometu i (ne)kultura ponašanja	73
Greben spašenih	74
Zlato	74

44

**LIST STUDENATA
EKONOMSKOG FAKULTETA**

Glavni urednik: Zvonimir Bošnjak

Zamjenica urednika: Daria Heljić

Uredništvo:

Daria Ravlić
Valentina Karačić
Iva Klepić
Marija Vranjković
Dario Šaravanja
Dražana Volarić
Neven Batinović
Jan Minarik
Andjela Marić

Vanjski suradnici:

Stipan Zovko
Tomislav Zeleničić
Zvonimir Miletić
Renata Begić
Ivona Rezić
Damir Lucović
Nikola Papac

Lektorica: Andjela Čolak

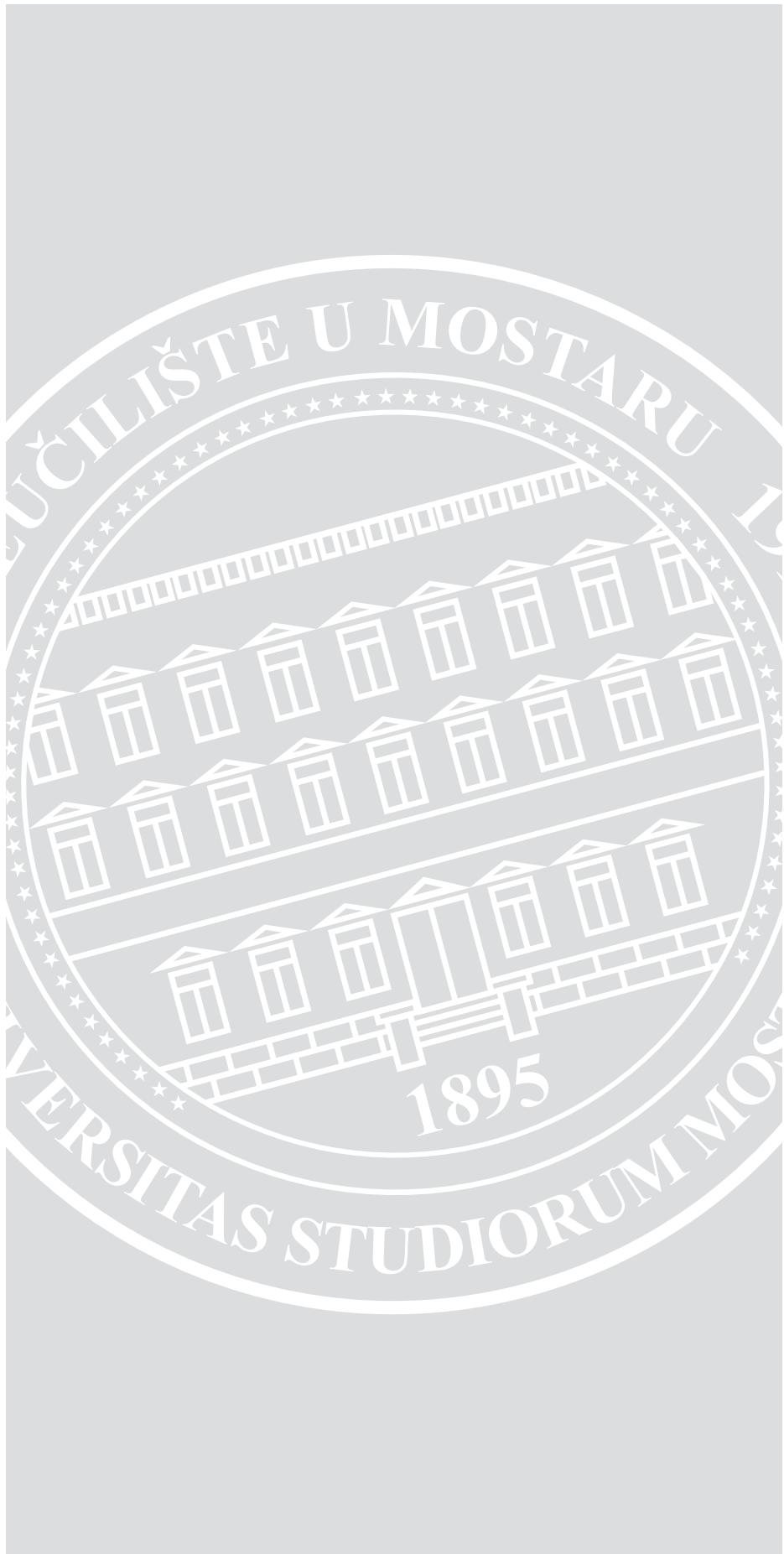
Grafička priprema i tisak: Fram Ziral

Adresa: Matica Hrvatske b.b.

E-mail:

Naklada: 1000 primjeraka

P.S. Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno mišljenja uredništva.

Riječ urednika

Poštovani čitatelji, pred Vama je novo izdanje, odnosno 22. broj lista SEF.

Nakon preuzimanja uredništva lista od bivšeg urednika, inače mog kolege i prijatelja, nastojao sam za početak pohvatati sve vezano za pripremu izdavanja istog. Ovim putem želim mu zahvaliti što je uspijio odvojiti dio svog vremena kako bi me uputio u sve bitne detalje. Na prvu, bio sam zabrinut, ipak nisam imao određeno iskustvo u ulozi urednika, koje je nedvojbeno važno. Polako sam, korak po korak, učio i stjecao to iskustvo, ali rekao bih da nisam prestao biti zabrinut, valjda iz razloga što sam želio i nastojao učiniti sve kako bi list izgledao što bolje. Na početku je u uredništvu nedostajao određeni broj studenata. Jedan dio studenata koji je do tada sudjelovao u izradi lista završio je fakultet, a drugi dio nastavio je studij u inozemstvu, pa sam u početku bio primoran popuniti upražnjena mjesta. Na sreću, to nije bio problem jer je zanimanje studenata bilo dosta dobro i tako smo svi skupu krenuli u izradu novog broja. Za neke članove uredništva bili su to prvi članci, prvi broj, prvo novinarsko iskustvo koje su uspješno savladali. Znam da sam ponekad bio i pomalo dosadan, tražio da se često nešto popravi i promjeni, ali sve u želji i namjeri da časopis bude što bolji i zbog toga Vam jedno veliko HVALA uredništvo moje.

Na fakultetu je, u međuvremenu od izlaska prošlog pa sve do same realizacije ovog broja, bilo dosta događanja. Nastojali smo popratiti sve događaje, jer oni

ipak imaju poseban značaj, s obzirom da na njima sudjeluju studenti i nastavno osoblje Ekonomskog fakulteta. Što se tiče samog sadržaja lista, ne bih izdvajao posebno neke članke jer smatram da su svi važni. Rekao bih da je svaki članak jedan kvadratič koji je utisnut u ovaj broj, te da ima svoju težinu i ulogu u istom. Sadržaj je dosta bogat događanjima oko fakulteta, ima pregršt odličnih tema i intervjua sa zanimljivim osobama. Međutim, ako moram nešto istaknuti, onda bi to bio osvrt na prijatelja našeg lista Tonija, koji nas je prerano napustio. On je bio i ostao dobar duh Ekonomskog fakulteta, ali i SEF-a.

Kako se bližio izlazak novog broja osjećao sam napetost, hoće li ovaj broj opravdati moja očekivanja, ali i očekivanja čitalja. Naravno, uvijek može bolje, ali ako dajete svoj maksimum i trudite se, mislim da rezultat ne bi trebao izostati. Potaknut tim, nadam se da će ovaj broj ispuniti Vaša kao i moja očekivanja. Iskoristio bih priliku i pozvao sve zainteresirane kolege da nam se priključite, pišete za SEF, steknete nova prijateljstva, naučite nešto novo, jer zašto nijemo promatrati sa strane, kada možete biti dio nečega lijepoga i pozitivnoga. Za kraj želim se zahvaliti našim sponzorima, Studenskom zboru Ekonomskog fakulteta i svima onima koji su na bilo koji način doprinijeli da ovaj broj ugleda svjetlo dana.

Hvala Vam!

Do sljedećeg broja...

Pozdrav

Urednik SEF-a
Zvonimir Bošnjak

6. Interkatedarski skup za menadžment zemalja jugoistočne Europe

Šesti sastanak i regionalni znanstvena konferencija katedri za menadžment zajednički je organizirana od strane Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banja Luci i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, a domaćini su bili: Ekonomski fakultet Univerziteta u Banja Luci, Katedra za poslovnu ekonomiju, menadžment i marketing, Centar za projektni menadžment i poduzetništvo (CPME) i Ekonomski fakultet u Banja Luci.

Nastavno osoblje i suradnici s visokoškolskim ustanovama iz regije jugoistočne Europe, koji se u znanstvenom i nastavnom smislu bave problematikom organizacije, menadžmenta, poduzetništva i informacijskih tehnologija učestvovali su na skupu i konferenciji gdje su radni jezici savjetovanja bili svi službeni jezici zemalja jugoistočne Europe te engleski jezik. S Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru sudjelovali su: prof. dr. sc. Zdenko Klepić, prof. dr. sc. Lidija Lesko Bošnjak, prof. dr. sc. Katerina Malić Bandur, doc. dr. sc. Nikola Papac i asistentica Lidija Šunjić, mag. oec.

Skup je otvoren pozdravnim govorima od strane organizatora, prof. dr. sc. Saše Petkovića, izvanrednog profesora i prodekana Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banja Luci i prof. dr. sc. Zdenka Klepića, redovitog profesora i prodekana Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, odnosno predsjednika i potpredsjednika programskog odbora. Skup se nastavio govorom prof. dr. sc. Jasmina Komića, redovnog profesora i ministra u Ministarstvu nauke i tehnologije Republike Srpske, na temu: "Transfer znanja i najboljih praksi poduzetništva u realni sektor i podržavanje procesa komercijalizacije inovacija" te predavanjem prof. dr. sc Jove Ateljevića na temu: „Uloga Univerziteta u regionalnom razvoju“.

Nakon toga su predstavljeni novi partneri te okrugli stol gdje je predstavljen *IT Klaster Banja Luka*: Priča o suradnji između Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Banja Luci, Centra za projektni menadžment i poduzetništvo i IT Klastera Banja Luka.

Drugi dan upriličen je okrugli stol koji je obuhvaćao diskusije na temu: *Regionalna suradnja u obrazovanju – mogućnosti i izazovi*. Moderatori su bili: prof. dr. sc. Zdenko Klepić s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, prof. dr. sc. Nikša Alfrević s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, prof. dr. sc. Darko Tipurić s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i prof. dr. sc. Aziz Šunjic s Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Drugi dan je bio rezerviran i za prezentacije radova i diskusije u tri paralelne sesije pod naslovima: Menadžment i marketing, Korporativno upravljanje te Poduzetništvo i IT.

Cilj skupa bio je nastavak regionalne suradnje među vodećim ekonomskim fakultetima te unapređenje iste između vodećih visokoškolskih ustanova s posebnim naglaskom na katedru menadžmenta u regiji cijele jugoistočne Europe (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Slovenija, Srbija, Crna Gora, Makedonija).

Domaćin sedmog interkatedarskog skupa katedri za menadžment zemalja jugoistočne Europe bit će Zagreb, odnosno Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a održat će se u rujnu 2017. godine.

Sastanak s predstavnicima Sveučilišta u Zadru

Na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru održan je radni sastanak s predstavnicima Sveučilišta u Zadru i Ustanove za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije - INOVAcija.

Tom prigodom postignut je dogovor o zajedničkoj prijavi projekata prekogranične suradnje, kao i o područjima buduće suradnje na projektnim aktivnostima.

Dekanica Ekonomskog fakulteta prof. dr. sc. Mila Gadžić kazala je kako suradnja ove vrste svakako pokazuje ustrajnost Ekonomskog fakulteta da se intenzivnije uključi u procese povlačenja sredstava iz projektnih fondova u svrhu izgradnje novih vještina, kompetencija i uspostave novih putova dugoročne održivosti.

Sastanku s predstavnicima mostarskog Ekonomskog fakulteta nazočili su doc. dr. sc. Božena Krce Miočić iz Odjela za turizam i komunikacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, ravnateljica INOVAcije Vedrana Kevrić i zamjenica ravnateljice Katarina Colić.

Ekonomski forum u Sarajevu

Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu organizator je Ekonomskog foruma koji je održan 9.2.2017. godine u Sarajevu kao način povezivanja akademске zajednice, gospodarstva i nositelja vlasti u BiH. Dekanica Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru red. prof. dr. sc. Mila Gadžić sudjelovala je u radu panela "Glas akademске zajednice".

Erasmus+ u Nisi Poljska

Studenti IV. godine preddiplomskog sveučilišnog studija Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Matea Miličević, Mateo Miličević i Robert Zelenka korisnici su programa Erasmus+ međunarodne mobilnosti studenata kojeg Sveučilište u Mostaru realizira sa University of Applied Sciences u Nisi Poljska. Međunarodna mobilnost traje tri mjeseca ljetnog semestra akademске 2016./2017. godine.

Robert Zelenka: „Doživjeti iskustva međunarodne razmjene odlučio sam se zajedno sa svojim prijateljima i kolegama. Razlog za odabir Nyse je program koji je nudio stjecanje znanja iz računovodstva i financija te želja za upoznavanje kulture i tradicije druge zemlje u ovom slučaju Poljske. Nastava koju imamo je organizirana nešto drugačije nego na našem fakultetu. Radi se dva tjedna intenzivno, po završetku nastave slijedi izrada projekata i pisanih radova. Takvom organizacijom ostavljeno je slobodno vrijeme studentima za sudjelovanje u drugim aktivnostima.“

Studenti su sudjelovali i u radu međunarodne znanstvene konferencije „Business Risks in Changing Dynamics of Global Village“ 27-28. travnja 2017. godine na kojoj su prezentirali projekt.

Predavanje guvernera Hrvatske narodne banke

Guverner Hrvatske narodne banke prof. dr. sc. Boris Vujčić održao je, u amfiteatru Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, predavanje studentima na temu „Monetarna politika i konkurentnost“.

Guverner je u svojem izlaganju ukazao na mogućnosti i ulogu monetarne politike u vođenju ekonomske politike te monetarnim integracijama. Uzimajući na određena ograničenja koja postoje u zemljama jugoistočne Europe pred monetarnom politikom, naglasio je kako monetarna politika može imati plodove svojeg djelovanja samo uz strukturne reforme. Istakao je potrebu odgovornog ponašanja nositelja monetarne i ekonomske politike te njihovu međusobnu koordinaciju. Guverner je istaknuo kako je ulazak u EU Republici Hrvatskoj donio pozitivne gospodarske učinke te nastojanje HNB-a da po udovoljenju kriterija u monetarni sustav uvede euro. Nakon predavanja guverner je odgovarao na pitanja studenata, nastavnika Ekonomskog fakulteta i predstavnika Centralne banke BiH.

Predavanje je održano kao dio aktivnosti koje Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru provodi u okviru projekta Jean Monnet i u suradnji Asocijacije za europske studije BiH (ECSA BiH) u promociji EU integracija na putu u kojem se nalazi BiH.

Jean Monnet projekt

Modul Činjenice i izazovi pristupanju Europskoj uniji izvodit će se u razdoblju od 2016. do 2018. godine na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. U implementaciji projekta sudjelovat će i predstavnici drugih sveučilišta, sektora poduzetništva, lokalne i regionalne vlasti kao i druge grupacije zainteresirane za EU teme.

Implementacija modula planirana je kroz predavanja koja će se održavati tri puta godišnje. Pokrivati će područja poput povijesti i teorije ekonomskih integracija,

zakonodavnog i institucionalnog sustava Europske Unije, poslovne prilike na tržištu kao Europske unije i analizu trenutnog stanja u procesu integracije BiH prema EU.

Modul će se fokusirati na tri glavna područja:

1. Izvori informacija o EU i pozicija BiH u procesu pridruživanja
2. Zakonodavni i institucionalni sustav u uvjetima poslovanja s EU
3. Teorija i praksa ekonomske integracije – vodič za usklađivanje ekonomije i poduzetništva u BiH

Predavanja su prvenstveno namijenjena prvostupnicima, studentima diplomskog i poslijediplomskog studija s ciljem širenja njihovog znanja i razumijevanja EU integracije te izvođenje zaključaka koji mogu biti korisni na putu BiH prema EU. Materijali s pojedinačnih predavanja će biti pripremljeni za sve registrirane studente kako bi se osiguralo razumijevanje materije. Za studente i druge zainteresirane strane, koje nisu u mogućnosti sudjelovati na predavanjima, planirane su posebne E-chat predavaonice.

Konferencija o gospodarskom sustavu EU i procesu pridruživanja BiH

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru i Asocijacija za europske studije u Bosni i Hercegovini (ECSA BiH) organizirali su u Mostaru međunarodnu znanstvenu konferenciju na temu: "Gospodarski sustav Europske unije i proces pridruživanja BiH - izazovi i perspektive". U svom obraćanju dekanica Ekonomskog fakulteta dr. sc. Mila Gadžić naglasila je kako se Bosna i Hercegovina nalazi u izuzetno važnom razdoblju postizanja statusa kandidata u kojem mora ustrajati na putu dubokih i bolnih strukturnih reformi u cilju usklađivanja s legislativnim i ekonomskim sustavom EU.

Na konferenciji su sudjelovali partneri s nekoliko sveučilišta, između ostalih: Sveučilišta iz Trsta, Sveučilišta u Ljubljani, Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišta u Rijeci te drugih partnera iz zemalja Europske unije i Zapadnog Balkana.

Konferencija je održana pod visokim pokroviteljstvom hrvatskog člana Predsjedništva BiH Dragana Čovića i supokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitrović.

Dekanica Ekonomskog fakulteta konferenciju je okarakterizirala kao priliku da akademска zajednica ukaže na najvažnije izazove u oblikovanju adekvatnih politika kao odgovor na visoku integriranost i globalne promjene te pruži doprinos u artikuliranju pozitivnih smjerova s ciljem prilagodbe gospodarstva na načelima pametnog održivog rasta.

"Svi smo zapravo svjesni da će put prema postizanju statusa kandidata biti težak zbog činjenice da je BiH kompleksna i neefikasna država. Zato svi zajedno moramo tražiti odgovore na pitanja koja se javljaju u zahtjevnom procesu prilagodbe pravilima Europske unije", kazala je dekanica Gadžić.

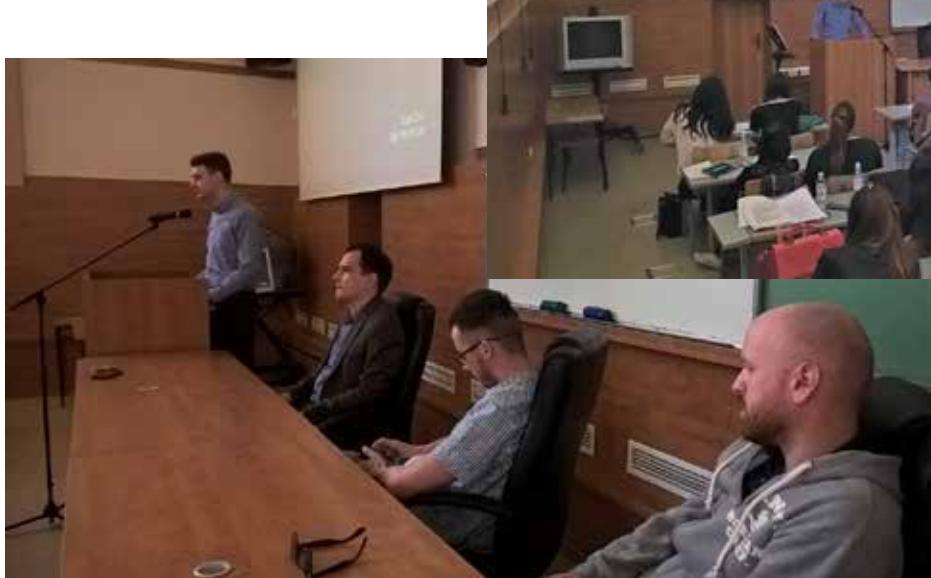
NAKIĆ GRUPA na nastavi iz kolegija Osnove menadžmenta

Dana 12. travnja 2016. godine u sklopu nastave iz kolegija Osnove menadžmenta nositelja kolegija prof. dr. sc. Zdenka Klepića i doc. dr. sc. Nikole Papca održano je gostujuće predavanje **Grge Čorića** predstavnika NAKIĆ GRUPE iz Širokog Brijega.

Gospodin Čorić je u svome predavanju predstavio ključne sastavnice NAKIĆ GRUPE (NAMEX, LEDA, Nam Pek) s osobitim naglaskom na opis organizacijske strukture grupe, kao i organizacijskih struktura svih njenih sastavnica.

Poseban naglasak na predavanju stavljen je na osobine i sposobnosti koje poslodavci danas očekuju od svojih zaposlenika na tržištu, posebno ističući ekonomiste kao najtraženije zanimanje. Upravo je taj segment predavač prikazao opisujući vlastiti put i napredak od zaposlenja do danas.

Na kraju svoga izlaganja gospodin Čorić je prezentirao i odluku menadžmenta NAKIĆ GRUPE o dodijeli jedne **stipendije** nekom od studenata Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru kao i o mogućnosti praksi zainteresiranim studentima.

Okrugli stol u okviru III. susreta katedri za računovodstvo

Skupu je načinu zočila ministrica finansija Federacije BiH. Istaknula je značaj ministarstva finansija u reformskim procesima. U svim

aktivnostima koje ministarstvo vidi Zakon o računovodstvu i reviziji predstavlja iskorak i očekuje se njegovo skoro usvajanje.

Doc. dr. sc. Miro Džakula, direktor Uprave za neizravno oporezivanje stavio je naglasak na stanje neizravnih poreza i potrebe

usklađivanja sa EU direktivama.

Gosp. Ivanišević, predsjednik Upravnog odbora nagnao je dobru suradnju Saveza računovođa, revizora i finansijskih djelatnika kao i dobru suradnju između Ministarstva finansija i Saveza i pozvao na suradnju katedre za računovodstvo.

DRUGI NAČIN
DRUGI NIČIN

•cafe and night club•

Potpisani sporazum o suradnji kulturnih i obrazovnih institucija regije

Predstavnici obrazovnih i kulturnih institucija su potpisali Sporazum u suradnji kojim se obvezuju kako će, u suradnji s Razvojnom agencijom HERAG te pod krovom AdriaWealth prstena, biti otvoreni i spremni za buduće projekte financirane od strane IPA Adriatic programa.

U sklopu toga, u organizaciji Razvojne agencija Županije Zapadnohercegovačke – HERAG, u utorak, 15. studenog 2016. godine u Mostaru, održan je okrugli stol na temu „Uloga kazališta u razvoju regije“. Na okruglom stolu sudjelovali su: predstavnici kazališnih kuća iz Mostara

i Italije, predstavnici Sveučilišta iz Mostara i Italije, predstavnici razvojnih agencija, Grada Mostara, Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta.

Ispred Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru jedan od potpisnika sporazuma o budućoj suradnji bio je prof. dr. sc. Zdenko Klepić koji je prepoznao kako kultura i ekonomija imaju dosta zajedničkog, oboje predstavljaju jedan od stupova razvoja svakog društva i svake zemlje.

Nakon održavanja okruglog stola, sudionici su imali priliku sudjelovati u prezentaciji i predstavi koja je prikazana u prostorijama Hrvatskog narodnog kazališta u Mostaru.

Radionica na temu:

„Razvoj poslovnih modela“

U pondjeljak, 16.01.2017. godine, održano je gostujuće predavanje i radionica na temu: „**Razvoj poslovnih modela**“. Predavanje i radionicu za studente III. godine stručnog studija održao je Goran Dodig, djelatnik INTERA Tehnološkog Parka i privatni konzultant. Predavanje i radionica održani su u sklopu nastave iz kolegija *Osnove poduzetništva i Poslovno planiranje* na stručnom studiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Koncept poslovnog modela aplikativna je nadopuna razvoju poduzetničke ideje i poslovnog planiranja. U sklopu radionice studenti su imali priliku upoznati i koncept razvoja poslovnih modela u praksi te kroz radionicu i praktične primjere s njegovom primjenom u razvoju različitih proizvoda i usluga na tržištu.

AvaCom d.o.o. Mostar

U petak, 20. siječnja 2017. godine, studenti četvrte godine Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru pod vodstvom asistenta Damira Lucovića i doc. dr. sc. Nikole Papca posjetili su poduzeće AvaCom d.o.o. Mostar.

Prilikom posjete menadžment poduzeća studente je upoznao sa organizacijom i načelima poslovanja poduzeća AvaCom. Pored upoznavanja s osnovnom organizacijom i načelima poslovanja, studenti su imali priliku upoznati se i sa primjenom software-a za organizaciju, uredsko i elektroničko poslovanje te elektroničko vođenje projekata. Cilj posjete bio je upoznati jedno suvremeno i dinamički organizirano poduzeće te se upoznati sa primjenom i korištenjem suvremenih informatičkih alata u organizaciji i vođenju različitih poslova, kao i poslovnih projekata.

Svečana promocija diplomanata Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru centar Vitez

Dana 16. prosinca 2016. godine održana je svečana promocija diplomanata Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru - centar VITEZ.

Glazbeno je promociju upotpunio nastup učenika Srednje glazbene škole "Jakov Gotovac" Novi Travnik.

Intervju:

Sanja Bijakšić

RAZGOVARALA: DARIA HELJIĆ

1. Možete li nam se ukratko predstaviti, gdje i kada ste diplomirali, magistrirali, doktorirali? Otkad radite u ulozi profesorice na fakultetu?

Rođena sam u Mostaru 1966. godine. Diplomirala sam na Ekonomskom fakultetu 1989. godine. U ožujku 1992. kao prva iz svoje generacije sam magistrirala, a doktorirala 2004. godine. Na Fakultetu radim od 1991. godine. Angažirana sam i na drugim ustrojbenim jedinicama Sveučilišta. Osim na Sveučilištu u Mostaru bila sam angažirana i na ekonomskim fakultetima u Sarajevu, Bihaću i Zenici.

2. Zašto ste se odlučili za studij ekonomije?

Moram priznati kako mi ekonomija nije bila jedini odabir. Razmišljala sam o medicini, pravu... vjerojatno kao i većina mlađih koji nisu sigurni u izbor budućeg poziva. U konačnici, za odabir ekonomije su možda presudile dvije činjenice. Kao prvo, to je bila profesija i mojih roditelja te sam u razgovorima s njima uvidjela mogućnosti koje pruža ovaj studij. Drugo, mogućnost studiranja u rodnom gradu u tom periodu mi je bila privlačnija opcija od odlaska na studij negdje drugo. U svakom slučaju, moram priznati kako mi nikada nije bilo žao zbog odabira studija.

3. U kakvom Vam je sjećanju ostao studenski život?

Gledano iz moje sadašnje perspektive, studentski život je bio jedan od najbezbržnijih perioda i nešto što nam svima ostane u sjećanju. Učenja sa kolegama, trema pred ispite, usponi – padovi... sve što nas je na određeni način formiralo. Tijekom studija bila sam aktivna u studentskim organizacijama (tadašnji Zbor studenata i AIESEC) koje su mi omogućile sudjelovanja u brojnim sadržajima koji su studentima na raspolaganju. Također sam hororarno radila na radio Mostaru i pisala za LOM što je dodatno

obogatilo moj studentski život. Također, taj period mi je donio i čvrsta prijateljstva koja i danas traju.

4. Koje kolegije preferirate i zašto?

Na Fakultetu radim više od 25 godina i na većini marketinških kolegija sam izvodila nastavu kao asistentica ili nastavnica te mi je teško izdvojiti onaj koji favoriziram. Kolegij Marketing je možda najzahtijevniji za izvođenje jer se studenti po prvi put susreću s ovom disciplinom i moja zadaća kao nastavnice je naučiti ih kako usvojiti marketinški način promišljanja i zainteresirati ih za dublje izučavanje ove oblasti.

5. Vaš najdraži film i knjiga, koju glazbu preferirate?

Oduvijek sam voljela pisati i čitati, a moj ukus se mijenjao paralelno s mojim sazrijevanjem. Naravno, slobodno vrijeme kojim raspolažem pa čak i raspoloženje utječe na odabir žanra. Iskreno, nemam omiljenu knjigu, ali imam omiljeni citat koji je iz povjesne drame Prohujalo s vihorom. To je: „Sutra je novi dan.“ I vjerujte, uvjek pomislim na to, kada su ispred mene određeni problemi ili prepreke.

Što se tiče glazbe, zadnjih godina (vau ili zadnje dvije dece-nije) uglavnom slušam ono što su slušali ili slušaju moji sinovi. S njima sam prošla sve žanrove, od domaćih izvođača koje vi mladi slušate, preko hard rocka, pa do death i black metal gazbe. Međutim, osobno bih se odlučila za staru školu domaćeg rock-a.

6. Što je presudno u Vašem poslu i što je toliko zanimljivo, pa se velik broj studenata odluci za smjer Marketing?

Marketing je izuzetno „živa“ disciplina koja je neraskidivo vezana sa svim drugim funkcijama u svakom organizacijskom sustavu. Danas smo svjesni kako bez dobro koncipiranih marketinških aktivnosti poduzeće ne može dugoročno uspjeti. Bez obzira koliko dobar proizvod ili usluga bili, ako kupci ne znaju za vas, uspjeha nema.

Marketing je istodobno znanost, poslovna disciplina i proces koji je potreban u svakom organizacijskom sustavu. Njegov doprinos učinkovitosti organizacije i njenim performansima je ogroman. Stoga je nužan na ekonomskim fakultetima kao disciplina, ali i kao smjer jer omogućava studentima zapošljavanje i izražavanje vlastite kreativnosti u prostoru prakse. Mišljenja sam kako su upravo kreativnost, interdisciplinarnost, nužnost usvajanja i prilagođavanja novim znanjima koja se nude kroz bavljenje marketingom ono što studente najviše privlači.

7. Jeste li u karijeri imali poslovne ponude zbog kojih ste razmišljali napustit posao profesora?

Misljam kako smo svi mi imali ponude za prelazak na drugo radno mjesto u nekom dijelu svog života. Međutim, ovo je nešto

za što sam se odlučila i što me ispunjava. Kao sveučilišni profesor možete se realizirati na različite načine, ali ova profesija je jedna od rijetkih koja omogućava praćenje, tako vidite kako se mladi ljudi pred vašim očima razvijaju i sazrijevaju. Najveća potvrda da sam ostvarila pozitivan kontakt sa studentima je činjenica kada student zna da može doći do ureda i otvoreno razgovarati o kolegiju, načinu polaganja, zatražiti pomoć, a posebno mail -ovi s rečenicom: „Profesorice, dobio/la sam posao!“ To znači da vas studenti nisu zaboravili i da ste odigrali određenu pozitivnu ulogu u jednom dijelu njihovog života.

8. Jesu li studenti dovoljno aktivni?

Mi stariji uvijek pričamo kako je bilo u naše vrijeme, navodimo prednosti ili nedostatke pa tako ponekad razmišljam o tome jesu li u moje vrijeme studenti bili aktivniji. S ove točke, mislim kako mladi općenito mogu i trebaju biti prodorniji i glasniji. Pri tome ne mislim samo na studentski segment života. Glas mladih se mora čuti u svim sferama. Međutim, on se ne može čuti ako ga vi „ne ispustite“. Za prilike u životu se trebate boriti i izboriti, a ne čekati da one vama dodu.

9. Primjetite li (velike) potencijale kod Vaših studenata?

U svakoj generaciji imate divnih i vrijednih mladih ljudi. Imate tihih studenata koji nisu prodorni, ali koji vas pozitivno iznenade svojim znanjem i elokventnošću. Mi kao nastavnici ih moramo prepoznati i potaknuti. Imate i onih koji su uvijek bučni, spremni na šalu i upadicu. Kada me pitate, ima li onih u kojima se krije potencijal, moram reći kako ih svaka generacija ima. Međutim, za njihov budući uspjeh na tržištu rada presudno je odabrati ono što vole i što bi željeti raditi u budućnosti i tek tada do izražaja mogu doći njihova znanja i odredene vještine.

10. Jeste li sudjelovali u nekim projektima i kakvo je Vaše iskustvo?

Naravno da sam sudjelovala u različitim projektima kao student i danas kao profesor, kako u okviru institucije tako i izvan nje. Svaki od njih omogućio mi je da naučim nešto novo. Nažalost, mislim kako se rezultati projektnih aktivnosti nedovoljno primjenjuju u praksi.

11. Jesu li mladi dovoljno angažirani u tom području (projektima)?

Uvijek ima prostora za još djelovanja. Studenti imaju priliku sudjelovati u različitim projektima u okviru Sveučilišta. Obnašala sam dužnost prorektora za međunarodnu suradnju i bila sam izravno uključena u međunarodne projekte u kojima sudjeluje Sveučilište kao i međunarodne razmjene koje stoje na raspolaganju studentima. Praksa je pokazala kako te mogućnosti studenti, nažalost, nedovoljno koriste.

12. Pošto se danas govori o drastičnom razvoju novih grana unutar marketinga, koji je po Vašem mišljenju prevladavajući trend u marketingu na globalnoj razini?

Trendovi u marketingu moraju pratiti promjene koje se događaju na tržištu i to na globalnoj razini. Pri tome moramo pratiti i slijediti razvoj onih koji su nama slični, ali su prebrodili „djeće bolesti“ koje nas muče i uspješno se natječu u globalnoj tržišnoj utakmici. Marketing najveće promjene i transformacije doživljava u polju oglašavanja, a koje nastaju razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Nastaju nova područja marketinga

kao što su neuromarketing, digitalni marketing, marketing intelligence, imersivni marketing... Marketing postaje prostor u kojemu informatička znanja, digitalne tehnologije nalaze veliki prostor vlastite primjene, ali im istodobno marketing daje poticaj za stalno usavršavanje. Primjer tome danas su društvene mreže, postale su jedan od važnijih marketinških alata. Potiču interakciju s klijentom, pokazuju na koje načine proizvod može utjecati na njih i unaprijediti kvalitetu života. Svakako i virtualna realnost koja je sve više prisutna, omogućava aktiviranje i personaliziranje komunikacije s klijentima.

13. U kojoj su mjeri moderne marketinške prakse razvijene i primijenjene u BiH gospodarstvu?

Gospodarstvo BiH prati suvremene trendove i postaje dio globalnog tržišta. Taj proces je nezaustavljiv, a konvergencija gospodarstva prema razvijenijim zemljama je zakonita. Nadam se kako će se ovaj proces ubrzati pozitivnim i ohrabrujućim koracima BiH ka integraciji u EU. U tom kontekstu, marketing možemo promatrati samo kao dio takvog globalnog procesa, puta kojim ide i prolazi naše gospodarstvo. Suvremene marketinške prakse komunikacije s tržištem dio su strategijskih i izvedbenih planova poduzeća i njihove tržišne orijentacije. CEO naših poduzeća potpuno je svjestan kako jedino sustavan pristup tržištu, proizvodu, usluzi, kupcu (njega omogućava marketinška orijentacija) osigurava opstanak i razvoj poduzeća.

14. Na Ekonomskom fakultetu je ove godine uveden novi nastavni plan i program, što mislite o tome?

Moram Vas kod ovog pitanja korigirati. Naime, nije došlo do uvođenja novog NPP već korekcije postojećeg. Obveza svake visokoobrazovne institucije je revizija NPP nakon četiri godine njegove primjene. Kada program „zaživi“ možete vidjeti njegove prednosti i mane. Normalno je kako s određenog vremenskog odmaka možemo kritičnije sagledati kako je urađen. Međutim, evo i protupitanje, što studenti misle? Osobno smatram kako se glas studenata, vaše stvarno razmišljanje, prijedlozi moraju više čuti i glasnije artikulirati.

15. Vaša poruka za studente?

Ono što studentima često kažem, a to je da je znanje jedino što im nitko ne može uzeti i u znanje se uvijek isplati ulagati. Svaka prepreka se u određenom momentu čini nepromostiva, ali zato pomislite; sutra je novi dan.

Žuja i Žujine promocijske aktivnosti

VALENTINA KARAČIĆ

Iove godine Ožujsko pivo je odlučilo provesti studentski natječaj te nagraditi najbolje projekte!

Peti put ožujsko pivo tradicionalno provodi svoj natječaj „Ožujske promocije i promotivne aktivnosti“.

Zadaci natječaja bili su: napraviti anketu tržišta, osmisiliti marketing plan promocije te promocijske aktivnosti tijekom cijele godine, napraviti / osmislitи promo materijale, napraviti SWOT analizu Ožujskog piva i njegova dva najveća konkurenta. Na ovaj je način pružena prilika da pokažu svoja znanja i kreativnost, a da uz to budu i nagrađeni.

Članovi žirija bili su Stanko Šola i Tino Škutor ispred Ožujskog piva te profesori Zdenko Klepić, Nikola Papac, Sandra

Jelčić i asistentica Lidija Šunjić ispred Ekonomskog fakulteta. Svi su se studen-

ti veoma potrudili. Ideja je bilo i previše i samim time je natjecanje bilo neizvjesno. Prvo mjesto pripalo je Ivoni Jonjić koji je osvojila novčanu nagradu od 1000 KM. Drugo mjesto i nagradu od 600 KM osvojio tim „Žukke“ kojeg su činile studentice Renata Begić i Daria Heljić. Treće mjesto i nagradu od 400 KM osvojio je tim „Chin-Chin“ odnosno studentice Martina Zovko i moja malenkost, Valentina Karačić. Ostali timovi nisu otisli kući praznih ruku, Ožujsko pivo je za njih kao i za dobitnike nagrada pripremilo vrijedne poklon pakete. Studenti ovaj natječaj prepoznaju kao priliku da pokažu svoje potencijale. Nadamo se kako će i ubuduće postojati Ožujsko studentski natječaj kako bi studenti i dalje mogli pokazivati svoja umijeća, kreativnost i vještine.

STUDIJSKI POSJET ORGANIZACIJAMA U HERCEGOVINI

Iva Klepić

Jednodnevni studijski izlet imali su studenti treće i četvrte godine su u sklopu kolegija Menadžment, pod vodstvom prof. dr. sc. Zdenka Klepića, doc. dr .sc. Nikole Papca i asistentice Lidiye Šunjić. Posjetili su značajne poslovne, kulturne i sportske subjekte na području Hercegovine. Studentima iz Mostara su se pridružili studenti odjela Ekonomskog fakulteta u Vitezu.

Studenti su na početku imali priliku posjetiti najvećeg izvoznika u BiH - Aluminij d.d. Gospodin Darko Juka, rukovoditelj korporativnih komunikacija Aluminija studente je upoznao s poslovanjem tvrtke i njezinim značajem za bosanskohercegovačko gospodarstvo. Nakon toga im se obratio jedan od voditelja iz proizvodnje te ih proveo kroz cijeli proizvodni proces, upoznao ih sa prednostima i uspjesima, ali i poteškoćama koje se nalaze pred njima, koje su ih pratile kroz povijest tvrtke.

Sljedeća postaja bili su podrumi Andrija u Paoći. Studente je kroz cijeli proces proveo vlasnik i direktor firme gospodin Miro Ćorić, objasnivši im povijest, način proizvodnje i poslovanje. Studenti su imali priliku uživati u degustaciji autohtonih hercegovačkih vina Blatine i Žilavke uz crtice iz vinarske tradicije koje su imali priliku čuti od gospodina Predraga Smoljana, predsjednika Općinskog vijeća Čitluk i Marina Sivrića, jednog od čelnika Udruge vinara i vinogradara Općine Čitluk.

Studenti su posjetili poslovni inkubator u Ljubiškom. Tamo ih je dočekao direktor Razvojne agencije Zapadnohercegovačke županije HERAG gospodin Ivan Jelčić koji je studente upoznao s radom razvojne agencije te infrastrukturnim projektom, načinom funkcioniranja i potporama koje pruža poduzentima u fazi start up-a.

Nakon toga su obišli Franjevački samostan i muzej na Humcu u Ljubiškom gdje su se upoznali s poviješću Hercegovine. Naravno, nezaobilazna stanica u Ljubiškom bio je i jedan od najtrofejnijih klubova u Hercegovini; Rukometni klub Izviđač i to nedugo nakon osvojene titule prvaka BiH. Studentima su obratili predsjednik kluba i trener koji su studente upoznali s funkcioniранjem ove neprofitne organizacije.

Na ovaj način studenti su naučeno teorijsko znanje kroz zabavan način uspjeli povezati s realnim sektorom te uvidjeli kako sve ono o čemu uče na predavanjima funkcioniра u praksi. Ovakav jednodnevni posjet poduzećima u Bosni i Hercegovini je već tradicija kroz kolegije Osnove menadžmenta i Poduzetništva te ostalih kolegija. Na Ekonomskom fakultetu određeni se profesori trude kroz cijelu godinu studentima dovesti zanimljive, ali i značajne goste iz prakse na dio svojih predavanja.

GOSTUJUĆE PREDAVANJE

DARIA HELJIĆ

Dana 31. svibnja 2016. godine na Ekonomskom fakultetu održano je gostujuće predavanje na temu: *Stvaranje konkurenčkih prednosti putem kanala distribucije*. U okviru kolegija Kanala distribucije i Upravljanje odnosima s klijentima, nositeljice prof. dr. sc. Sandre Soče Kraljević, predavanje

su održali gđa Ivica Šušnjar, dipl. ing. i generalna direktorica poduzeća BINVEST d.o.o. i gosp. Bariša Šušnjar, mag. Ovakvim predavanjem profesorica Sandra Soče Kraljević omogućila je studentima (prvenstveno onima smjera Marketing) upoznavanje s povijesnu i djelatnošću poduzeća.

Binvest je osnovan 1995. godine kao veletrgovina pića. Poduzeće je u to vrijeme imalo četiri zaposlenika i raspolažalo poslovnim prostorom od 200 kvadratnih metara. Nedugo po osnutku poduzeća potpisana je ugovor o distribuciji proizvoda sa Coca Colom te firmom Heinemann. Vremenom je uspješno poslovanje preraslo lokalne okvire i rast firme se proširio na regiju, a kasnije i cijelu državu. Binvest 2004. godine potpisuje ugovor o distribuciji sa Zagrebačkom pivovarom. Poduzeće koje je krenulo kao veletrgovina razvojem je uznapredovalo do uvozno - distribucijskog

poduzeća s vlastitom dostavom do krajnjeg kupca. Od početka 2005. godine Binvest je počeo ulagati u obrazovanje i usavršavanje radnika, izgradnju skladišta i infrastrukture, proširivanje vozognog parka te opremanje servisnih radionica opreme za točenje piva i rashladnih uređaja. Paralelno je u regionalnim centrima otvoreno više poslovnica koje su dodatno približili Binvest krajnjim kupcima. Danas je to prepoznatljiva firma koja u svojoj ponudi ima proizvode renomiranih robnih marki, kako alkoholnih tako i bezalkoholnih pića, kao što su: Coca Cola, Badel, Zvečevo, Fructal, Kutjevo, Franck, Maraska, Paloma, Mast- Jägermeister, programe Pernod Ricard, Diageo i druge. Okosnica poslovanja ovog poduzeća je prodaja i distribucija proizvoda Zagrebačke pivovare. Od 2005. godine Binvest je uvoznik i distributer ove ugledne firme koja u svom assortimanu ima široko prihvaćene i prepoznatljive pivske brandove kao što su: Ožujsko pivo, Staropramen i Beck's.

U 2013. godinu krenuo je s dodatno proširenim assortimanom. Početkom godine potpisana je ugovor o ekskluzivnom uvozu i distribuciji uglednih brandova iz assortmana švicarske firme Underberg AG - proizvođača specijalnih alkoholnih pića. Uspješno je implementirao IT u svoje poslovanje, kao i moderan pristup upravljanja odnosima u svim kanalima prodaje. Binvest je u svojoj sredini poznat po brzi za javno dobro te brojnim sponzorstvima kojima potpomaže širu zajednicu te po sudjelovanju u brojnim javnim događajima i sponzorstvima kulturnih događanja. I dalje će nastojati pomagati brojnim udrugama u njihovom humanitarnom radu te svim drugim događanjima koja podižu razinu življenja na lokalnoj i regionalnoj razini. Danas je Binvest profesionalno uvozno-distribucijsko poduzeće s više od sto zaposlenika čiji su dugogodišnji poslovni partneri međunarodne tvrtke koje proizvode vodeće robne marke alkoholnih i bezalkoholnih pića.

Cilj gostujućeg predavanja bio je predstavljanje suvremene metode upravljanja distribucijskim kanalima, kao i zadovoljstvo klijenata kroz primjere poslovanja tvrtke Binvest.

„Moja praksa“ - Intera tehnološki park

VALENTINA KARAČIĆ

Intera tehnološki park održala je sedmi po redu ciklus programa „Moja praksa“ ujedno i posljedni ciklus u okviru projekta *Partnership for innovation*, financiranog od USAID-a i implementiranog od strane EDC-a. Uhvatila sam zadnji vlak i iskoristila posljednu šansu za pohađanje ovog programa. Dodatna motivacija bili su i ECTS bodovi za obavljenu stručnu praksu za studente diplomskog studija - spoj ugodnog s korisnim. Ovaj program namijenjen je za mlade, visokobrazovane i nezaposlene osobe kao i za studente završnih godina koji već razmišljaju o budućoj karijeri. Program je podijeljen na pet modula poslovnih vještina, a trajao je dva mjeseca. Sudionici su prošli treninge timskog rada, liderstva, komunikacijskih vještina, pisanja CV-a i motivacijskog pisma, priprema za intervju s poslodavcem i u konačnici prezentacijske vještine.

Sve pohvale idu malom timu Intera tehnološkog parka na inovativnosti i kreativnosti za smišljanje treninga. Svaki je bio drugačiji, edukativan, poučan i zanimljiv. Paralelno s treninzima, sudionici su bili podijeljeni u timove koji su radili projektni zadatak za poduzeća. Poduzeća koja su sudjelovala na ovom ciklusu kroz projektnе zadatke bili su: Alfatherm, Vivantio, QSD BiH, Zalmo, Dream Studio, UNIS TŠP, Molsoon Coors, GUMA M, Talbot, Aluminij, Link, Reunion, Adonis, Finaco

- R i INTERA TP. Kroz projekte timovi su imali priliku osjetiti prvi dodir s poslovanjem poduzeća. Uz mentorstvo zaposlenika poduzeća imali su priliku stvarati jednu poslovnu priču što je veliko i važno iskustvo za svakog pojedinca.

Imala sam priliku raditi projektni zadatak „Agencija za posredovanje“ za poduzeće Guma M te praksu u samom poduzeću i to u odjelu veleprodaje. Naučila sam kako funkcioniraju sami poslovni tijekovi jednog poduzeća, kako je raditi na jednom projektu, koliko su timski rad i međuljudski odnosi važni, a i upoznala sam puno divnih osoba.

O kvaliteti ovog programa svjedoče velike brojke osoba koje su završile dvomjesečni ciklus. Takoder, veoma je visok postotak zaposlenosti osoba koje su završile

sami program. Ovo je upravo ono što studentima treba, a i mladim i nezaposlenim osobama kako bi konačno obogatile svoje iskustvo i pripremile se za borbu na tržištu rada. Nadam se kako će Intera i u buduć-

nosti provoditi ovaj projekt kako bi i dalje osposobljavala ljudе za lakše pronalaženje posla. Ovim putem željela bih se zahvaliti svim poduzećima i Intera tehnološkom parku. Posebna zahvala ide našim mentorima iz Intere Melihi Gekić Lerić i Goranu Dodigu koji su nas u svakom trenutku programa podrili i uvijek bili raspoloženi za pomoć.

Iskoristite prilike koje vam se nude za proširenje poslovnog iskustva, bit će vam dragو!

ANTONIO COMMERCE

DVOBOJ ASISTENATA

RAZGOVARAO: ZVONIMIR BOŠNJAK

- **SEF:** Možete li nam se ukratko predstaviti, gdje i kada ste diplomirali, magistrirali? Od kada radite u ulozi asistenta na fakultetu?

Marina: Zovem se Marina Jerinić (rođ. Šutalo). Rođena sam 1986. g. u Stocu. Gimnaziju sam završila u Čapljini i 2005. godine upisala Studij Poslovne ekonomije na Sveučilištu u Dubrovniku gdje sam i diplomirala 2010. g. Iste godine sam uplovila i u bračnu luku.

Imamo dvoje djece. U ulozi asistentice na fakultetu sam od 2014. g.

Lidija: Moje ime je Lidija Šunjić. Diplomirala sam na Ekonomskom fakultetu, Sveučilišta u Mostaru, smjer menadžment, 2014. godine. Ulogu asistenta sam počela obnašati prije skoro godinu dana. No, moj angažman na ovom fakultetu je započeo i ranije, kad sam radila kao demonstrator tokom svog studiranja, pa sam već tada zakoračila u taj svijet koji još uvijek iznova otkrivam.

- **SEF:** Zašto ste se baš odlučili za studij ekonomije?

Marina: Iskreno, nije mi bilo lako odlučiti što studirati nakon gimnazije. Stariji brat mi je usadio ljubav i zanimanje za ekonomiju i velika mu hvala. Ekonomija je veoma široko područje koje pruža velike mogućnosti, osobito danas u uvjetima integracija, informatizacije i globalizacije općenito.

Lidija: Kad sam upisivala fakultet, mislila sam se između prava, medicine i ekonomije. Spletom različitih okolnosti sam završila na studiju ekonomije i nije mi žao. Odrastala sam uz bivšeg profesora prof.dr.sc. Danu Kordića i njegovu ženu, bivšu nastavnici, pokojnu Božanu Kordić koji su čak na moru, u Dubi Stonskoj, uz mandarine uspjeli pronaći način da obrazovanje i ekonomiju učine zabavnom.

Osim toga, dolazim iz obitelji ekonomista gdje novac nikad nije bio tabu tema već smo sestra Ana Marija i ja uvijek znali koliko nešto košta. I iako moj tata Milenko i sad misli da sam to odabrala jer je bilo najviše muških prilikom upisa. Šalu na stranu, odluka je pala iz razloga što ta grana pruža određenu širinu kad je u pitanju posao kojim ćete se baviti u budućnosti i ne morate nužno odmah pri upisu znati što konkretno želite postati i raditi kad porastete. I suprotno popularnom mišljenju, ekonomija je grana koja će uvijek biti prisutna i zanimljiva u svakodnevnom životu, bilo da se bavite budžetom u vlastitoj kući ili ljudskim resursima u nekom poduzeću.

- **SEF:** Kako je bio ispunjen Vaš studentski život i u kakvom Vam je sjećanju ostao?

Marina: Predivno životno razdoblje u prelijepom Dubrovniku. Vrijeme stjecanja novih prijateljstava i još jačeg učvršćivanja starih, prožeto učenjem i brojnim avanturama. Imala sam super ekipu: kad se učilo, baš se učilo, ali se isto tako uvijek pronalazilo vremena i za zabavu. Kad se hoće, sve se može. Prioritet nam je, svakako, bio fakultet.

Lidija: Svoj studentski život pamtim po lijepim uspomenama. Moja generacija je bila jako velika, a osim toga bili smo jaki po znanju. Jer nije mala stvar, kad je većina studenta u generaciji imala visoke prosjekе ocjena, a usto stigla se i zabaviti te ponešto i naučiti mimo fakulteta. U svjetlu te priče govorи činjenica da smo uspjeli ponovo pokrenuti Forum studenata Ekonomskog fakulteta (FSEF) u čijem smo osnivanju ranije i sudjelovali, kao i razne studijske posjete raznim fakultetima u zemljama EU. Također organizirali smo razne konferencije, gdje mi je u posebnom sjećanju ostala CEO konferencija jer je uspjela omogućiti studentima različitih godina da zajedno surađuju. Meni posebno zanimljiv je i projekat koji se tiče izbora najboljeg poslovnog plana jer povezuje praksu i teoriju. Bilo je tu još mnóstva projekata, praksi, posjeta... No ono što je bitno istaknuti da je sve to bilo popraćeno raznim druženjima sa kolegama, što je i omogućilo lijepa sjećanja.

- **SEF:** Koje kolegije preferirate i zašto?

Marina: Svi su kolegiji zanimljivi na svoj način i svi su važni, to je neosporno. Kako razumjeti primjeniti ekonomiju ako ne poznajemo osnove na kojima se temelji? Kako razumjeti gospodarstvo ako ne razumijemo principe na kojima funkcioniraju gospodarski subjekti? Kako se upustiti u vanjske poslove ako ne razumijemo funkcioniranje međunarodnog tržišta? Možda su kolegiji koji se bave navedenim pitanjima nekome previše teorijski i suhoparni, ja baš mislim suprotno.

Lidija: Posebno mjesto će mi uvijek zauzimati kolegiji Osnove menadžmenta i Osnove poduzetništva. To su kolegiji koji su me i usmjerili na smjer menadžment i prvi kolegiji na kojima sam bila demonstrator. Osim toga, kolegiji su koji se trude povezati teoriju i praksu, raznim projektima, posjetima poduzećima i općenito primjerima Marina Jerinić

Lidija Šunjić

iz prakse. Tu bi posebno istaknula profesora prof.dr.sc. Zdenka Klepića i tadašnjeg asistenta na kolegijima doc.dr.sc. Nikolu Papcu koji su na sebi svojstven način predavanja probudili i meni ljubav prema samom smjeru. Predrasuda je da ako upišete smjer menadžment da ćete odmah biti menadžer u nekom poduzeću. Često se zaboravlja da je svatko od nas menadžer nečega, svog vremena, vlastite obitelji, budžeta... Završila sam smjer menadžment, a moji prvi ozbiljniji poslovi bili su u računovodstvu pa kasnije i u informatici. Širina koju pruža smjer je takva da možete da radite u raznim sektorima, od proizvodnje do financija. Svugdje treba menadžer, koji je u ustvari, najjednostavnije rečeno, multipraktik.

- ▶ **SEF:** Kao student, jeste li bili više „kampanjac“ ili ste redovito učili? Je li Vam bilo bitno samo položiti ispite ili ste težili višoj ocjeni?

Marina: Uvijek sam išla na sva predavanja i vježbe i sudjelovala u nastavi koliko sam mogla. Redovito sam čitala, tako da sigurno nisam bila „kampanjac“. Kad nešto volite i želite naučiti, nekako to ide samo od sebe i sa sobom nosi dobre ocjene i priznanja, poput Rektorove nagrade, finala Top stipendije itd... Učila sam da naučim, nikad za ocjenu. Ne mislim kako je ocjena mjerilo znanja, ali lijepo je dobiti što je moguće višu, zar ne?

Lidija: Što se toga tiče, pravi sam štreber. No, ne mogu reći da sam redovito učila niti bila „kampanjac“ već više imala neki svoj plan organiziranja. Ali stalo mi je bilo do ocjene. Zbog toga sam i bila nagrađena i Dekanovom i Rektorovom nagradom. Na prvoj godini, tadašnja asistentica danas već docentica, kojoj sam sad i ja asistentica, doc.dr. sc. Marija Čutura nam je rekla: „Nadite način da se izdvajate iz pune sale 111, pa kasnije i u životu“. Ono što studenti često zaborave, da će vas i profesori zapamtiti ako ste se iskazali tokom studiranja. Pa ako neko poduzeće sutra tražilo preporuku za zaposlenika, pogodite koga će profesori preporučiti?

- ▶ **SEF:** Vaš najdraži film i knjiga, koju vrstu glazbe preferirate?

Marina: Zbilja je teško izdvajati samo jedno. Recimo, Ponos i predrasude, Razum i osjećaji (Jane Austen), zatim djela Paula Coelha, izdvajam Alkemičara, ali i P.S. Volim te (Cecelia Ahern) te film Za-meo ih vjetar (ilitiga Prohujalo sa vihorom). I ti filmovi su divni. Sad većinom gledamo većinom crticе, hahaha... Što se tiče glazbe, sve i svašta, ovisno o raspoloženju.

Lidija: Moj najdraži film je Kum (The Godfather). Iako na prvu izgleda kao film o mafijašima, ima puno dubine što se same ekonomije i života tiče. I odlično pokazuje kako je u životu jako bitno vući prave poteze. Ljubav prema knjigama usadila mi je mama Marijanka, počevši u trudnoći sa mnom kad je dosta čitala, a onda kasnije i zajedno birajući štivo za čitanje. Pa mi je teško izdvajati posebno neku knjigu. No kad bi baš morala birat rekla bi „Ljubav traje tri godine“. I nije zato jer stvarno traje toliko već zato što na realan način prikazuje ljudsku prirodu. Također posebno mjesto imam za Mešu Selimovića i Ivu Andrića jer njihove riječi su nešto što je neprevaziđeno. Što se glazbe tiče, šta mi u danom trenutku godi uhu i umu, slušam. Primjerice, kad učim, učim uz klasičnu glazbu, što ne znači da navečer neću izaći na narodnjake. Nemam u tom području predra-suda.

- ▶ **SEF:** Je li Vam posao asistenta težak i što bi ste naveli kao prednost, a što kao nedostatak? Uz posao imate li slobodnog vremena za druženje s prijateljima i rekreaciju?

Marina: Svaki posao ima svoje prednosti i nedostatke, kao i sve ostalo u životu. Mislim kako ipak prevladavaju prednosti, inače se njime ne bih bavila. Najveća je prednost biti uvijek blizu tako mlađih i perspektivnih ljudi koje možemo, ali i od kojih sami možemo, mnogo toga naučiti. To je posao koji zahtjeva kontinuirano usavršavanje, ali i zahtjeva puno odricanja... Zasad ga uspijevam uskladiti sa bogatim obiteljskim životom i druženjima s prijateljima. Nadam se kako će tako i nastaviti. Slobodno vrijeme? Dječica zahtjevaju i zaslužuju najviše vremena, i sve je njima podredeno.

Lidija: Da li je posao asistenta težak? Pa ovisi od dana do dana. Nekad je teže, nekad lakše. Srećom imam dobre kolege na fakultetu koji su uvijek spremni pomoći, s obzirom da sam sad ovdje najmlađa. Prednost je što uvijek možete raditi na sebi, jer i od mlađih generacija što dolaze, može se nešto naučiti. Nedostatak je, po meni, što sad primjerice moram više voditi računa šta kažem i kako se ponašam s obzirom da predajem mlađim ljudima koji se, baš kao i ja, još pokušavaju pronaći. Što se slobodnog vremena tiče, mislim da je ključ svega dobra organizacija. Za prijatelje i druženje nastojim uvijek naći vremena. A da bi ostala u formi, trudim se da ne trčim samo za znanjem već da trčim i u prirodi te da treniram.

- ▶ **SEF:** Gdje se vidite za 5-10 godina, na fakultetu ili u nekoj drugoj ulozi u gospodarstvu?

Marina: U današnje vrijeme daleka je budućnost i sutra, a kamoli za 10 godina. Ako Bog da zdravlja, svidi mi se gdje se trenutno nalazim, voljela bih tu i ostati, ali iskušati kombinaciju s nekom drugom ulogom u gospodarstvu bilo bi svakako zanimljivo.

Lidija: Moje osobno stajalište je da su najbolji predavači oni koji imaju vezu i sa praksom. Pa za 5-10 godina, voljela bih da napredujem i na fakultetu i da pronadem neku ulogu u gospodarstvu sukladno tome.

- ▶ **SEF:** Jeste li udati, koji su Vaši planovi na tom području?

Marina: Da, kao što rekoh već 6 i pol godina. Majka dvoje dječice, zasad ...

Lidija: Nisam uodata. Trudim se ne praviti puno planova na tom području. Ali se nadam da će u braku biti s osobom koja će me dokraj života voljeti, poštovati i bar trudi razumjeti pa to nastaviti

nasim blizancima, s obzirom da su u mojoj obitelji nasljedni. Tetke Jelica i Zora, ujna Marina i strina Mira, jedva čekaju udaju (citajte: pitaju svaki blagdan kad će?).

► **SEF: Biste li svojim prijateljima i poznanicima preporučili studiranje na Ekonomskom fakultetu?**

Marina: Da, naravno. Ekonomija je čarobno područje, zabavno i turbulentno, puno mogućnosti i zamki koje će dobar ekonomist uvijek znati prepoznati. Nismo ni svjesni koliko se svakodnevno koristimo temeljnim ekonomskim principima i zakonima, zato je ekonomiju svakako poželjno što bolje razumjeti i kontinuirano proučavati. Na našem fakultetu nastojimo što više osluškivati studentske zahtjeve, pomagati im i dobro ih usmjeravati.

Lidija: Naravno. Ekonomija je uvijek tražena. Ljudi često govore da je puno ekonomista i da ne mogu svi naći posao u struci. Ali po meni to je prednost. To je ono što tjerja svakog ekonomista da dodatno radi na sebi kako bi bio ispred konkurenциje. A s obzirom da naša ima puno, moguće je i udružiti se pa i sami pokušati se okušati u poduzetničkim vodama.

► **SEF: Za kraj Vaša poruka za studente?**

Marina: Iskoristite prilike koje vam se pružaju, uključite se u studentske projekte, razmjene, aktivirajte se. Znajte što želite u životu. Budite ustrajni, hrabri i vrijedni i trud će zasigurno rezultirati uspjehom. Per aspera ad astra. Na svim aspektima života. Sto je najvažnije, nikad ne zaboravite ostati - čovjek.

Lidija: Prije svega, radite na svojoj vrijednosti! Da budete verzija sebe koja je bolja, poduzetnija, mudrija. Danas je konkurenčija na tržištu ogromna. Potrebno se izdvojiti iz mase. A za to je prije svega potrebna vrijednost, pa počnite od sebe!

Ernst and Young (EY) – Tvoja karijera počinje ovdje

VALENTINA KARAČIĆ

Sufrajući internetom ugledah zanimljivu vijest o održavanju neformalnog programa edukacije organiziranog od strane EY i to u tri grada: Sarajevu, Banja Luci i Mostaru. Inače EY je globalni lider u osiguranju, transakcijama, porezima i uslugama savjetovanja. Ured u BiH osnovan je 2011. godine u Sarajevu. Pružaju vrhunske usluge klijentima na neovisan, etički i objektivan način. Iste minute odluka je donešena: „Idem na ovaj dogadjaj!“

Nakon završetka prijava dobila sam poziv iz Beograda sa obaviješću kako je radionica u Mostaru otkazana zbog nedovoljnog broja prijavljenih osoba. Organizatori su bili veoma razočarani zbog pasivnosti mostarskih studenata te su prijavljene srdačno pozvali u Sarajevo. Dana 24. ožujka 2016. godine pet studenata se zaputilo u Sarajevo kako bi se dodatno educiralo. Ugodnu dobrodošlicu poželile su nam Samila Selimović i Mia Melegin. Prvo što je bilo na agendi ovog događaja je testiranje logičkih i numeričkih sposobnosti, a najbolje rangirani studenti dobili su priliku za obavljanjem prakse u EY podružnici u Sarajevu. Nakon testiranja, na veoma zanimljiv način upoznale su nas sa funkcioniranjem ovog poduzeća. „Big picture“ je totalno suprotan od standardnog načina prezentiranja poduzeća. Podijeljeni u dvije skupine, pomoću mentorice, zajedno smo dolazili do informacija o poduzeću pomoću velike slike, kao što i sam naziv prezentacije kaže. Nakon ručka uslijedio je timski zadatak nazvan „Olimpijski stadion“ gdje smo podijeljeni u timove morali napraviti najbolju konstrukciju olimpijskog stadijona, istu prezentirati kako bi kupac kupio naš stadion. Imali smo određene bodove koje smo mogli koristiti za materijal. Trebalo je razmisliti i odlučiti što kupiti, a što ne. Nakon 40 minuta naše „gradnje“ ideje smo trebali prezentirati. Zvuči veoma šašavo, ali ovaj zadatak, uz to što je veoma zanimljiv, nadasve je poučan. Dokazao nam je koliko je timski rad važan, kako se istaknuti svojim stadijom, kako prodati naš stadijon, koliko je ponekada dobro i premašiti budžet kako bi napravili nešto moćno, a naučili smo ponešto i o prezentacijskim vještinama.

Nakon kratke pauze nastavili smo s programom. Zadnji trening bio je „Assessment centar“. Prvi dio treninga bio je samostalan. Morali smo rangirati 10 predloženih stvari po važnosti za nas same. U drugom dijelu zadatak je bio isti. Ovaj put smo radili timski što je bilo mnogo teže. I tu je bio važan zajednički način doношења odluka. Nakon zadatka ukazali su nam na našu emocionalnu inteligenciju te na uspjeh obavljenog zadatka u timu. Ova edukacija nas je naučila kako koristiti znanje na zanimljiv način, proširila naš CV još jednim certifikatom te nas upoznala s brojnim kolegama. Smatram kako opis ne može u potpunosti dočarati atmosferu i zanimljivost ovog događaja. Iskoristite ovu priliku ukoliko je opet bude. Nemojte biti pasivni i dokažite kako se ovako nešto može organizirati i kod nas i bit ćete veoma zadovoljni edukacijom, garantiram!

suncokret

MALONOGOMETNA LIGA

JAN MINARIK

Uodnosu na dosadašnja odmjeravanja studenata različitih fakulteta u malom nogometu koja su bila izrazito zanimljiva i dobro praćena, u akademskoj 2015./2016. godini Studenski zbor je, u suradnji sa sponzorima, odlučio isto odmjeravanje podići na višu razinu. Došlo je do pokretanja malonogometne lige. Kako se radi o zasigurno dobrom projektu, ova manifestacija privukla je veliki broj sponzora kao što su: Stanić Group (Karlovачka pivovara), Arena Sport Centar Mostar, Gagro Sport i Juventa Sport.

Utakmice su se odigravale na sportskim terenima novoizgrađenog kompleksa Arena Sport Centra u Mostaru. U ligi je sudjelovalo deset fakulteta koji su bili raspoređeni u dvije skupine po pet ekipa. Igralo se jednokružno (svatko sa svakim) i po dvije prвoplasirane epipe iz obje skupine su išle u doigravanje. Najbolje cetiri momčadi su ušle u završnicu u kojoj su mogle osvojiti vrijeđne nagrade.

Za najbolje ekipe na Sveučilištu organizatori su osigurali bogate novčane nagrade; prвoplasiranom sastavu pripalo je 2000, drugoplasiranom 1000, a trećeplasiranom 500 konvertibilnih maraka. Sve utakmice sudili su licencirani suci sa iskustvom

suđenja u najvišem rangu natjecanja u malom nogometu. Početni udarac u čast svečanosti otvorenja izveo je pročelnik Studija fizičke kulture dr. sc. Marin Čorluka. Četiri najbolje ekipe bile su Ekonomski fakultet, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Filozofski fakultet, Fakultet strojarstva i računarstva.

U finalu koje je odigrano na terenu Arena Sport Centra sastav Fakulteta prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti je pobijedio sa 4:2 momčad Ekonomskog fakulteta. U susretu za treće mjesto Filozofski fakultet je sjajnom igrom došao do pobjede u duelu sa ekipom FSR-a od 6:3. Nakon finalne utakmice uručena je zahvalnica Arena Sport Centru na svemu što su pružili studentima.

Ekipu Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru prošle godine predstavljali su: Luka Suton (c), Žarko Marušić, Vice

Božić, Marko Vukadin, Mario Kvesić, Robert Zelenika, Mateo Miličević, Žarko Knezović, Marijan Marčinko, Mateo Ćubela, Bože Čamber, Stjepan Dujmović. Veliki prijatelji naše epipe su naši prodekan prof. dr. sc. Zdenko Klepić i prof. dr. sc. Igor Živko koji su bodrili ekipu na svakoj utakmici. Cilj pokretanja lige po uzoru na ostala Sveučilišta jest pobuditi sportski duh studenata i održavati sportska natjecanja kontinuirano, kroz cijelu akademsku godinu u ambijentu zajedništva.

Studentski zbor je uveo i niz promjena u ispunjavanju projektnе aplikacije. U potpunosti je izmijenjen prijavni obrazac kako bi svim zainteresiranim studentima maksimalno olakšali njihovo ispunjavanje. Također, određene promjene imaju za cilj učiniti što kvalitetniju i pravedniju raspodjelu financijskih sredstava. Studentski zbor svake godine nastoji pomagati brojnim studentskim udrugama i organizacijama u ostvarivanju zacrtanih projekata. Tako će i ove, kao i prethodnih godina, organizirati turnir koji će nagovijestiti kraj ispitnih rokova i uspešan početak drugog semestra.

Ovim putem našoj ekipi želimo postizanje što boljeg uspjeha i ove godine!

Promocija

S veučilište u Mostaru ispratilo je novu generaciju studenata. Svečana promocija diplomanata Ekonomskog

Svečano su promovirana 274 diplomanta, od toga: 40 prvostupnika poslovne ekonomije koji su završili trogodišnji studij i 122 prvostupnika koji su završili četverogodišnji studij poslovne ekonomije, 112 magistara ekonomije koji su završili diplomski studij poslovne ekonomije specijaliziranih za finansije i računovodstvo, menadžment, marketing i poslovnu informatiku.

Početak svečanosti bio je obilježen međunarodnom studentskom himnom *Gaudemus igitur*, nakon koje se diplomantima i svim prisutnima obratio prorektor prof. dr. sc. Ivo Čolak:

„Diploma koju danas dobivate nije samo običan papir i potvrda. Nastojte širiti krug ljudi koji će imati korist od vašeg znanja. Znanje koje ste stekli svojim korištenjem može samo još više rasti.“

Prije uručenja diploma, diplomante i sve prisutne pozdravila je i dekanica Ekonomskog fakulteta, prof.

ideje. Dekanica je najavila i otvaranje novog smjera na Ekonomskom fakultetu u idućoj akademskoj godini; poslovanje s Europskim Unijom.

Lijepu svečanost ispunjenu srećom, ponosom i zadovoljstvom uveličala je i ženska klapa „Drača“ koja je svojom izvedbom oduševila publiku. Pored studenata i nastavnog osoblja dodjeli diplomas prisustvovao je i veliki broj rodbine i prijatelja promoviranih studenata.

dr. sc. Mila Gadžić. Kazala je kako je cilj zajedničkog rada studenata i profesora bio prenijeti znanje iz oblasti izgradnje i upravljanja različitih vrsta poslovnih sustava te naučiti studente kako će sami razviti svoje poslovne

Praksa u UniCredit Unicredit banchi

VALENTINA KARAČIĆ

Na posljednjem Sajmu obrazovanja i zapošljavanja koji je održan u Mepas Mall-u saznala sam za par otvorenih natječaja za prakse. Bez razmišljanja sam poslala prijave. Nisam imala nikakvih očekivanja. Ubrzo me ugodno iznenadio poziv iz ljudskih resursa Unicredit banke. Tim je pozivom moja avantura počela. Praksu sam obavljala u maloj poslovniči u TC Rondo, u razdoblju od 14.12.2015. do 12.01.2016. godine. Sve ono što sam učila iz raznih kolegija vezano za banke sada sam mogla povezati s praksom. Na početku sam bila jako zbumjena i sve je bilo komplikirano, no što je vrijeme odmicalo situacija je bila sve bolja i bolja.

Prvi put sam vidjela kako izgleda trezor, kako se pune bankomati, kako izgledaju razne inozemne novčanice koje nemamo priliku vidjeti svaki dan, kako se obavljaju bezgotovinske i gotovinske transakcije, kako funkcioniра kartično poslovanje, kako se obavljaju ino nalozi, kako se dogovaraju krediti, kako se obavlja obrada kredita, kako se vrši zaključvanje blagajne i slično.

Pored svih poslovnih aktivnosti uvidjela sam koliko su međuljudski odnosi od velike važnosti za obavljanje poslovanja, odnosno koliko kolegijalnost doprinosi uspješnosti jednog tima. Vrijeme provedeno na ovoj praksi nikako nije potrošeno uzalud, naprotiv. Jednomjesečna praksa mi je uvelike pomogla u stjecanju novih znanja i poslovnih vještina. Zaposlenici ove poslovnice su se potrudili i srdačno me prihvatali u svoj mali tim te se svakodnevno trudili, po red vlastitih poslovnih obveza, prenijeti dio svog znanja, na čemu sam im od srca zahvalna.

Pronadite i iskoristite ovakve prilike kako biste uplovili u more prvih radnih iskustava. Prijave za stručnu praksu u Unicredit banchi još uvijek traju, a više informacija o tome možete pronaći na njihovoј web stranici. Nadam se kako će vas moje iskustvo potaknuti na veću aktivaciju kad je u pitanju obavljanje stručnih praksi.

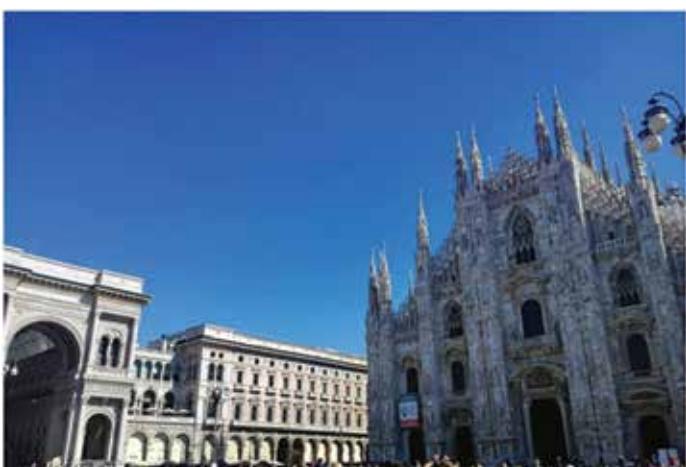
VALENTINA KARAČIĆ

FSEF-forum studenata ekonomskog fakulteta je i četvrtu godinu zaredom organizirao studijsko putovanje. Destinacija je bila magična Italija, točnije Milano i Como, uz posjet Švicarskoj odnosno gradu Laganu. Putovanje je realizirano u periodu od 17. do 21. ožujka 2016. godine.

Posjeta Milanu studentima će ostati duboko urezana u sjećanju zbog posjete glavnom središtu Unicredit banke u Milanu. Glavno sjedište ove talijanske banke smješteno je u predivnu, najvišu zgradu Milana i Italije uopće. U banchi su nas srdačno dočekali i proveli kroz zgradu. Saznali smo kako funkcioniра ova izrazito uspješna banka te imali priliku vidjeti novosti koje Unicredit sprema, a koje će se pojavit i na našem tržištu. Ovim putem se od srca zahvaljujemo profesoru Željku Šumanu koji nam je pomogao u organiziranju ove posjete Unicredit banchi, kao i osobljju koje je bilo veoma gostoljubivo prema nama.

Milano je glavni grad i gospodarsko središte Lombardije, najrazvijenije regije Italije. Grad je poznat po modi, kulturi i nogometu. Najpoznatija građevina, a s pravom mogu reći i najljepša je Milanska katedrala. Arhitektonski obara s nogu sve turiste. Ostale znamenitosti koje uljepšavaju grad su operna kuća La Scala, dvorac Sforza, Galleria Vittorio Emanuele II...

Malo dalje od buke i užurbanosti smjestio se predivni grad Como. Totalno drugačiji od Milana, ali svojom ljepotom jednak oduzima dah. Jezero Como, šarene kuće, opuštena atmosfera te mali restorančići s talijanskim hranom uistinu predstavljaju pravi

Studijsko putovanje

Milano – Como - Lugano

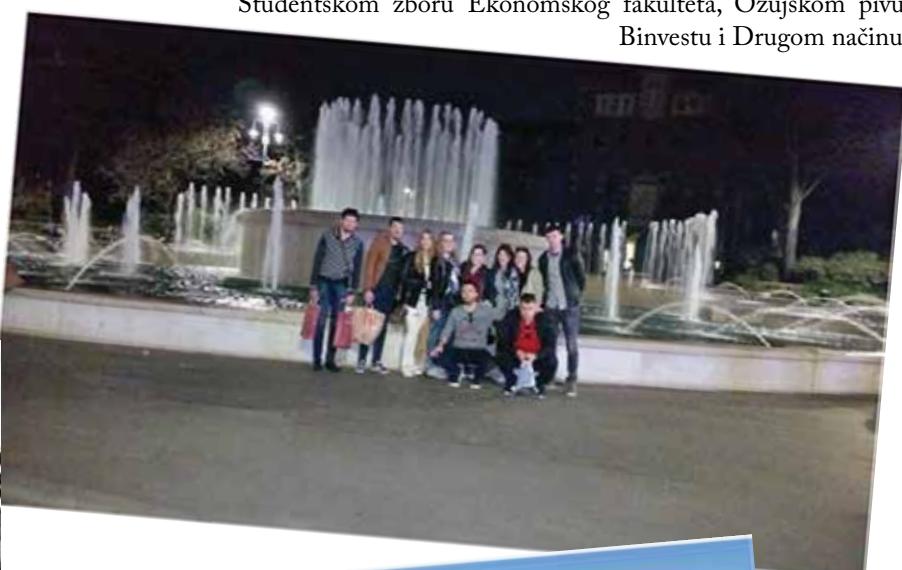

grad. Nije ni čudo što je ovo mjesto odabранo kao lokacija za vikendice poznatih javnih osoba kao što je George Clooney.

Posebno zanimljiv bio je odlazak u zemlju čokolade, Švicarsku, točnije u grad Lugano, netipični Švicarski grad. Grle ga predivne Alpe i očaravajuće jezero. Često ga nazivaju „rajem na zemlji“. Svišto je pisati kako bi se opisala ova nevjerljivatna ljepota!

Sve što je lijepo kratko traje, tako i ovo putovanje. Nadajmo se kako će organiziranje studijskih putovanja postati tradicija kako bi studenti svoje studente dane uljepšavali divnim destinacijama i uspomenama.

Posebne zahvale: agenciji Cosmopolitan i vodiču Aleksandri Dojčinović, Studentskom zboru Ekonomskog fakulteta, Ožujskom pivu, Binvestu i Drugom načinu.

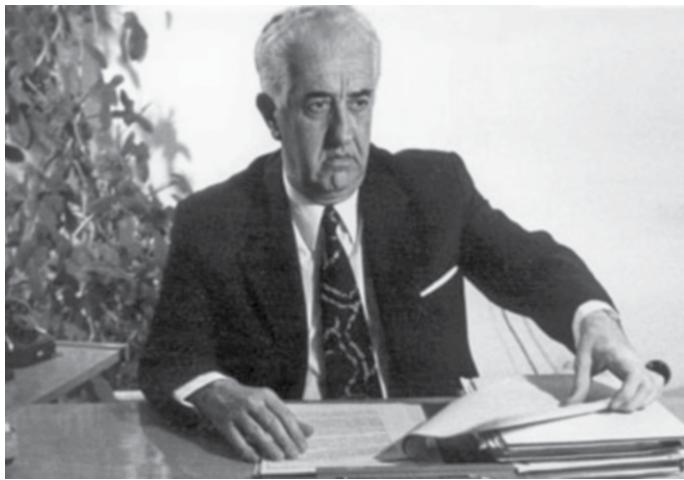
Stota godišnjica rođenja i četrdeseta godišnjica smrti

Džemala Bijedića

DARIA RAVLIĆ

Pragmatik ili buntovnik, vizionar ili tek epizodni tehnokrat, rigidni komunist ili otac moderne muslimanske nacije i zaštitnik ustaštva, Jugosloven ili žrtva jugoslovenske zavjere. Tko je zapravo bio Džemal Bijedić?

Nije nepoznato kako je istina relativna. Život i djelo Džemala Bijedića upravo su takvi. Poznat kao najbliži Titov suradnik i premijer čak dva puta, bio je političar kojeg svi vole. Džemal Bijedić je i želio da ga vole, a ne strahopoštuju. I tu ga je pratile ono: „ali“. Akcijom „Hiljadu i jedna škola“ mnoge je poslao u klupe, otvorio islamski fakultet, ali i skidao feredže. Presjekao je i Hrvate u zapadnoj Hercegovini. Počeli su ih tretirati kao Hrvate, a ne kao ustaše, iako je sam bio komunist. Bosnu nije smio napraviti državom. Čak su i ljudi (čiji je bio mentor), uz svo poštovanje, znali reći kako je njihov čovjek, provjeren i prekaljen, ali vjerski sahranjuje obitelj. I na kraju, Džemala Bijedića, čovjeka koji je svoj cijeli politički, a i privatni život potrošio na povezivanje i prevazilaženje, se sjećamo uglavnom kada treba tražiti adute za pedesetogodišnje ugnjetavanje. Tada se sve svede na jedno pitanje – jesu li ga ubili?

zaštitnik desetina budućih revolucionara, komunista, boraca za bolji i pravedniji svijet, mladića u kojima je prepoznao vrhunske intelektualce. Bez obzira na sve individualne sklonosti jedna činjenica je bila presudna u životnom opredjeljenju Džemala Bijedića. Odrastao je u Hercegovini, u Mostaru, u gradu u kojem je odgajan u tom trenutku bio je kulturni i intelektualni centar. Revolucionarni Mostar nije se mirio ni s jednom nametnutom dogmom, okupatorom, pogotovo socijalnom nepravdom o čemu je govorio i sam Džemal: „*Jer odmah nakon formiranja stare Jugoslavije Mostar, radnička klasa i građani Mostara počeli su u početku spontano, a onda i organizirano da se sukobljavaju sa svim nepravdama koje je stara Jugoslavija naijela u svojim njedrima. Ustvari, odmah nakon njenog osnutka i stalno ih reproducirala do njenog sloma.*“

Antifašizam i rat

Džemal se veoma mlađ uključio u organizaciju Napredne omladine koja se zalagala za autonomiju Bosne i Hercegovine unutar Kraljevine Jugoslavije. Džemal Bijedić je od 1938. do 1940. godine četiri puta pritvaran i to svaki put u Mostaru. Godine 1941. postao je sekretar Mjesnog komiteta Komunističke partije u Mostaru. To je značilo kako je postao lider antifašističkog pokreta u Mostaru. Svo djelovanje i životno iskustvo, od školovanog mladića koji u sebi nosi osjećaj obiteljske i hercegovačke časti, mladog revolucionara i ilegalca, do čovjeka koji je osjetio krv i barut u ratu i usput spoznao svu kompleksnost Bosne i Hercegovine, od njega će stvoriti jedinstvenu osobu i političara, jednog od rijetkih u Jugoslaviji koji su uspjeli djelovati preko 50 godina. Praktičnog vizionara koji se uzdigao i našao rješenje za petsto godina stare međunarodne frustracije, političara koji je jednakо kao i u Kraljevini znao odgovoriti socijalističkim stremljenjima i jednakо tako ostati uspravan u komunističkim čistkama.

Djetinjstvo i životne okolnosti

„Svojoj djeci uklesala je gen grubih emotivaca koji će radi nje i bližnjega svoga ponirati i sami probijati ponore i šipilje da bi izronili još snažniji.“ Hercegovina. U njoj i u takvoj je, u Mostaru, 22. travnja 1917. godine rođen Džemal, sin Adema, unuk Bajramage Bijedića. Obitelj Bijedić 1915. godine doseljava u Mostar iz Gacka. Džemalov đed bio je imućni trgovac, no kriza 1920. ih jako pogoda kada zbog velikih kredita prodaju jednu kuću. Vrlo mlađ, u 27.-oj godini života od španjolske groznice umire Džemalov otac pa je Džemal u svom djetinjstvu bio primoran zarađivati radeći različite poslove. Usporedno s radom, bez oca, s majkom i sestrom na savjeti, Džemal se školuje u mostarskoj gimnaziji i već tada se dalo naslutiti kako u životu neće biti osrednji jer natprosječno inteligentno dijete forma ne zanima. Više dobar nego vrlodobar, bio je i na popravnom iz srpsko-hrvatskog, ali nije bio od one djece koja su samo isla u školu. Bio je aktivan u kulturno - umjetničkom društvu Abrašević, svirao je bubnjeve. Tek vrijeme nakon gimnazije govori o karakteru Džemala Bijedića.

Odlazak u Beograd i životno opredjeljenje

Velika neimaština i činjenica kako je u vremenu prije Drugog svjetskog rata bilo svega par stotina visokoobrazovanih Bošnjaka, daljne školovanje bilo je nezamislivo. Džemal ipak upisuje Pravni fakultet u Beogradu gdje ga i završava 1940./1941. godine. Jedan od najzaslužnijih ljudi za to bio je Husaga Ćišić, gradonačelnik Mostara 1930.-ih godina. Husaga, iako nikada komunist, bio je

Poslijeratno stanje i politička karijera

Godine 1949. suprotno logici i stremljenjima većine koji su nakon rata htjeli biti bliže centrima političke moći, Džemal naizgled pravi korak unatrag, ali samo naizgled jer će se kasnije pokazati važnost njegova povratak u Mostar. Nije slučajno kako je baš on poslan u Mostar, najprije kao sekretar, a kasnije i predsjednik Mjesnog odbora partije. Jednom riječju bio je prvi čovjek Hercegovine. U to vrijeme, 1950-ih godina, Hercegovina i istočna i zapadna bila je rak rana nove države, prostor s kojim su se rijetko koji mogli uhvatiti u koštač. Njegova tadašnja uloga u Mostaru i Hercegovini bila je snažno integrirati dijelove Hercegovine u BiH okvire. To je nakon četiri godine rata i međunalacionalne mržnje bilo gotovo nemoguće. Bijedić se suočio sa činjenicom da je komunistička vlast vladala svugdje u Jugoslaviji, osim u zapadnoj Hercegovini. U istočnoj Hercegovini i u Mostaru postojala je odanost vlasti, ali samo formalna što je također bio problem. Iako je rijetko tko mogao odstupiti od tadašnjih principa, Džemal upravo to čini u zapadnoj Hercegovini skinuvši hipoteke ustaškog pokreta i ustašta koja je nakon rata bila nametnut stanovnicima i zapadnoj Hercegovini u cjelini.

Godine 1960. Džemal prvi put ulazi u Saveznu vladu, a 1963. postaje predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Bosne i Hercegovine, a potom predsjednik Skupštine Bosne i Hercegovine i to sve do 1971. godine kada počinje obavljati dužnost predsjednika Saveznog izvršnog vijeća u dva mandata.

Mostarsko savjetovanje 1966.

Tek sredinom 60-ih godina dolazi do buđenja jedne nove misli i stasavanja jedne generacije političara koja prihvata ono na čemu je Džemal Bijedić poprilično usamljen radio u Hercegovini prethodnih 15 godina. Godine 1966. osnovano je Mostarsko savjetovanje. Bio je to prvi institucionalni korak revitalizaciji zapadne Hercegovine. Što je značilo Mostarsko savjetovanje? Bila je to povijesna prekretnica nakon koje zapadna Hercegovina više nikada nije bila ista. Cilj mostarskog savjetovanja bio je prije svega razvoj, a zatim i integracija Hercegovine u okvire BiH kako bi tako integrirana zauzela ravnopravan položaj u Jugoslaviji. Drugo polje djelovanja mostarskog savjetovanja bilo je Muslimansko nacionalno pitanje.

Bijedićeva vlada i političko djelovanje

Kada je Bijedić dobio mandat da sastavi saveznu Vladu, političke okolnosti u Jugoslaviji su bile veoma zategnute među pojedinim republičkim elitama. Bijedić je svoju pažnju usmjerio na stabilizaciju političke situacije, ali se najviše bavio ekonomskim pitanjima. Na početku njegovog mandata veliki troškovi života, inflacija, rast kreditnog zaduženja zemlje i česte devalvacije domaće valute su bili problemi s kojima se Bijedić morao uhvatiti u koštač. U vrijeme Bijedićeve Vlade, premda se stalno pričalo o krizi, Jugoslavija je još uvijek bila ekonomski stabilna zemlja. Godine 1976., posljednje godine Bijedićeve Vlade, Jugoslavija je završila s platnim suficitom od 330 miliona dolara, deviznim rezervama od blizu 3 milijarde dolara, stopom rasta industrijske

proizvodnje od 3% i tako dalje. Tada je jugoslavenski dinar bio jedina valuta iz komunističkog svijeta koja je na zapadnom tržištu novca bila blizu konvertibilnosti.

Kao predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Bijedić se više od bilo kojeg drugog predsjednika Vlade, osim Josipa Broza Tita, bavio vanjskopolitičkim temama. Međutim, nije bio ključni kreator niti idejni tvorac jugoslavenske vanjske politike jer je to polje bilo rezervirano isključivo za šefa države, Josipa Broza Tita, ali je bio jako važna ličnost u koju je Tito imao veliko povjerenje i koji je često, prema Titovim zamislama, krčio puteve kojima je sam išao. Bijedić je autoritativno zauzimao stavove iz oblasti vanjske politike bez obzira što se neki, čak i u njegovoj Vladi, nisu s time uvijek slagali. U vrijeme svoga mandata, Bijedić je obišao veliki broj zemalja, uključujući i najveće sile svijeta: Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez i Kinu. Posebno je bio aktiv u kontaktima s nesvrstanim zemljama i zemljama Bliskog i Srednjeg istoka.

Kobna 1977. godina i Džemalova ličnost

Krajem 1960-ih i početkom 1970-ih godina dolazi do smjene određene političke vlasti, stare garde i dolaska nove. Taj je proces bio poprilično bolan za Bijedića jer je bio generacijska spona između ova dva nepomirljiva pola. Ovo turbulentno vrijeme i njegovi protagonisti nikada nisu do kraja rasvijetljeni. Bile su to godine političkog rata za Bosnu i Hercegovinu. Srpski političari su se zalagali za autonomne pokrajine ne samo unutar Srbije, nego i u ostalim Republikama, a Hrvati stvaraju masovni pokret „Hrvatsko proljeće“. Svi ti nacionalni nemiri uzdrzavaju Jugoslaviju i Titovu moć. Stoga se počinje nametati pitanje – tko će biti Titov nasljednik kada mu dođe kraj? Logičan odgovor bio je – Džemal Bijedić. Upravo taj odgovor postavlja mnoga druga pitanja u vezi kobnog događaja 1977. godine koji je potresao čitavu Jugoslaviju. Dana 18. siječnja 1977. godine u blizini Kreševa, u avionskoj nesreći, život je izgubio Džemal Bijedić zajedno sa svojom suprugom Razijom i ostalim članovima posade.

I danas, 40 godina nakon smrti Džemala Bijedića još uvijek žive teorije zavjere i vječno pitanje – nesreća ili ubojstvo? Istina je, kažu, relativna, a takva je i istina, ne samo o životu i djelu, nego i o smrti Džemala Bijedića - relativna.

Jedno je sigurno, a to je Džemalov značaj za autonomiju BiH. Kao Mostarac uspio je dobiti objekte za formiranje Univerziteta. Bio je zaslужan i za izgradnju moderne putne mreže, regionalnih vodovoda, gradskih kanalizacija, telekomunikacija i kulturnog projekta "hiljadu škola". Omogućio je razvoj privrede u Hercegovini kako bi spriječio masovno iseljavanje iz nje.

Pedesetih godina prošlog stoljeća „Oslobodenje“ je provodilo jednu anketu među građanima Mostara, a ona je glasila: „*Tko je najpoluparniji Mostarac svih vremena*“ i 92% glasova dobio je Džemal Bijedić, ostavivši iza sebe Alekstu Šantiću i mnoge druge. Danas, 100 godina nakon njegovog rođenja i 40 godina nakon njegove smrti, sa sigurnošću možemo reći kako je Džemal Bijedić bio i ostao jedna od najvećih ličnosti Mostara.

Bank for International Settlements

NEVEN BATINOVIC

Banka za međunarodna poravnjana (*engl. Bank for International Settlements, akronim BIS*), osnovana je 1930. godine sa sjedištem u Baselu zbog razvijanja suradnje između središnjih banaka država članica, osiguranja uvjeta za neometano odvijanje međunarodnih finansijskih operacija te posredovanja u finansijskim transakcijama između država članica banke. Osnivači su središnje banke Belgije, Velike Britanije, Njemačke, Italije, Francuske, Japana i skupine banaka SAD-a.

Dioničari su dvadeset četiri europske i pet izvaneuropskih središnjih banaka i određen broj privatnih dioničara bez prava glasa. Kapital banke je 1,5 milijarda švicarskih franaka. BIS je profitna organizacija koja sredstva osigurava ponajprije svojom djelatnošću, a manjim dijelom od doprinosa središnjih banaka. Središnjim bankama zemalja članica, uz uvjet da su deponirale određen dio svojih zlatnih i deviznih pričuva, odobrava isključivo kratkoročne kredite za održavanje vanjske likvidnosti pod povoljnijim uvjetima od komercijalnih banaka (kamatna je stopa 1/3 od tekuće tržišne). Više od 80% svjetskih središnjih banaka ima depozite u BIS-u. Svoju djelatnost BIS obavlja na temelju prodaje i zaloga zlata na ime i za račun pojedinih središnjih banaka ili upravljanjem i investiranjem dijela deviznih pričuva središnjih banaka.

Djelovanje i uloga BIS-a

U prvim godinama postojanja djelatnost banke bila je usmjerenata na njemačke reparacije. Banika je sudjelovala u provedbi Marshallova plana i u međunarodnim obračunima u okviru Europske platne unije, nakon Europskoga monetarnog sporazuma. Od 1960. godine obavlja i funkciju koordinacijskog centra za stabilnost valutnih odnosa, kao i funkciju pomoćnog organa Međunarodnoga monetarnog fonda i Svjetske banke. Sukladno svom pravnom statusu BIS podliježe međunarodnom pravu te je za sve interpretacije odredbi kojima se regulira pravni status BIS-a nadležan međunarodni Arbitražni sud. Imovina i svi depoziti i fondovi koji su povjereni BIS-u, u mirnodopsko i ratno doba izuzeti su od mjera eksproprijacije, rekvizicije, zapljene, konfiskacije, zabrane ili ograničenja uvoza i izvoza zlata i novca i drugih sličnih mjera. U tom smislu, na BIS se ne primjenjuju odredbe nacionalne zakonske regulative (uključujući i švicarske zakonske

odredbe, kao što je npr. zakon o trgovačkim društvima i zakon o bankama). Obilježje koje izdvaja BIS od ostalih međunarodnih organizacija jest pravni status njenih članova. Naime, za razliku od većine drugih međunarodnih organizacija čiji su članovi vlade zemalja, članice BIS-a su središnje banke, odnosno monetarne vlasti zemlje. Upravo to obilježje odredilo je svrhu BIS-a i njegove funkcije. Osnovna svrha BIS-a definirana je člankom 3, Statuta 6. Banka za međunarodna poravnjana svoje je djelovanje tijekom vremena prilagođavala prilikama.

Ono se danas koncentriralo na četiri osnovne funkcije i to:

- a. unapređivanje međunarodne monetarne kooperacije;
- b. pružanje usluga banke centralnim bankama;
- c. centra za monetarna i ekonomski istraživanja;
- d. agenta i skrbnika pri izvršavanju raznih međunarodnih finansijskih aranžmana.

Ukupni ovlašteni dionički kapital Banke za međunarodna poravnjana iznosi 1,500 milijuna zlatnih franaka i podijeljen je u 600,000 dionica koje se raspoređene u tri transe od po 200,000 dionica. Prilikom osnivanja BIS-a izdano je prvih 200,000 dionica, a odlukom o povećanju kapitala iz prosinca 1969. godine drugih 200,000 dionica. Do danas je, temeljem ukupno upisanih 473,125 dionica čija je vrijednost oko 1,183 milijuna zlatnih franaka dionica, uplaćeno 296 milijuna zlatnih franaka ili 25%, dok se preostali dio uplaćuje "na poziv" Odbora direktora BIS-a. Prilikom upisa pružena je (središnjim bankama, tj. odgovarajućim finansijskim institucijama) mogućnost da dio dionica dodijeljenih njihovoj zemlji (odluku o distribuciji dionica na zemlje također donosi Odbor direktora BIS-a) upišu predmetne institucije kao takve ili da organiziraju upis za druge subjekte u zemlji.

Usluge BIS-a

Razlog zbog kojeg više od 100 središnjih banaka deponira dio svojih deviznih rezervi kod BIS-a je prije svega iznimna kreditna sposobnost BIS-a, zatim činjenica kako povjerena sredstva ne podliježu eksproprijaciji, blokiraju i drugim mjerama, a uz to su visoko likvidna što je veoma bitno za središnju banku sa aspekta vođenja odgovarajuće monetarne politike (npr. u slučaju eventualne potrebe za hitnom intervencijom na novčanom ili deviznom tržištu u cilju očuvanja vrijednosti domaće valute). Primanje depozita nije jedina "bankarska usluga" koju BIS pruža središnjim bankama. BIS vrši devizne operacije, kupnje i prodaje deviza u ime svojih komitenata pri čemu osigurava potpunu anonimnost svih operacija. Ovaj aspekt anonimnosti je bitan za efikasno funkcioniranje središnje banke, posebice glede očuvanja vrijednosti novčane jedinice domicilne valute. Te usluge BIS obavlja bez naplate posebnih naknada.

BIS nudi širok opseg bankovnih usluga za centralne banke i međunarodne finansijske institucije. Usluge u prvom redu predstavljaju način investiranja deviznih rezervi kod institucija značajne kreditne sposobnosti i diskrecije koja visoku likvidnost kombinira sa značajnom stopom povrata. Više od sto centralnih

banaka širom svijeta koriste usluge BIS-a, a oko 7% svjetskih deviznih rezervi trenutačno se drže u BIS-u. Usluge koje BIS pruža centralnim bankama i drugim financijskim organizacijama uvelike doprinose razvoju međunarodne monetarne kooperacije i užajmnog razumijevanja. BIS-ov veliki ugled i dugogodišnje iskušto daje jamstvo uspješnosti sklopljenih sporazuma između ove institucije i njenih klijenata. Navedene usluge karakterizira visok stupanj sigurnosti u uspješnost operacije, kao i visoka likvidnost investicije i povoljni uvjeti, te načelo potpune povjerljivosti.

Druga strana Banke za međunarodna poravnanja

Karen Hudes diplomirala je pravo na Yale-u. Radila je u pravnom odjelu Svjetske banke više od dvadeset godina. U trenutku kada je javnosti dala veoma važne informacije radila je na položaju višem od savjetnika. Bila je na jedinstvenoj poziciji. Imala je priliku vidjeti kako globalna elita vlada svijetom, a informacije koje je dala svijetu i više su nego zapanjujuće. Govori kako ista elita koristi vrlo čvrstu jezgru financijskih institucija i mega korporacija koje dominiraju u svijetu. Cilj je potpuna kontrola. Žele da postanemo robovi duga, da sve vlade budu zarobljene dugovima, a da su političari u potpunosti ovisni o ogromnim financijskim doprinosima koji se slijevaju raznim kompanijama. Hudes govori kako je elita unutar medijskog sustava blokirala sve

„To je središnja banka svih banaka! Većina ljudi nikad nije čula za ovu banku, a ona je iznimno važna organizacija. To je neizmjerno moćna međunarodna organizacija koja nadzire novac cijelog svijeta.“

O banci za međunarodna poravnavanja koja je preživjela i upravljala svim krizama i depresijama pisao je i **Adam Lebor** u svojoj knjizi **“TOWER OF BASEL”**, a napisao je sljedeće: „Najeksluzivniji klub na svijetu ima 18 članova. Oni se okupljaju svakog drugog mjeseca, nedjeljom u sedam navečer u sali za konferencije E u kružnom tornju čiji zatamnjeni prozori gledaju na centralnu željezničku stanicu u Baselu. Njihove rasprave traju oko jedan sat, najviše sat i pol. Neki od njih povedu i povjerljivog prijatelja, ali je njima zabranjen govor na sastancima. Kad se sastanak završi svi koji su došli s pratinjom odlaze, a ostali se povlače u salu za večeru na 18. katu gdje uživaju u hrani i vinu. Večera traje do 23h, a na večeri se razgovara samo o bitnome te se tu donose pravila i zaključci. Isti protokol provodi se već više od 80 godina. Sve ono što se dogovori za večerom se i provodi, ali je strogo zabranjeno dalje širiti informacije.“

Svi članovi ove elitne i ekskluzivne skupine većinom su muškarci i svi su centralni bankari. O njima se namjerno ne govori puno u medijima. Njih osamnaestero je sastavni dio Ekonomskog konzultativnog komiteta (ECC) Banke za međunarodna poravnavanja koja predstavlja banku nad bankama i upravlja svim drugim bankama. Među trenutnim i najvažnijima članovima elite trenutno su: Ben Bernanke, vodeći čovjek Federalnih rezervi u SAD-u, Sir Mervyn King, guverner Centralne engleske banke; Mario Draghi, guverner Europske centralne banke, Zhou Xiaochuan, guverner Centralne banke u Kini te guverneri centralnih banka Njemačke, Francuske, Italije, Švedske, Kanade, Indije, Brazila i Španjolske. Isto tako **Lebor piše** i o pravilima koje svi sudionici moraju poštovati. Informacije sa sastanaka strogo su povjerljive i sve je posloženo u piridalnom sustavu. Baš kao i tajno društvo njihova moć se mjeri njihovom funkcijom i položajem u društvu.

Ono što je jako zanimljivo jest činjenica kako švicarske vlasti nemaju baš nikakvu nadležnost nad prostorijama BIS-a. Oni ne mogu s nalogom niti ući u zgradu. BIS je jedina institucija svijeta koja ima pravo komunicirati u šiframa, ali i primati i slati pošiljke u torbama koje ne smiju biti otvarane zbog svoje povjerljivosti. Banka BIS izuzeta je od svih poreza na svijetu, a njeni zaposlenici ne plaćaju poreze. Viši zaposlenici banke imaju status diplomata što znači kako se njihove torbe i osobne stvari ne smiju otvarati niti pregledavati, dok su svi zaposlenici banke izuzeti svih švicarskih zakona. Imovina BIS-a ne može biti oduzeta švicarskim zakonima, što god učinili. Transkripti svih sastanaka nikada ne smiju biti javno objavljeni. Ponekad dozvole novinarima konferencije, ali nakon završenih sastanaka. Rasprave centralnih bankara na sastancima, informacije koje se razmjenjuju i odluke koje se donose usko su povezane s politikom.

Oni upravljaju novcem nacionalnih ekonomija, postavljaju kamatne stope i odlučuju kolika će biti vrijednost naše uštedevine i ulaganja, odlučuju hoće li se štedjeti ili ne. Njihove odluke oblikuju naše živote.

Oni odlučuju koja će zemљa gladovati, a koja biti u krizi ili biti bogata. Oni odlučuju o svakom segmentu društva. Oni su bogovi novca preko kojeg upravljaju svijetom.

informacije koje bi mogle otkriti kako je ovaj sustav namjerno napravljen da porobi sve vlade i ljudе ovog svijeta. „*Oni to rade u tišini*“, dodala je Hudes i pozvala ljudе na buđenje iz sna kako bi spoznali ono što im se pred očima skriva.

U razgovoru za *News American* spomenula je istraživanje koje je objavljeno u časopisu *Plus One* koje ukazuje na mrežu globalne kontrole. Istraživanje je napravljeno u Švicarskoj, a istraživale su se povezanosti i odnosi između 37 milijuna tvrtki i investitora širom svijeta. Na kraju su došli do šokantnog broja 147 čvrsto povezanih mega korporacija koje vladaju svijetom i trenutno kontroliraju više od 50 % svjetskog bogatstva. **Hudes** navodi kako iste korporacije mediji konstantno prikazuju kao dobromjerne, a oni su zapravo krivci za sva zla ovog svijeta. Nisu samo korporacije uključene u ovu krađu, dominiraju i sve nevladine organizacije. Međunarodni monetarni fond, sve središnje banke i Svjetska banka dobili su zadatak od BIS-a; kontrolirati sav protok novca u svijetu te ga postepeno činiti nedostupnim. **Hudes** je prva koja je javno progovorila upravo o Banci za međunarodna poravnjanja:

Izvještaj o stanju planete 2016. godine

DRAŽANA VOLARIĆ

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru je po prvi put ove godine organizirao predavanje „Izvještaj o stanju planeta 2016 (Living Planet Report)“ u suradnji s WWF Adriom (Svjetskom organizacijom za zaštitu okoliša).

Izvještaj o stanju planeta vodeća je svjetska znanstveno utemeljena analiza koju provodi WWF (Svjetska organizacija za zaštitu okoliša) o zdravlju našeg planeta i utjecaju ljudskih aktivnosti na planet. Izvještaj izlazi svake dvije godine 27. listopada te je ove godine bilo predstavljeno na Ekonomskom fakultetu. Gost predavač bio je gospodin Deni Porej, direktor odjela zaštite prirode pri WWF MedPO (Svjetska organizacija za zaštitu okoliša, Mediteranski program) i jedan od najvećih stručnjaka za zaštitu biološke raznolikosti u WWF-u i regiji. Svjetska bioraznolikost smanjuje se šokantnom brzinom, što ugrožava opstanak drugih vrsta i našu budućnost. U najnovijem izdanju WWF-ova Izvještaja o stanju planeta prikazano je koliko je situacija teška i kako je možemo početi popravljati. Životinjski i biljni svijet mogao bi do kraja ovog desetljeća doživjeti drastičan pad od čak 67% u odnosu na brojnost prije pola stoljeća, što je posljedica ljudskih aktivnosti na Zemlji. Prema izvještaju, globalne populacije riba, ptica, sisavaca, vodozemaca i gmazova već su pale za 58% između 1970. i 2012. godine otkad datiraju posljednji dostupni podaci. To dovodi naš planet u opasnost mogućeg dvotrećinskog pada biološke raznolikosti u razmaku od pola stoljeća, zaključno s 2020. godinom. Veličine populacija kralježnjaka koje se mijere indeksom živućeg planeta (LPI) smanjile su se za više od pola u tek nešto više od 40 godina. Ako se takav trend nastavi, do 2020. bi mogli doći do smanjenja od dvoje trećine.

LPI za 2016. godinu temelji se na zapisima o veličini populacija tijekom vremena za:

- 4658 praćenih populacija za 1678 kopnenih vrsta
- 3324 praćene populacije za 881 slatkovodnu vrstu
- 6170 praćenih populacija za 1353 morske vrste

Informacije o vrstama prijetnji dostupne su za oko trećinu populacija koje se smanjuju. Glavne prijetnje tim populacijama su gubitak i uništavanje staništa, primjerice prenamjena prirodnih područja za potrebe širenja poljoprivrede, zatim prekomjerno iskorištavanje vrsta, poput neodrživog ribarstva. Populacije kopnenih vrsta smanjile su se za 38% između 1970. i 2012. godine. Veći je dio kopnene površine Zemlje sad izmijenio čovjek te je to ostavilo velik trag na bioraznolikosti. Međutim, zaštićena područja sada prekrivaju 15,4% kopnene površine Zemlje što je najvjerojatnije usporilo pad indeksa za kopnene vrste u usporedbi s indeksima za slatkovodne i morske vrste. LPI za slatkovodne vrste najviše se smanjio, za čak 81% između 1970. i 2012. godine.

Glavne su im prijetnje gubitak i uništavanje staništa, primjerice izravnim učincima brana i neodrživih crpljenja vode, a zatim prekomjernim iskorištavanjem vrsta. Populacije morskih vrsta smanjile su se za 36 % između 1970. i 2012. Do najvećeg je smanjenja LPI-ja za morske vrste došlo između 1970. i kasnih osamdesetih godina, a trend se nakon toga stabilizirao. Prekomjerno ribarstvo najčešća je prijetnja, a iako sad određeni segmenti ribarstva pokazuju znakove oporavka zahvaljujući snažnijim mjerama upravljanja, većinu ribljeg stoka koja najviše pridonosi globalnom ulovu riba sad se ili prekomjerno lovi ili je već u potpunosti izlovljena.

Tijekom više od 40 godina potražnja čovječanstva za prirodnim resursima prešla je granice onoga što naš planet može obnoviti. Trebali bismo kapacitet obnavljanja za 1,6 Zemlju kako bismo mogli osigurati resurse i ekološke usluge koje trenutačno upotrebljavamo. To dugoročno nije moguće. Kratko je razdoblje tijekom kojeg ćemo moći sjeći stabla brže nego ona mogu rasti, loviti više ribe no što oceani mogu proizvesti, ispuštati više ugljika u atmosferu no što šume i oceani mogu upijati. Posljedice tog „pretjerivanja“ već su vidljive: gubitak staništa i vrsta te nakupljanje ugljika u atmosferi.

Ekološki otisak predstavlja zbir svih ekoloških usluga koje ljudi zahtijevaju od određenog prostora. On podrazumijeva biološki obradive površine (ili biokapacitet) potrebne za usjeve, pašnjake, naseljena područja, ribolovna i šumska područja. Ovdje se također podrazumijeva površina šume koja je potrebna kako bi se apsorbirale emisije ugljičnog dioksida koje ocean nije apsorbio. Glavni su krivac za ovaj rastući ekološki otisak u posljednjih pedeset godina emisije ugljičnog dioksida nastale uslijed uporabe fosilnih goriva, a njihov udio i dalje raste. I biokapacitet i ekološki otisak izraženi su zajedničkom jedinicom koja se naziva globalni hektar (gha). Ukupan biokapacitet Zemlje 2012. iznosio je 12,2 milijarde gha (odnosno 1,7 gha po osobi), dok je ekološki otisak čovječanstva iznosio 20,1 milijardu gha (odnosno 2,8 gha po osobi). Ekološki otisak nije ravnomjerno raspoređen te građani imućnijih zemalja stavlju neproporcionalan pritisak na prirodu jer upotrebljavaju Zemljine resurse više no što im je potrebno. S druge stranice ljestvice nalaze se neke od najsiromašnijih zemalja svijeta koje jedva imaju dovoljno za osnovne potrebe.

O WWF-u

Kada je 1961. godine osnovan WWF, inicijali su na engleskom jeziku bili skraćenica za World Wildlife Fund. Kako se udru-

ga tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća razvijala, tako je i WWF proširivao svoje aktivnosti u cilju očuvanja okoliša, a ne samo pojedinih vrsta. Iako su nastavili koristiti dobro poznate inicijale, tijekom osamdesetih naziv je postao „WWF - World Wide Fund for Nature“ (Svjetska organizacija za zaštitu prirode). Prvotni se naziv nastavio koristiti samo u Sjevernoj Americi. Međutim, sve se češće u različitim državama i jezicima WWF koristi pod jednostavnim nazivom „WWF“ kako bi se izbjegle zabune i dvosmislenosti. WWF je danas jedna od

najvećih i najuglednijih svjetskih nezavisnih organizacija za zaštitu prirode, s gotovo pet milijuna pristaša i globalnom mrežom aktivnom u više od stotinu zemalja. Misija WWF-a je zaustavljanje propadanja zemljina prirodnog okoliša te izgrađivanje будуćnosti u kojoj ljudi žive u skladu s prirodom čuvajući svjetsku

biološku raznolikost te osiguravajući da je upotreba obnovljivih prirodnih resursa održiva, promovirajući smanjenje zagadenja i rasipne potrošnje. WWF je od male grupe entuzijasta posvećenih divljim životinjama prerastao u globalnu mrežu koja ima podršku ljudi iz svih sfera života koji, kao i WWF, brinu o dobrobiti našeg planeta.

Visoki predstavnici BiH

JAN MINARIK

Ured visokog predstavništva Bosne i Hercegovine (OHR) je vodeća organizacija za civilni aspekt implementacije mira u BiH. Daytonskim mirovnim sporazumom, koji je potpisana 1995. godine, visoki predstavnik je u ime međunarodne zajednice zadužen nadgledati provedbu civilnih aspekata mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Visoki predstavnik također ima zadatak koordinirati aktivnosti međunarodnih civilnih organizacija i agencija koje djeluju u zemlji.

Visoki predstavnici u Bosni i Hercegovini:

- Carl Bildt (prosinac 1995. - lipanj 1997.), bivši premijer Švedske i specijalni pregovarač Europske unije u pregovorima o okončanju rata u Bosni i Hercegovini.
- Carlos Westendorp (lipanj 1997. - srpanj 1999.), bivši državni tajnik za europske poslove i ministar vanjskih poslova Španjolske.
- Wolfgang Petritsch (kolovoza 1999. – svibanj 2002. godine), bivši glavni pregovarač Europske unije u mirovnim pregovorima o Kosovu u Rambouillet-u.
- Paddy Ashdown (lipanj 2002. - siječanj 2006.), je britanski političar koji je bio vođa liberalnih demokrata od 1988. do 1999. godine.
- Christian Schwarz-Schilling (siječanj 2006. - lipanj 2007.)
- Miroslav Lajčák (lipanj 2007. - ožujak 2009.)
- Valentin Inzko (ožujak 2009. - sad)

OHR ima regionalne uredske u Sarajevu (u zgradama glavnog ureda), Banjoj Luci, Mostaru, Tuzli i Uredu supervizora u Brčkom.

Nils Daniel Carl Bildt (Halmstad, 15. srpnja 1949.), švedski političar i diplomat.

Bio je premijer Švedske od 1991. do 1994. godine, a kasnije lider liberalno-konzervativne stranke od 1986. - 1999. godine. Bio je član švedskog parlamenta od 1979. do 2001. godine. Od 2006. do 2014. bio je švedski ministar vanjskih poslova.

Tijekom vojno - oslobodilačkih akcija Bljesak i Oluja 1995. godine, Bildt je u više navrata tražio vojnu intervenciju UN-a i NATO-a protiv Hrvatske kako bi se očuvala tzv. SAO Krajina.

Izjava Carla Bildta kao mirovnog posrednika Europske unije za bivšu Jugoslaviju, u kojoj je 1995. osudio oslobodilačku akciju hrvatskih oružanih snaga, izazvala je u hrvatskoj javnosti brojna reagiranja. Te činjenice kao i njegovo kasnije opravdavanje srpskih zločina u Bosni okarakterizirala ga je u Hrvatskoj kao "persona non grata".

Od prosinca 1995. do lipnja 1997. vršio je funkciju visokog predstavnika za BiH.

Bildt u svojim memoarima ("Misija mir", ZID, Sarajevo, 1998., 82.), kada piše o Hrvatima, razlikuje i uspoređuje "pitome

političare iz plodne Posavine" i "izražene nacionaliste koji potiču sa škrtih hercegovačkih brda", a na svjedočenju u slučaju Biljane Plavšić kao bivši prvi visoki predstavnik u BiH izjavio je: „Biljana Plavšić nikada nije bila dio užeg kruga ekstremnog nacionalističkog rukovodstva bosanskih Srba.“ te je pohvalio njenu ulogu u pomaganju primjene Daytonskog mirovnog sporazuma.

Carlos Westendorp Cabeza (Madrid, 7. siječnja 1937.) je španjolski političar i diplomat.

Između 1995. i 1996. godine bio je ministar vanjskih poslova Španjolske. Vijeće za implementaciju mira imenovalo ga je visokim predstavnikom za BiH 1997. godine. Na tom položaju ostao je do 1999. g. Nametnuo je jedinstvenu državnu valutu, konvertibilnu marku i zastavu Bosne i Hercegovine. Smijenio je predsjednika Republike Srpske Nikolu Poplašena u ožujku 1999. zbog toga što je odbijao imenovati Milorada Dodika mandatarom za sastav Vlade Republike Srpske. Odluka o smjeni izvršena je tek u rujnu 1999. godine.

Wolfgang Petritsch (Klagenfurt, 26. kolovoza 1947.) je austrijski diplomat. Pripadnik je nacionalne manjine koruških Slovensaca.

Studirao je povijest, germanistiku, politologiju i pravo na bečkom sveučilištu, gdje je i diplomirao 1972. godine. Od 1977. do 1983. godine je bio tajnik austrijskog kancelara Bruna Krajskog. Dok je bio austrijski veleposlanik u Beogradu (1997.-1999.) postavljen je za posebnog izaslanika Europske unije za Kosovo. U toj funkciji je bio i glavni pregovarač Europske unije na mirovnim pregovorima o Kosovu u Rambouilletu i Parizu (Francuska) 1999. godine, koji su bili predigra bombardiranju SR Jugoslavije u ožujku te godine. Između 1999. i 2002. bio je visoki predstavnik Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini. Poslije kratkog angažiranja na austrijskoj političkoj sceni, prelazi na funkciju austrijskog veleposlanika pri Ujedinjenim narodima u Ženevi.

U političkim krugovima zapadnih zemalja važi kao stručnjak za vanjsku politiku sa težištem interesa za jugoistočnu Europu.

Godine 2011. u Zagrebu je predstavio svoju knjigu u kojoj se hvasta politikom diskriminacije bosanskohercegovačkih Hrvata. Raskrinkao ga je njegov nasljednik na mjestu visokog predstavnika u BiH, Paddy Ashdown, koji je rekao kako je po političkom nalogu svoje zemlje ravnio zaštitom i skrivanjem haaškog bjegunci Radovana Karadžića. Kršeći osnovna ljudska i narodna prava jednostrano mijenjajući Daytonske sporazume na štetu Hrvata jačao je bošnjačku sastavnicu u Federaciji BiH. Na taj način

omogućio je preoblikovanje hrvatsko-bošnjačke federacije u entitet s bošnjačkom dominacijom i ustavnopravnom diskriminacijom Hrvata u FBiH i BiH. Petritsch i Ashdown su se obrušavali na Hrvate BiH, optuživali ih za podjelu BiH istodobno učvršćujući podjelu BiH između Srba i Bošnjala, a na štetu Hrvata.

Nakon trećeg zasjedanja Hrvatskog narodnog sabora održanog u Mostaru, 07. ožujka 2001. godine smjenjuje Antu Jelavića s dužnosti hrvatskog člana Predsjedništva BiH i predsjednika HDZ BiH-a s obrazloženjem da je predvodio donošenje političkih odluka s ciljem osnivanja hrvatske federalne jedinice u BiH kojim je ugroženo ustavno uređenje FBiH i BiH.

Jeremy John Durham Ashdown (New Delhi, 27. veljače 1941.), poznat kao Paddy Ashdown, britanski političar koji je bio vođa liberalnih demokrata od 1988. do 1999. godine. Ashdonova titula je barun Ashdown od Norton pod Hamdonom (eng. *Baron Ashdown of Norton-sub-Hamdon*). Član je Tajnog vijeća Velike Britanije i vitez Britanskog Carstva (eng. *Knight of the British Empire*). Ashdown je najstariji od sedmoro djece. Rodio se New Delhiju u Indiji gdje je njegov otac bio kapetan u indijskoj vojsci. Odrastao je uglavnom u Sjevernoj Irskoj i učio u školi Bedford u Engleskoj. Od 1959. Do 1972. godine bio je mornar u Kraljevskoj mornarici i časnik u komandosima i specijalnoj brodskoj službi. Nakon što je napustio mornaricu, radio je na industriji dok nije bio izabran kao član parlamenta iz Yeovila za liberalnu stranku. Tijekom 1970-ih godina radio je kao diplomat u Ženevi, a postojale su špekulacije kako je zapravo cijelo vrijeme radio za MI6 i da je posao diplomata bila kinka.

U Britanskom domu naroda bio je predstavnik SDP-ovog liberalnog saveza za trgovinu i industriju, a kasnije i obrazovanje. Nakon udruživanja koje je stvorilo liberalne demokrate, postao je vodom stranke. Vodio je liberalne demokrate na dvama izborima, 1992. i 1997. godine. Kao vođa, značajno je promicao suradnju liberalnih demokrata i "Nove" laburističke stranke, a imao je i redovne tajne sastanke sa Tonyem Blaicom u kojima su planirali koaličijsku vladu. Nakon što su laburisti pobijedili 1997. godine, uspostavio se "Jenkinsov odbor" s liberalnim demokratskim predsjednikom Royem Jenkinsom, radi razmatranja izbornog prestrojstva što je bio Ashdownov glavni zahtjev.

Ashdown je napustio vodstvo 1999. godine, a naslijedio ga je Charles Kennedy. Postao je vitezom 2000. godine, a 2001., nakon što je napustio Dom naroda, proglašen je i doživotnim članom Doma lordova. Nakon što je napustio britansku politiku, Ashdown koji je uvek podržavao međunarodnu intervenciju u Bosni i Hercegovini, postao je visokim predstavnikom međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, 27. svibnja 2002. godine. Poliglot je, govori mandarinski, kineski i druge jezike.

Christian Schwarz - Schilling (Innsbruck, 19. Studenog 1930.), njemački političar. Od 1982. do 1992. bio je ministar pošte i komunikacija. Vijeće za implementaciju mira imenovalo ga je 2006. visokim predstavnikom za BiH. Tu dužnost obnašao je do 2007., a njegov mandat obilježio je pokušaj ustavne reforme, zvan Travanjski paket.

U prosincu 2005. je izabran kao nasljednik Paddyja Ashdowna kao visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini, čiji je mandat započeo 31. siječnja 2006. Nominiran je od strane bosansko-hercegovačkog i srpskog predsjednika, a njegovo imenovanje je podržano od sva tri naroda u Bosni.

Miroslav Lajčák (Poprad, 20. ožujka 1963.), slovački političar. Lajčák je diplomirao pravo na Comeniusovom sveučilištu u Bratislavi. Proučavao je vanjsku politiku na moskovskom Državnom institutu vanjske politike. Takoder je diplomirao u europskom centru za sigurnosnu politiku "George Marshall" u Njemačkoj.

Prvotno se zaposlio u Ministarstvu vanjskih poslova Čehoslovačke, godine 1988. Od 1991. do 1993. biva slovačkim veleposlanikom u Rusiji. Od 1993. do 1994. vrši službu šefa kabineta MUP-a Slovačke, a poslije i premijera. Od te godine do 1998. slovački je veleposlanik u Japanu.

Od 2001. do 2005. godine Lajčák je vršio dužnosti veleposlanika u SR Jugoslaviji (budućoj Srbiji i Crnoj Gori), Albaniji i Makedoniji. Godine 2006. imenovan je za izaslanika Europske unije za provođenje referendumu u Crnoj Gori.

Dana 30. lipnja 2007. preuzima dužnost od Christiana Schwarza-Schillinga na mjestu visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu.

Radi svog pragmatičnog stila pri izvršavanju funkcije visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu dobiva 2008. godine, ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u svim drugim zemljama bivše Jugoslavije, nadimak "Miki Kolumbo".

Valentin Inzko (Klagenfurt, 22. Svibnja 1949.), austrijski političar slovenskog podrijetla, od 13. ožujka 2009. visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu. Završio je slovensko-njemačku dvojezičnu osnovnu školu u Sveteschachu u općini Feistritz im Rosental u Koruškoj. Gimnaziju na slovenskom završio je 1967. godine u Celovcu, a od tad do 1972. studira pravo, srpskohrvatski i ruski jezik na Sveučilištu u Grazu. Iste godine promovira svoj doktorat, a do 1974. pohađa Akademiju za diplomaciju u Beču.

Od tad do 1978. biva šefom ureda UNDP u Ulaan Baataru u Mongoliji te radi u Ministarstvu vanjskih poslova Austrije za srednju, istočnu i južnu Europu. Od 1982. do 1986. je kulturni ataša Austrije za Jugoslaviju u Beogradu. Godine 1992. bio je voda misije OSCE za Sandžak. Od 1990. Do 1996. je savjetnik za kulturu u austrijskom veleposlanstvu u Pragu.

Prvi je veleposlanik Austrije u Bosni i Hercegovini u vremenu od 1996. do 1999. Nakon toga ponovno radi u austrijskom ministarstvu vanjskih poslova, sve do 2005., tada postaje veleposlanik Austrije u Sloveniji. Govori slovenski, ruski i hrvatski jezik.

Drugi način Party

economista

16. 11. 2016.

DRUGI NAČIN
DRUGI NIQVN
caffè and night club
sef

Novi predsjednik SAD-a

ZVONIMIR BOŠNJAK

Donald Trump rođen je 14. lipnja 1946. godine u New Yorku u četvrti Queens, kao dijete poduzetnika (njemačkog podrijetla) Freida Trumpa i majke Mary. Kažu kako je bio teško dijete. Roditelji su ga s trinaest godina poslali na vojnu akademiju *New York Military Academy (NYMA)*, gdje je bio uspješan. Studirao je na sveučilištu *Fordham*, a poslije u sklopu Sveučilišta u Pennsylvaniji, završio je prestižni poslovni fakultet *Wharton* 1968. godine.

Trump i njegov poslovni svijet

Nakon završenog fakulteta Trump je počeo raditi za oca, a ovaj mu je pomogao da stane na noge "malim zajmom od nekoliko milijuna dolara". Donald je u kratko vrijeme uvjerio oca da mu da **samostalni projekt** pa mu je povjerenio upravljanje napuštenim apartmanskim naseljem *Swiftton Village*, koje je Donald obnovio i potom relativno brzo prodao uz veliki profit za tvrtku. Predsjednikom obiteljske tvrtke *Elizabeth Trump & Son*, postao je 1971. godine koju je kasnije preimenovao u *The Trump Organization*.

Trump je tijekom svoje uspješne poduzetničke karijere uspio izgraditi brojne luksuzne hotele, kasnije ulazi u svijet zabave i otvara kasino u Atlantic Cityju te

licencijama za Miss Amerike i Miss Universe stječe dodatni ugled, a potom i svojim ulogama u 'reality showu' Pripravnik i njegovu nastavku sa slavnim osobama. Najzvučniji posao bilo mu je vođenje TV emisije "*The Apprentice*" u kojoj je, u maniri voditelja, zapošljavao i otpuštao mlade poduzetne ljude u svojoj tvrtki. Ovaj mu posao nije bio jedan od najunosnijih. Tijekom 14 godina prikazivanja showa za sudjelovanje, od televizijske kompanije NBC, primio je više od 212 milijuna dolara. Nije uvijek bio uspješan. Bankrotirao je četiri puta, ali se svaki put nakon restrukturiranja podigao se na noge.

Obitelj Trump

Trump je uvijek imao oko za lijepе žene, pogotovo za one podrijetlom iz istočne Europe. Donald se do sada ženio „samo“ tri puta. Godine 1977. oženio je češku manekenku Ivanu Zelníčkovu s kojom je imao dva sina i kćer. Njihova se ljubav ugasila i razveli su se 1992. godine. Nakon što se rastao, druga supruga mu je postala vitka plavuša, američka glumica Marla Maples koju je oženio 1993. godine. U ovom braku rodila se jedna kći. Međutim, ni ova ljubav nije dugo potrajava, štoviše, ljubav je nestala „brže“ nego u prvom braku i razveli su se 1999. godine. Donald je u treći brak ušao 2005. godine sa slovenskim fotomodelom Melanijom Knavs s kojom ima sina.

Politička karijera

Osim ljubavi prema poslu i lijepim ženama, treća Trumpova strast je politika. Političku karijeru započeo je u Reformskoj stranci iz čijih se redova kandidirao za američke predsjedničke izbore 2000. godine. Ubrzo prelazi u Demokratsku stranku, ali stranku napušta razočaran jednomljem i monopolom obitelji Clinton te izborom Baracka Obame za predsjednika SAD-a što ga je po mnogima najviše smetalо. Potom je jednu godinu djelovao

kao nezavisni i nestranački kandidat. Prelaskom u redove Republikanske stranke kandidirao se Američke predsjedničke izbore 2012. godine, ali je povukao svoju kandidaturu zbog nedovoljne podrške birača. Na mjestu kandidata za potpredsjednika naslijedio ga je Mitt Romney. U lipnju 2015. službeno je predstavio svoju kandidaturu i započeo predizbornu kampanju koju je otvorio u svom sjedištu u New Yorku. U srpnju 2016. godine službeno je potvrđen kao predsjednički kandidat Republikanske stranke na konvenciji u Clevelandu, a 20. siječnja 2017. je prisegnuo za predsjednika SAD-a.

“Jake točke” njegove kampanje sujava progona svih ilegalnih imigranata što je izazvalo burne reakcije u cijelom svijetu. U SAD-u danas, prema procjenama, živi 11 milijuna ljudi koji su se onamo doseli li bez odgovarajućeg dopuštenja državnih vlasti, uz to treba naglasiti kako je njegova sadašnja supruga Melania imigrantica iz Slovenije, ali legalna. Tu je započeo verbalni rat Trumpa i meksikanaca uz tvrdnje kako meksičke vlasti prisiljavaju meksičke kriminalce i druge socijalno - neprilagođene osobe emigrirati u SAD. Uz to je Trump navodio kako su najveći dobavljači heroina, kokaina i drugih narkotika meksički karteli koji na raspolaganju meksičke imigrante koji prelaze granicu i pri tom unose drogu. Opet s druge strane, mnogo

divnih ljudi dolazi iz Meksika i čine SAD boljom zemljom, ali su tu legalno i škodi im oni koji dolaze ilegalno. Vlada Meksika je u kolovozu 2015. godine napala Trumpove izjave kao “apsurdne, rasističke i neuke”. Još se dosta izjava Trumpa smatra kontroverznim, ali kako je kampanja odmicala upravo su mu te „kontroverzne izjave“ donosile popularnost kod glasača koja je na kraju toliko narasla da je na predsjedničkim izborima, održanim 9. studenoga 2016. godine, u Sjedinjenim Američkim Državama pobijedio demokratsku kandidatkiju Hillary Clinton te tako postatao 45. predsjednik SAD-a.

Moglo bi se reći kako odličan odnos (koliko je to moguće) njeguju predsjednik SAD-a i predsjednik Rusije, Putin, naravno, treba vidjeti kakvi će odnosi ostati nakon što uslijede ključna pitanja kao što su nafta, rat na Bliskom istoku i sl.

Sveprisutni Trump

Uz novog predsjednika SAD-a veže se još nekoliko zanimljivosti. Mega popularni Simpsoni predvidjeli su da će Trump postati predsjednik SAD-a još 2000. godine. Naime, u epizodi *Bart to the Future*, Lisa Simpson izabrana je za predsjednicu te se mora pobrinuti za probleme s proračunom koje joj je ostavio njezin prethodnik – Donald Trump. Tvorac slavnog

crtića Matt Groening u razgovoru za *Guardian* osvrnuo se na „proročansku“ epizodu: „*Predvidjeli smo da će biti predsjednik još 2000. godine. Trump je u to vrijeme bio najapsurdnija osoba koja smo se mogli sjetiti i to je još uvijek tako*“ – komentirao je Groening, dodajući kako je mogućnost Trumpove pobjede na predsjedničkim izborima mala, ali se prevario. Uz Simpsone, Donald se našao i u nekim veoma poznatim filmovima. Sjećate se filma *Sam u kući* kojeg smo svi voljeli ili i danas volimo? Trump se pojavljuje u drugom dijelu ove kulturne obiteljske komedije i to u sceni kada Kevin ulazi u čuveni hotel Plaza u New Yorku i susreće gospodina koji ga uputi do recepcije.

Možemo zaključiti kako nam uz novog predsjednika SAD-a neće biti nimalo do sadno, ali treba imati na umu kako je on na čelu svijeta i ta pozicija zasigurno nosi veliku važnost i odgovornost, stoga mu želimo puno uspjeha.

Najpoznatiji računovodstveni skandali

DARIA RAVLIĆ

Prijevare su stare koliko i sam ljudski rod, stoga nije čudo kako su sa stavnim dio poslovnog i financijskog svijeta. Te silne prijevare i manipulacije dovele su do potrebe za forenzičnim računovodstvom koje za cilj ima otkrivanje manipulacija u financijskim izvještajima koje odstupaju od računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredbi. Prijevare uz korištenje računovodstvenih smicalica i raznih trikova i izvršanja dovele su do mnogih poznatih računovodstvenih skandala od kojih su najpoznatiji sljedeći:

Enron

Enron je bankrotirao u prosincu 2001. godine i prouzročio štete golemih razmjera. Temelj prijevare bio je u korištenju kompanije u kojoj je Enron kumulirao dugove koje nije konsolidirao u svojim izvještajima prikazujući tako bolju bilancu od stvarne. Tretirao je posudbe kao prihode i zamjenu aktive kao prodaju imovine. To je dovelo do potpunog kolapsa i bankrota Enrona i još sedam velikih američkih kompanija. Cijena dionica koja je u kolovozu 2000. godine bila 90 \$ pala je na dan 11. siječnja 2002. godine na svega 0,12 dolara te su dionicari izgubili skoro 11 milijardi dolara. Tada je to bio najveći bankrot u povijesti SAD-a, s imovinom od 63,4 milijarde dolara. Dionicari Enrona su izgubili i 74 milijarde dolara prije nego je kompanija bankrotirala od čega se smatra da je 40 do 45 milijardi izgubljeno zbog raznih prijevara. Bankrot Enrona je rezultirao s 4000 izgubljenih radnih mjesta. Na dan kad je Enron podnio zahtjev za bankrot svim zaposlenicima su rekli da uzmu svoje stvari i napuste zgradu u roku od 30 minuta što je izazvalo šok kod ljudi. Revisorska tvrtka Arthur Andersen koja je revidirala finansijske izvještaje Enrona smatrala se sukrivcem za skandal i prijevaru.

Nakon četiri i pol godine istrage, predsjednik Enrona Kenneth Lay i bivši CEO Jeffery Skilling optuženi su za 53 različita djela. Optužnica napisana na 65 stranica

pokrivala je široki spektar financijskog kriminala, uključujući bankovne prijevare, davanje lažnih iskaza bankama i revizorima, prijevare s vrijednosnim papirima, stvaranje mreže prijevare, pranje novca, urotu, „insajdersku“ trgovinu i bankrot. U srpnju 2006. godine Kenneth Lay je trebao biti osuđen za svih šest točaka za koje je trebao dobiti 45 godina zatvora, ali je umro prije izricanja presude. Zanimljivo je kako je supruga Kennetha Laya, Linda Lay prodala oko 500 000 dionica Enrona desetak minuta prije objave propasti Enrona, ali nikada nije bila optužena ni za to ni bilo što drugo u vezi sa Enronom. Jeffery Skilling je osuđen za 19 od 28 točaka optužnica, dobio je 24 godine i 4 mjeseca zatvora te milione dolara novčane kazne. Glavni šef računovodstva i financija Rick Causey optužen je za šest kaznenih djela i osuđen na sedam godina zatvora. Ukupno 16 ljudi proglašeno je krivima za propast Enrona. Zanimljivo je kako je potencijalni svjedok tog skandala, Neil Coulbeck pronađen mrtav. Tvrtka Arthur Andersen je također optužena za ometanje pravde i uništavanje tisuće dokumenata, brisanje poruka e-pošte i raznih datoteka povezanih s njihovom revizijom Enrona.

Helmsley Enterprises Inc.

Helmsley Enterprises je poznat po velikoj utaji poreza pomoću falsificiranih dokumenata. Naime, kako bi povećala rashode i smanjila porez na dobit, Leona Helmsley, predsjednica kompanije, falsificirala je račune za 2,6 miliona dolara poslovnih troškova. Leona Helmsley je 1986. godine proglašena krivom i osuđena na 4 godine zatvora. Pored toga, moralna je platiti još 7,1 milion dolara na ime štete, a u zatvoru je provela 18 mjeseci. Sve do svoje smrti 2007. godine, ostala je predsjednica kompanije i na listi 100 najbogatijih amerikanaca.

Parmalat SpA

Parlamant SpA je bila velika talijanska i europska tvrtka za proizvodnju mlijeka i hrane s 35.000 zaposlenih u 30 država. Za

nju je bilo vezano 5000 talijanskih tvrtki. Krajem 2003. godine otkriven je jedan od najvećih računovodstvenih skandala u povijesti kriminala. Parlamat je imao 8 milijardi eura skandaloznih računovodstvenih nepravilnosti, lažnih dokumenata i drugih smicalica. Prevario je „Bank of America“ za iznos od 5 milijardi dolara pomoći lažnih dokumenata o depozitima u Parmalats Bonlat Financing Corporation na Kajmanskim otocima čime se klupko otkrivana prijevara i zakotrljalo.

Calisto Tanzi, koji je tu kompaniju i pokrenuo 1961. godine, bio je glavna osoba prijevare. Parmalat je izveo prijevaru koristeći se fiktivnim prodajama stvarajući fiktivni prihod preko svojih fiktivnih ovisnih društava. Pored toga je lažirao i dvostrukе račune prodaje i prihoda. Problematične zajmove prikazivao je kao dionički kapital. Radi prijevara koje su otkrivene Parmalat je bankrotirao 2003. godine. Naime, talijanska vlada je pokušala izvući Parmalat i restrukturirati ga, ali bilo je kasno. Postao je nepovratno insolventan i bankrotirao je. Parmalat je napravio veliku štetu farmerima i ostalim malim investitorima. Smatra se kako 70 000 i 90 000 malih investitora posjeduje dionice ili obveznice Parmalata koje su postale praktički bezvrijedne.

Maxwell Communications

Maxwell Communications je stvorio 1,5 milijardi funti neto dugova nasuprot 1 milijarde aktive dajući aktivu u zalog i kasnije je prodajući. Opljačkao je mirovinske fondove i lažirao mnoge druge dokumente. Maxwell Communications kompanija je bankrotirala 1992. godine. Mnogi krive i revisorsku tvrtku Coopers & Lybrand Deloitte jer nisu zaustavili prijevare kroz svoje revizije. Drugi krive i neadekvatnost britanskih računovodstvenih standarda koji su uvelike kritizirani. Menadžer jedne velike britanske računovodstvene tvrtke je tijedan dana prije Maxwellove smrti izjavio: „Samo oni koji su slijepi i gluhi mogu reći da stanje finansijskog izvještavanja i revizije kod Maxwell-a ne daje razlog za zadržavati.“ Naime, dvadeset godina prije velikog skandala pojavili su se upozora-

vajući znakovi da je Maxwell čovjek koji nije u stanju razlikovati vlastitu imovinu od imovine njegovih dioničara. Uzrok svih prijevara i skandala ležao je u tome da je Maxwell o svemu odlučivao na vrlo centraliziran način. Takve situacije kod kojih je moć centralizirana isključivo u rukama jednog čovjeka, smatraju se u forenzici izrazito rizičnim situacijama.

Polly Peck

Polly Peck je bila britanska tekstilna kompanija koja je osamdesetih godina prošlog stoljeća naglo porasla. Asil Nadir kupio je 58% udjela u kompaniji i počeo njime upravljati. On je 1982. godine posao proširio i na trgovinu mineralnom vodom iz punionice u Turskoj prema Bliskom istoku. Procjenjuje se kako je prodao 100 milijuna boca vode. Godine 1983., Nadir je nastavio širiti i tekstilno poslovanje kupnjom udjela u drugim kompanijama te njihovim pripajanjem. Za manje od 10 godina s tom naglo rastućom strategijom Polly Peck je podigao tržišnu kapitalizaciju s 300 000 funti na 1,7 milijardi britanskih funti, s dobiti prije poreza od 161,4 miliona funti, neto aktivom od 845 miliona funti i 17 227 zaposlenih. Međutim, u kolovozu 1990. godine Asil Nadir je kompaniju preveo u potpuno privatno vlasništvo, ali je nakon toga izjavio kako se predomislio. Kasnije je neovisnom istragom otkriveno kako je Asil Nadir lažirao financijske izvještaje varajući na tečajnim razlikama između slabe turske valute i jakih europskih valuta. Kapitalne gubitke je pozicionirao izravno u rezerve. Pored toga, kao većinski vlasnik i direktor kompanije Polly Peck, Nadir je učinio i mnoge druge prijevarе i lažiranja financijskih izvještaja. Novac iz Polly Pecka je transferirao u Sjeverni Cipar što su revizori opisali kao nerazumne transakcije oko čega se Nadir sukobio s revizorima. Odljev novca je bio toliko velik da Nadir više nije mogao ispunjavati svoje obveze prema bankama te je tako došlo do sloma 1990. godine. Tada je zaustavljen trgovanje dionicama Nadirovih kompanija. Tvrta je propala, a protiv Asil Nadira je podignuta optužnica u 70 točaka za lažiranje financijskih izvještaja i krade.

Tyco

Tyco je poznat po spajanjima i preuzimanjima kompanija. Trgovac Dennis Kozlowski napravio je konglomerat prijavivši 750 kompanija. Sve je napravio pomoću smicalica i manipulacija. Lažirao je financijske izvještaje pa čak i izvještaj o novčanim tijekovima pomoću brojnih akvizicija. U svemu tome mu je pomogao njegov financijski direktor Mark Swartz. Tyco je donirao 5 miliona dolara poslovnoj školi na osobno ime direktora Kozlowskog. Sve troškove privatnih zabava i ljetovanja Kozlowski je teretio na kompaniju. Napravio je 9,4 milijarde dolara gubitka u 2002. godini što je pokrenulo istragu i skandal. Kozlowski i Swartz su osuđeni na 30 godina zatvora.

WorldCom Inc.

WorldCom Inc. kompanija je golemi iznos operativnih troškova od 3,8 milijardi dolara izvukla je iz računa dobiti i prikaza ih kao nematerijalnu imovinu. Rezerve je pretvorila u prihode. Lažno je prikazala 11 milijardi dolara dobiti od redovitih aktivnosti iako je bila realno u gubitku 48,9 milijardi dolara. Pronađeno je da je u WorldCom-u izvedeno na razne načine 3,3 milijarde dolara računovodstvenih manipulacija. Nakon provedene istrage, 2002. godine WorldCom je bankrotirao, a Bernard J. Ebbers je osuđen na 25 godina zatvora i morao je platiti 45 miliona dolara odštete.

Bernard L. Mardoff Investment Securities LLC

Bernard L. Mardoff Investment Securities LLC je bio investicijski fond u kojem je izvedena posve jednostavna prijevara prema klasičnoj „Ponzi shemi“. Bernard Mardoff, inicijator prijevarе bio je jedan od najuglednijih brokera Wall Street-a čime je uspio privući 13 555 ulagača koji su od početka 90-ih do 2008. godine uložili 64,8 milijardi dolara. Fond nije ulagao sredstva na tržištu nego ih je držao na računima u banci te je potraživanja starih ulagača isplaćivao sredstvima od novih ulagača. To je najveća prijevara u povijesti

pomoću Ponzi sheme i puno veća od one koju je izveo sam Charles Ponzi. Mardoff je 2009. godine proglašen krivim za 11 federalnih prijestupa uključujući prijevarе na vrijednosnim papirima, pranje novca, lažiranje financijskih izvještaja, krađu novca zaposlenika i stvaranje lažnog dojma kod Komisije za vrijednosne papire.

America Online Inc.

America Online Inc. je kompanija koja je 1982. godine počela posao u računalnom području pod nazivom Control Video Corporation. Godine 1989. promjenila je ime u American Online. U siječnju 2001. godine pripojila je kompaniju Time Warner i ušla u internetsko područje poslovanja. Nekoliko godina kasnije kompanija AOL prepoznata je kao kompanija koja je primijenila mnoge smicalice kreativnog računovodstva. Razvili su mrežu prijevarnih transakcija između AOL-a i drugih kompanija koje su poslužile za krađu više od 2,3 miliona dolara. Među dokumentima koje su pronašli FBI agenti u AOL kompaniji bio je velik broj onih kojima se i zadnji trenutak popravljao rezultat. Poznato je kako su napuhivali lažne prihode, manipulirali obračunom amortizacije i slično. Mnogi kontrolni mehanizmi i interna revizija uvedeni su u poslovanje AOL kompanije nakon tog incidenta.

Satyam Computer Services

Skandal indijske kompanije Satyam Computer Services objavljen je 2009. godine kad je njen predsjednik Ramalinga Raju podnio ostavku zbog toga što se otkrilo kako su računi te kompanije bili falsificirani. Raju je priznao da su financijski izvještaji kompanije bili lažirani na sljedećim stawkama: krivotvoreno su povećani iznosi gotovine i salda na bankovnim računima sa stvarnih 1,09 milijardi dolara na 1,16 milijardi koji su prikazani u knjigama; izostavljene su iz izvještaja kamate u svoti od 1,16 milijardi dolara; smanjene su obveze za 266,91 miliona dolara; smanjene su pozicije dugova s 575,27 miliona na 106,33 miliona dolara. Raju je uhićen i optužen za više kaznenih djela. Na njujorškoj burzi 2008. godine dionica Satyam kompanije vrijedila je 29.10 dolara da bi nakon skandala pala na 1,80 dolara.

Što nakon Brexit-a?

ZVONIMIR MILETIĆ

Referendum o Brexitu pokrenuo je lavinu neizvjesnosti za najvažniji sektor britanskog gospodarstva – bankarski sektor

Na referendumu dana 23. lipnja 2016. godine građani Velike Britanije su izglasali pokretanje postupka izlaska iz Europske unije, popularni *Brexit*, nezadovoljni migrantskom politikom vrha unije, u želji

May aktivaciju članka najavljuje za ožujak 2017. godine. Po aktivaciji članka slijede detaljni pregovori između Velike Britanije i Europske unije o svim aspektima raskida formalnih veza. **Jednu od ključnih uloga u pregovorima će imati pristup Velike Britanije zajedničkom tržištu Europske unije.** Taj pristup se može kretati od slobodnog i besplatnog koji Britanija posjeduje danas do pristupa ograničenog carinama ili sličnim mjerama. Drugi segment

moguć najavio britanski ministar trgovine Mark Garnier. Upozoravajuća je izjava Jensa Weidmanna, predsjednika njemačke Bundesbanke, koji tvrdi kako nema po puštanja po pitanju prava slobodnog pružanja usluga u EU. Njemačka kancelarka Merkel i francuski predsjednik Hollande dijele jednake stavove. Gubitkom slobodnog pristupa zajedničkom tržištu koji ide ruku pod ruku s gubitkom prava pružanja usluga u cijeloj EU, takozvani tvrdi ili pesimistični Brexit, procjenom konzultantske tvrtke Oliver Wyman **britanski finansijski sektor bi mogao ostati kratkih rukava za 38 milijardi funti prihoda uz odlazak 75.000 zaposlenika.** Toliko je velik finansijski kolač napravljen britanskim referendumom koji bi rado „pojela“ druga finansijska središta u Europskoj uniji, u prvom redu njemački Frankfurt, francuski Pariz i irski Dublin čije zemlje imaju neometan pristup zajedničkom tržištu Europske unije.

samostalne kontrole državne granice i autonomnog donošenja ključnih političkih i ekonomskih odluka. Britanski finansijski sektor je pod budnim okom čekao lipanski referendum. Ostanak u Europskoj uniji bi označio nepromijenjeno stanje, a eventualni, sada već izglasani izlazak iz EU, neizvjesnost statusa finansijskog sektora nakon provedbe izlaska iz nadnacionalne zajednice.

Novoizabrana vlada Velike Britanije na čelu s premijerkom Theresom May ima primarni zadatak ispregovorati što bolji položaj Britanije nakon službenog izlaska iz Europske unije. Prvi korak je aktiviranje članka 50 Lisabonskog ugovora koji regulira pitanje izlaska zemlje članice iz EU.

Pregovora važan britanskim bankama je pravo pružanja usluga u cijeloj EU bankama registriranim u jednoj od zemalja Europske unije ili Europskog ekonomskog područja (*passportingright*).

Scenarij ograničenog pristupa tržištu EU za

Sve oči su uprte u nadolazeće pregovor

bri -
tanske banke je kao izrazito

Aduti i slabosti Frankfurta

Natjecanje u privlačenju banaka iz Londona je u punom mahu. Gradovi natjecatelji ističu svoje prednosti pred ostalima i obećavaju prilagoditi regulatorni i poslovni ambijent željama finančića. Trenutno, prvo mjesto u utrci drži Frankfurt koji je prema svežim podacima Financial Timesa, britanskog finansijskog lista, drugo finansijsko središte Europske unije u kojem 8 od 10 analiziranih globalnih banaka ima svoju podružnicu. **Frankfurt slovi**

kao najveće finansijsko središte Njemačke, najjače sile Europske unije.

Grad u kojem Europska Centralna Banka ima svoje središte je poznat po dašku američkog stila koji bi mogao privući banke i njihove zaposlenike.

Njemački političari su svjesni nedostataka koji priječe put Frankfurta do svjetskog finansijskog središta. Hubertus

Vaeth, čelnik inicijative koja nastoji unaprijediti finansijski sektor Frankfurta, je priznao potrebu veće fleksibilnosti zbog čega je u pripremi prilagodba propisa, uključujući smanjenje troška otpuštanja zaposlenika. Također, izrazio je žaljenje što mnogi smatraju Frankfurt toliko mirnim i neutraktivnim da podsjeća na nešto između groblja i udaljenog zaostalog sela. U usporedbi s Londonom i Parizom Frankfurt je mnogo manji grad (cca 500.000 stanovnika) s manje zaposlenicima zanimljivih sadržaja.

Grad ljubavi ili finansijsko središte

I grad ljubavi, Pariz, se uključio u utrku za privlačenje banaka koje odluče napustiti London nakon Brexit-a. Francuski premijer, Manuel Valls, je uvjeren kako bi Pariz mogao postati finansijsko središte. Da to nije puko nadanje očito je iz izjava vodećeg francuskog finansijskog regulatora o *duediligence* pojedinih banaka iz Londona. *Duediligence* je postupak dubinskog snimanja i planiranja potrebnih postupaka za osnivanje podružnice banke u Parizu. Postupak zahtjeva veće finansijske troškove i ne provodi se bez osnovanog razloga.

Međutim, **ono što sigurno ne ide na ruku Parizu i Francuzima je nestabilno regulatorno i porezno okruženje manifestirano kroz uvođenje poreza na dohodak od 75% na više dohotke**. Kako bi u konkurenciji s ostalim gradovima bili prihvativiji, u pripremi su mjere koje idu u suprotnom smjeru, nude se porezne olakšice za banke koje presele u Pariz i povećavaju se porezne olakšice na više dohotke.

I Dublin ima što za ponuditi

Grad u engleskom govornom području u kojem sjedište ili poslovnicu imaju kompanije poput Microsofta, Googlea, Amazona, eBaya, Facebooka, Pfizer-a i drugih je zasigurno na dobru glasu po gostoprivlastvu velikim stranim kompanijama. Irska uz veliki gospodarski rast nudi poduzećima niske porezne stope, porezne olakšice i obrazovanu radnu snagu. Irska Vlada je pokrenula službeni program „*Getting Ireland Brexit Ready*“ kojim nudi i dodatno smanjenje poreza na kapitalnu dobit.

Frankfurt, Pariz, Dublin pokušavaju privući banke iz londonskog Cityja

Problem preseljenju banaka je kronični nedostatak prostora u središtu grada. Ostaje za vidjeti hoće li veličina grada i relativna neutraktivnost, onemoći Dublin u natjecanju s metropolama, Londonom i Parizom.

Britanci ne odustaju od Londona

Britanci će se teško pomiriti s gubit-

uz bok londonskom Cityju može stati jedino Wall Street u New Yorku. Ostala europska finansijska središta im dugo vremena gledaju u leđa. Također, zaposlenici banaka preferiraju London i već su primjetna negodovanja oko mogućeg odlaska. Preseljenje u novo središte zahtjeva od banaka velike finansijske troškove, pronalazak adekvatnog kadra i dugo razdoblje prilagodbe novoj sredini što u konačnici rezultira smanjenom dobiti.

Sve opcije i dalje u igri

Prema trenutnim informacijama, analitičari malo vjerljivim smatraju scenarij da bi konkurentski grad mogao u kratkom roku postati ono što je sada London. Da pače, očekuje se kako će London zadržati globalne poslove kao što su trgovina va-

kom pristupa jedinstvenom tržištu. Težak udarac bi pretrpjela finansijska industrija smještena poglavito u londonskom Cityju koja godišnje doprinese 10% bruto društvenog proizvoda Velike Britanije. Godišnji prihod cjelokupne finansijske industrije se kreće od 190 do 205 milijardi funti godišnje uz plaćeni porez državi od 60 do 67 milijardi funti.

Prednost koju London ima u odnosu na opciju odlaska iz Londona u druga finansijska središta je duga povijest uspješnog pružanja usluga kojim je London izrastao u jedno od najvećih finansijskih središta svijeta. Većina relevantnih globalnih banaka ima sjedište ili barem podružnicu u Londonu. **Po renomeu i veličini**

lutama i robama, sekuritizacijski poslovi, potpis izdanja dionica i poslovi s tržištema u razvoju. Vjerljivo je da ostaje bez poslova izravno vezanih uz euro, kliring eura, trgovanje obveznicama i dionicama denominiranim u euru. Ipak, dok banke izrađuju planove djelovanja po službenom izlasku Britanije iz EU, a gradovi iz okruženja se natječu u stvaranju što boljih uvjeta gostoprivlastva sve će ovisiti o ishodu pregovora britanske vlade s čelnicima Europske unije. Sve opcije su i dalje u igri, a **sigurna je jedino neizvjesnost i velik ulog koji će natjerati mnoge uključene na iscrpljujući rad, velike odluke i neprospavane noći.**

INTERA TP

Goran Dodig

RAZGOVARAO: ZVONIMIR BOŠNJAK

► **SEF: Možete li nam ukratko reći nešto o Vama i Vašem radnom mjestu?**

Dodig: Ekonomski fakultet sam završio u Mostaru, a u lipnju 2012. Godine obranio sam znanstveni magistarski rad na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu pod naslovom: „*Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji i utjecaj na tržiste naftnih derivata u Bosni i Hercegovini*“. Polaznik sam doktorskog studija na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru (Ekonomsko pravni smjer). Trenutno radim na nacrtu istraživanja. Certificirani sam WRN (Work Ready Now) trener. WRN je program je osmišljen od strane EDC-a, a trenutno se izvodi u devet zemalja u svijetu. Namijenjen je mladim nezaposlenim osobama koje žele stići znanja i vještine kako bi bili spremniji za buduće radne izazove. Work Ready Now! je program u trajanju od 65 sati, a organiziran je u sljedećih šest modula: *Osobni razvoj, Komunikacijske vještine, Ponašanje na radnom mjestu, Vještine traženja posla, Leadership i Uvod u poduzetništvo*. Imam deset godina iskustva u upravljanju brzo rastućim tvrtkama, iskustvo u vođenju i organizaciji poslovanja velikih poduzeća te manjih odjela unutar istih. Trenutno sam zaposlen u INTERA TP-u kao voditelj finansija i konzultinga za MSP. Kao voditelj finansija kreiram financijska izvješća za donatore i to je jako zanimljivo iskustvo jer sam na taj način uvidio različite pristupe različitim donatorima. Pored toga vodim ra-

čuna o finacijskom planiranju i svim izvršenjima pojedinih projektnih budžeta. Naravno, kako je bitan segment usklajivanje zahtjeva donatora sa našom regulativom. Kroz konzulting za MSP imam priliku raditi s jako puno mladih ambicioznih ljudi kojima pružam podršku u razvoju poslovne ideje kroz predavanja u okviru Startup akademije te kroz mentorstvo. U principu, kroz WRN, „Moju praksu“ i Startup akademiju radim s mladim ambicioznim ljudima i to je ono što volim raditi, a kad nešto volite raditi i vidite koliko to znači mladim ljudima, puno je lakše i ljepše to i raditi.

► **SEF: Za one koji još uvijek ne znaju, možete li ukratko reći koja je svrha i cilj osnivanja INTERA Tehnološkog Parka u Mostaru?**

Dodig: INTERA Tehnološki Park je osnovan prije šest godina na inicijativu uspješnih hercegovačkih poduzetnika koji su spojili svoje znanje i poslovno iskustvo kako bi unaprijedili hercegovačko gospodarstvo u cijelini. Osnovan je kao zaklada, odnosno nevladina i neprofitna organizacija s ciljem promoviranja suvremenih tehnologija, inovacijskog pristupa poslovanju i jačanju poduzetničke klime u Hercegovini. Provodimo niz aktivnosti vezanih za poduzetništvo mladih, razvijanje poslovnih ideja, upredjenje poslovnih i tehničkih vještina pojedinaca kroz obuke, a sve u svrhu stvaranja boljeg poslovnog okruženja. U konačnici, želimo bh. gospodarstvo približiti suvremenim svjetskim gospodarstvima, a svim našim korisnicima pružiti mjesto na kojem mogu razvijati svoje poslovne ideje, ali i sebe u poslovnom smislu. Upravo zato naša krilatica i jest: „*Brži put do razvoja*.“

► **SEF: INTERA TP je neprofitna i nevladina organizacija, predstavlja li Vam problem namicanje osnovnih sredstava potrebnih za realiziranje različitih projekata?**

Dodig: INTERA TP se dijelom financira iz grantova ili donatorskih sredstava. Tako smo u posljednjih nekoliko godina implementirali projekte Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške, Veleposlanstva Kraljevine Norveške, Veleposlanstva Sjedinjenih Američkih Država, USAID-a, Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta i drugih donatora. Pored toga, INTERA TP pruža i set komercijalnih usluga koje se uglavnom odnose na edukaciju, organiziranje događaja i iznajmljivanje uredskih prostora i konferencijskih dvorana.

► **SEF: Poznato je kako je u INTERA TP- u ostvareno više uspješnih projekata, možete li nam navesti one na koje ste najviše ponosni?**

Dodig: Kroz projekt podržan od Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške koji traje od 2014. godine i kroz koji je INTERA TP utemeljena kao tehnološki park i inovacijski centar, u okviru poslovnog inkubatora podržali smo pokretanje 31 star-

tupa koji su do danas generirali gotovo 100 novih radnih mesta, održali više od 100 različitih treninga sa preko 1500 sudionika te više od 160 događaja sa preko 7000 sudionika. Zbog svega navedenog, to je dosad naš najznačajniji projekt koji je postavio temelje onoga što INTERA TP predstavlja i čemu teži. Velike smo uspjehe ostvarili i kroz nedavno završeni projekt *Partnership for Innovation*, program Moja praksa, kroz koji je prošlo gotovo 400 mladih ljudi, studenata završnih godina i nezaposlenih te steklo prvo radno iskustvo. Dobru suradnju imamo i s drugim donatorima. Kroz projekt Dijalog za budućnost, uz podršku UNDP-a, 2015. smo realizirali projekt Dijalog umjetnosti i tehnologija u koji je bilo uključeno preko 150 mladih i čiji je naglasak bio na povezivanju IT sektora i studenata likovnih umjetnosti kao temelju pokretanja novih i razvoja postojećih IT biznisa u Hercegovini. Odličnu suradnju imamo i s Veleposlanstvom Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini s kojima trenutno implementiramo projekt MODAMO KreARTiva koji će poslužiti kao platforma za okupljanje kreativnih žena u Bosni i Hercegovini u jednu mrežu, čime će se pružiti prilika za njihovu afirmaciju, kako bi se bolje definirala i ojačala njihova pozicija na tržištu. U okviru tog projekta u petom mjesecu u Sarajevu organiziramo i Festival dizajna i umjetnosti gdje će svi ti kreativci, ali i mnogi drugi, imati mogućnost predstaviti svoje proizvode.

► SEF: Poslovni prostor u INTERA TP-u kao jedna od usluga koju pruža INTERA TP, što se točno podrazumijeva pod tom uslugom i koje su prednosti za korisnika te usluge?

Dodig: Upravo tako, INTERA TP, između ostalog, nudi i uslugu iznajmljivanja poslovnih prostora i konferencijskih dvorana. Naime, poduzeća, koja posluju dugi niz godina i ne smatraju se startupima, ne mogu koristiti usluge poslovnog inkubatora. Međutim, ukoliko traže dinamično i ugodno poslovno okruženje, imamo odgovor i na njihove potrebe. U našoj ponudi imamo namještene, klimatizirane i ventilirane uredske prostore u rasponu od 10 do 75 m² uz koje nudimo pristup internetu, besplatan parking i mogućnost korištenja naših sala za sastanke. S druge strane, u ponudi imamo i suvremeno opremljene dvorane prikladne za održavanje velikih konferencija, poslovnih prezentacija ili sastanaka. Korisnicima naših usluga smo na raspolaganju u bilo kojoj fazi organizacije njihovog događaja pa im, osim suvremene tehničke opreme, nudimo i podršku u vidu osoblja, cateringa, fotografiranja i slično. S ponosom možemo reći kako su se u kvalitetu naših usluga uvjerile i uspješne lokalne i međunarodne tvrtke poput Telemacha, Smed Engineeringa i Aktora koji su smješteni u našim prostorijama, ali i organizatori velikih konferencija koji se, sada već tradicionalno, vraćaju iz godine u godinu te svoje regionalne i međunarodne skupove organiziraju upravo kod nas.

► SEF: Uloga i važnost start up - ova za razvoj poduzetništva u BiH?

Dodig: Prema službenoj statistici EU više od 95% poduzeća čine upravo mala i srednja poduzeća (startup-i su uglavnom u kategoriji mala i srednja poduzeća) te tako čine prioritet razvoja cijelokupnog gospodarstva. Njihov se značaj posebno ogleda u činjenici da Europska komisija upravo ovaj sektor gospodarstva

prepoznaje kao glavne generatore razvoja gospodarstva i rasta zapošljavanja što je posebno važno u kriznim periodima. Mala i srednja poduzeća kao osnovni generatori zapošljavanja i razvoja gospodarstva imaju ključnu ulogu u gospodarstvu Europske unije. Navedeno jasno govori o tome koja je uloga i važnost startupa za razvoj poduzetništva u BiH.

INTERA TP radi na promociji poduzetništva i stvaranju boljeg poslovnog okruženja za sva poduzeća u nastajanju. Za sebe ponosno kažemo kako smo začetnici startup ekosustava u Hercegovini budući da posljednje tri godine intenzivno pomažemo pojedincima u ostvarivanju njihovih poduzetničkih potencijala pružanjem znanja, vještina i inicijalnih resursa. Do sada smo organizirali četiri Startup Weekenda, trodnevna natjecanja na kojima je 150 mladih uz pomoć mentora razvijalo svoje poslovne ideje i borilo se za vrijedne novčane nagrade. Nedavno nam je završio i treći ciklus Startup Akademije, višemjesečnog edukativno-mentorskog programa kroz koji je, od njegovog početka, prošlo više od 40 timova. Usluge predinkubacije, inkubacije i virtualne inkubacije, neovisno o spomenutim programima, do sada je koristilo više od 50 različitih timova i poduzeća, a trenutno imamo 16 startupa u inkubaciji i 15 startupa u virtualnoj inkubaciji kojima pružamo podršku kroz mentorski klub i mini grantove. Važno nam je promovirati poduzetništvo, pružiti priliku kvalitetnim idejama da se etabriraju na tržištu, ali prije svega pružiti podršku i pomoć svima koji svojom proaktivnošću mogu unaprijediti gospodarstvo regije. Na našu sreću i na sreću svih naših korisnika, strani donatori su također prepoznali važnost startupa za razvoj poduzetništva te podupiru naše programe. Pored toga, korištenje EEN alata i mogućnost sudjelovanja u COSME programima su svakako jako dobre prilike da start-upi budu pokretači gospodarstva u BiH ali kako bi se ta prilika iskoristila potrebno je uložiti jako puno truda, naravno, tim INTERA TP-a je na raspolaganju kako bi dao svoj doprinos što kvalitetnijem iskorištavanju navedenih programa.

► SEF: Možete li navesti neke mogućnosti koje nudi poslovni inkubator u INTERA TP-u za razvoj studentskih ideja, ali i poslovnih ideja općenito?

Dodig: Prije svega bih želio naglasiti kako mnogo radimo na promociji poduzetništva među mladima te smo smo u suradnji s Ekonomskim fakultetima u Mostaru u nekoliko navrata organizirali natjecanje za najbolje poslovne ideje, a dosad smo organizirali i 4 Startup Weekenda koji su između ostalog prije svega namijenjeni studentima i ostalim mladima koji imaju poslovne ideje. Generalno ono što nudimo u inkubatoru ovisi o trenutnom „stanju ideje“. Pojedincima ili timovima koji imaju poslovnu ideju za koju vjeruju kako ima potencijala, u fazi predinkubacije, kroz program Startup akademija, pruža se mogućnost za razvijanje

svog poslovnog modela po Lean startup metodologiji. Radi se o sjajnom *learning-by-doing* programu gdje timovi na svom putu prema startup poduzeću prolaze kroz odgovarajuće edukacije uz snažnu mentorsku podršku i praktični rad na razvoju vlastite ideje. Kroz cijeli period timovi imaju mogućnost korištenja radnog prostora i opreme u INTERA TP coworking prostoru potpuno besplatno. Timovi prolaze razne treninge na temu razvoja poslovnog modela, finansija, growth marketinga i hackinga, prezentacijskih i prodajnih vještina te razvijaju poslovni model koji će im biti temelj za poduzeća koja će, nadamo se, pokrenuti. Za sve one koji su pokrenuli poduzeće i koje nije starije od dvije godine INTERA TP nudi fazu inkubacije. Inkubacija može trajati maksimalno tri godine i u tom periodu svim startupima je omogućeno korištenje moderno opremljenog uredskog prostora po beneficiranim cijenama, uz mogućnost korištenja ostalih prostornih i sadržajnih kapaciteta (IT oprema, dvorane za prezentacije, sastanke, edukacije...), mentorsku podršku, pristup edukacijama i eventima u okviru INTERA TP Training&Event Centra, pristup INTERA TP mini-grant sredstvima, umrežavanje s ostalim startupima i još mnogo toga. Ukoliko mogućnost korištenja naših usluga pojedina mlada poduzeća vide kao vlastiti benefit, ali nemaju potrebu za smještanjem poduzeća u INTERA TP – za njih je otvorena mogućnost virtualne inkubacije, pri čemu imaju pristup istim mogućnostima i resursima kao i oni koji su smješteni u INTERA TP, osim što ne koristite naše prostorne kapacitete.

► **SEF: Poznato je kako je danas potrebno dodatno usavršavanje za pronađazak posla, koje vrste obuka i usavršavanja nudi INTERA TP?**

Dodig: U suvremenom poslovnom svijetu potrebno je uložiti puno truda i slobodnog vremena kako bi se pronašlo radno mjesto. Fakultet stvara odlične temelje koje je potrebno nadograditi izvannastavnim aktivnostima. Tu na scenu stupamo mi jer smo do sada, a planiramo i u budućnosti, provodili niz obuka namijenjenih mladim ljudima. Najponosniji smo na program „Moja praksa“ koji je financiran kroz USAID-ov projekt Partnership for Innovation. „Moja praksa“ je jedinstven program, implementiran kroz sedam ciklusa, tijekom kojeg su mladi ljudi imali priliku steći svoje prvo radno iskustvo. Naime, program je koncipiran tako da polaznici prolaze obuke iz poslovnih vještina tijekom kojih usavršavaju svoje komunikacijske i prezentacijske vještine, uče raditi

u timu i rješavati konflikte, ali i prolaze informativne intervjuje s potencijalnim poslodavcima kao odlične pripreme za intervjuje za posao. U drugom dijelu programa polaznici podijeljeni u timove rade na konkretnim zadacima iz struke koje su za njih kreirala lokalna poduzeća sukladno svojim potrebama. Program se pokazao iznimno uspješnim te rezultirao zapošljavanjem 50% polaznika većinom u poduzećima koja su bila dijelom programa. Paralelno s „Mojom praksom“ kroz isti projekt smo implementirali program „WorkReadyNow“ u dva ciklusa gdje je naglasak bio na usavršavanju poslovnih vještina. Ne smijem zaboraviti istaknuti obuke za CNC operatera i programera koje su rezultirale s više od 60% zaposlenih polaznika. Već dugi niz godina u našem HTEC-u opremljenom najsvremenijom opremom stručnjaci iz ovog polja pripremaju stručni kadar za tržište rada. Osim ovih obuka, kroz projekte smo implementirali obuke iz IT sektora s naglaskom na grafički dizajn i programiranje te niz drugih za koje se pokazao interes na tržištu. Pored toga, svakako je bitno istaknuti i spomenuti Startup akademiju koja je namjenjena onima koji neće tražiti posao, nego će postati poduzetnici.

► **SEF: Kako bi ostvarili želju širenja na tržištu kroz izvoz, koje mogućnosti informiranja i lakšeg uspostavljanja veza s inozemstvom nudi INTERA TP?**

Dodig: INTERA TP je član konzorcija EEN (ENTERPRISE EUROPE NETWORK) mreže za FBiH, a sredstva za nastavak projekta su osigurana počevši od 01.01.2017. godine. Mreža pruža potporu i savjet gospodarstvenicima diljem Europe te im maksimalno pomaže iskoristiti mogućnosti Europske Unije i jedinstvenog europskog tržišta. Usluge EEN Mreže specifično su kreirane za male i srednje poduzetnike (MSP), ali su dostupne i poslovnim institucijama, istraživačkim centrima te sveučilištima u cijeloj Europi. Europska poduzetnička mreža sastavljena je od gotovo 600 partnerskih organizacija i institucija (komore, agencije, instituti...), pruža odlične kontakte i poveznice u BiH i u još 54 zemlje i 92 konzorcija te povezuje preko 4.000 eksperata s područja poduzetništva, inovacija i transfera tehnologije s ciljem promidžbe konkurentnosti i inovacija na lokalnoj i europskoj razini pa i šire.

► **SEF: Možete li navesti neke od planova INTERA Tehnološkog parka u budućnosti?**

Dodig: Trenutno čekamo evaluacije rezultata nekolicine aplikacija koje smo poslali u proteklom periodu. To će značajno utjecati na smjer naših aktivnosti u skoroj budućnosti, iako su tu i aktivnosti koje planiramo implementirati bez obzira na ishod evaluacija. Jedna od njih je svakako novi ciklus Startup akademije, Festival dizajna i umjetnosti u Sarajevu kroz MODAMO Kre-ARTiva projekt, obuke za CNC operatore i programere te obuke za poduzeća u suradnji s konzultantskom kućom ASEEE. Također, upravo nam je odobren projekt u okviru prekogranične suradnje sa Hrvatskom i Crnom Gorom gdje u suradnji s partnerima iz Zadra, Tuzle i Nikšića spremamo niz zanimljivih i korisnih aktivnosti koje će biti fokusirane na poboljšanje poslovnog okruženja u spomenutom području. Pri tome ćemo se posebno fokusirati na unaprijeđenje poslovne infrastrukture, nastanak i jačanje kla-

stera te generalno unaprjeđenje startup ekosustava. Planiramo aktivnosti koje uključuju nastanak i popularizaciju coworking prostora, edukacije za kadrove IT poduzeća te događaje s ciljem promocije startup kulture i poduzetništva, a o svemu ćete uskoro moći čitati više na našem webu te FB stranici.

► **SEF: Smatrate li kako je kod zapošljavanja mladih ljudi veliki nedostatak praktično iskustvo, budući da ste ove godine u suradnji s Ekonomskim fakultetom Sveučilišta u Mostaru omogućili stručne prakse za studente, vidite li to kao jedan od načina rješavanja tog problema?**

Dodig: Fakultet studentima osigurava jako dobro temeljno znanje bez kojeg nije moguće raditi kvalitetnu praksu. Nedostatak praktičnog iskustva jest problem, ali rezultati projekta „Moja praksa“ nam daju za pravo da kažemo kako je to jedan od načina kvalitetnog otklanjanja nedostatka praktičnog iskustva. Naravno, kako je bitno kvalitetno partnerstvo i sustavan pristup. Koliko je praktična edukacija bitna i kolika je potreba za takvom vrstom edukacije uvjerili smo se tijekom implementacije projekta „Moja praksa“ koji je financiran od strane USAID-a i kroz koji smo pozivali studente s poslodavcima koji bi im dodijelili projektni zadatak i mentora koji bi nadzirao njihov rad. Jedan ciklus bi trajao 3 - 4 mjeseca. U protekle tri godine implementirali smo 7 ciklusa u kojima je sudjelovalo 40 poduzeća (neka poduzeća su sudjelovala više puta) te smo imali oko 1.000 prijavljenih studenata. Njih 394 je završilo kompletan program, a kao što je već navedeno, 50% njih je dobilo priliku za zapošljavanje, uglavnom u poduzećima koja su sudjelovala u programu. Naše iskustvo je pokazalo i veliki interes poduzeća za sudjelovanje u programu „Moja praksa“ jer su kroz sudjelovanje u programu mogli provjeriti osobne karakteristike svakog pojedinca i na taj način selektirati kadrove prema njihovim potrebama, a s druge su strane praktikanti imali priliku steći dragocjeno iskustvo.

► **SEF: Možete li opisati kakvo je stanje poduzetništva u Bosni i Hercegovini, što bi se moglo promijeniti na tom području?**

Dodig: Trenutno stanje je loše. Pogotovo zabrinjava činjenica kako su najuspješnija poduzeća u BiH uglavnom trgovačka poduzeća koja prodaju uvoznu robu. Domaći poduzetnici su prepuni sami sebi, suočeni su sa suženim manevarskim prostorom. Tržištem dominiraju uglavnom kompanije izvan BiH, bilo da je riječ o trgovачkim lancima, naftnim kompanijama, prehrambenim proizvodima ili finansijskom sektoru, gdje dominiraju strane banke. Mi u INTERA TP-u pokušavamo stvoriti bolje poslovno okruženje za sva poduzeća u nastajanju. Broj podržanih startupa kroz naše programe i njihovi poslovni uspjesi su dokaz kako idemo pravim putem i kako je to dobar model koji može doprinijeti da se stanje u poduzetništvu poboljša. Naravno, nije samo INTERA TP dovoljan da se poboljša situacija u cijeloj BiH. Bitno je napomenuti i činjenicu kako će od sada i mala i srednja poduzeća iz Bosne i Hercegovine moći sudjelovati u COSME programu konkurentnosti malih i srednjih poduzeća, pod istim uvjetima kao i njihove kolege iz zemalja članica Europske unije i drugih zemalja u procesu pridruživanja. Bosna i Hercegovina

je deseta zemlja izvan EU koja se pridružila i doprinosi programu. COSME je program Europske unije s ciljem jačanja konkurenčnosti i održivosti malih i srednjih poduzeća te predviđenim trajanjem od 2014. do 2020. godine i budžetom od 2,3 milijarde eura. Pored toga, već sam naveo kako je INTERA TP član konzorcija za EEN mrežu u FBiH i to je također jedan od alata koji može doprinijeti poboljšanju stanja u poduzetništvu.

► **SEF: Što je po Vašem mišljenju najvažnije da se dobra poduzetnička ideja realizira u praksi i postigne uspjeh kako ne bi ostala „samo dobra ideja“?**

Dodig: Jasno je kako poslovno okruženje u našem području nije idealno te iz tog razloga mislim kako svi koji krenu u realizaciju poslovne ideje, posebno kad se radi o mladim ljudima bez puno iskustva, trebaju maksimalno iskoristiti svaki oblik podrške

u njihovoj okolini koji im se pruža u tom segmentu. Tu mislim na poslovne inkubatore i akceleratore koji će im pomoći u edukativnom, mentorskom i infrastrukturnom smislu, ali i razne druge institucije koje imaju i finansijske oblike podrške poduzetnicima početnicima, kao što je Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta ili Federalni zavod za zapošljavanje. Također, borački u poslovnim inkubatorima je koristan u tom periodu jer im umrežavanje s drugima koji dijele iste interese i probleme uvelike olakšava taj početak jer mogu saznati korisne informacije jedni od drugih i međusobno surađivati. Niz je elemenata koji su bitni kako bi se ideja realizirala, ali rekao bih kako je ključno odabrati pouzdan, sposoban i posvećen tim i dobro razumjeti svoje kupce i korisnike. Za sve navedeno, svi zainteresirani mogu računati na potporu INTERA TP tima.

► **SEF: I za sam kraj, Vaša poruka studentima?**

Dodig: Kada mladi dođu u neko poduzeće u kojem dobiju priliku za „dokazivanje“, uče toliko brzo da najčešće prestignu i one koji su zaposleni duže vrijeme. Često ono što ste radili nekad prije više ne garantira kako ćete biti uspješni u budućim zadacima koristeći samo to znanje i zbog toga je važno stalno učiti. I za kraj bih samo citirao jednog od najvećih znanstvenika: *“Ne opstaju najjači u vrsti ili najinteligentniji. Već oni koji se najbolje prilagođavaju promjenama.”*

Loša privatizacija u BiH

NEVEN BATINOVIC

Privatizacija u BiH je proces prenošenja vlasništva, odnosno kontrole nad državnom imovinom i poduzećima s države na privatne (domaće i strane) investitore. Ovaj postupak počeo je još 1990. prije nezavisnosti BiH donošenjem zakona o društvenom kapitalu, "Markovićevom privatizacijom". Markovićeve reforme su predviđale internu dodjelu dionica radnicima čime oni postaju vlasnici poduzeća. Ratni sukobi na području bivše SFRJ zaustavile su ovaj proces, a radnici su uspjeli

- uvođenje novih tehnologija i suvremene organizacije upravljanja kapitalom,
- osiguranje prihoda državi i rasterećenje državnog budžeta,
- priliv stranog kapitala za revitalizaciju privrede i
- razvijanje konkurenčnosti i otklanjanje monopolova na tržištu roba i usluga.

Proces privatizacije državnih poduzeća je u toku. Prema procjenama 60% malih poduzeća i 30% velikih sada se nalazi u privatnom vlasništvu ili su u postupku prodaje. BiH je ubrzala proces privatizacije za poduzeća od strateške važnosti u cilju povećanja

privrednog rasta i povećanja obujma stranih ulaganja. Ipak, određen broj tih strateških poduzeća koja uključuju velika poduzeća, kao što su telekomunikacije i sektor elektroprivrede, komunalne usluge, još nije privatiziran te predstavlja mogućnost izbora za potencijalne strane i lokalne investitore.

U Federaciji BiH privatizaciju provodi Agencija za privatizaciju FBiH i kantonalne agencije, a u RS-u Investicijsko razvojna banka Republike Srpske. Prema Ustavu entiteti su odgovorni za strukturne reforme, iako se npr.

samo djelomično uplatiti potrebne iznose za otkup dionica.

na državnom nivou zakon bavi nediskriminacijom i transparentnošću procesa privatizacije u cijeloj državi, a u FBiH su značajan nositelj privatizacije poduzeća kantoni.

Privatizacija u praksi

Mnogi ekonomski stručnjaci smatraju kako je privatizacija u BiH bila velika sistemska greška, u kojoj su glavninu posljedica na svojim leđima ponijeli upravo radnici. Napravljen je niz pogrešaka, od pogrešno postavljenog modela privatizacije, preko pranja prljavo stečenog novca, neosigurana potpuna prava prognanog stanovništva u procesu privatizacije, zabrana nelojalne trgovine i mogućnost privatizacije u dijelovima, sve do obezvrijedenih certifikata, koji su omogućavali kupovinu poduzeća čak i za 10% nominalne vrijednosti od osoba bez ikakvih menadžerskih sposobnosti.

Privatizacijski procesi u Bosni i Hercegovini doprinijeli su dovođenju radnika na prosjački štap. Loša, neodgovorna i kri-

Prvatizacija poduzeća u osnovi generira transfer vlasništva nad poduzećem što dovodi do promjene u upravljanju s države na privatna poduzeća i fizička lica. Privatizacijskim propisima prihvatićen je model masovne privatizacije. Ovaj model prioritetsno omogućava da se iskoristišavanjem certifikata, kao platežnog sredstva, vrši kupovina imovine, dijela ili ukupnog državnog kapitala poduzeća. Dodjelom certifikata građanima, date su početne pozicije svakom pojedincu za ostvarenje privatnog vlasničkog udjela u raspoloživom državnom kapitalu.

Ciljevi privatizacije su:

- doprinos razvoju ekonomskih reformi i prelazak na institucije i mehanizme tržišne privrede,
- povratak izgubljenih tržišta i uključivanje u međunarodno tržište kapitala i roba,
- uvođenje u poslovanje zapadnih standarda i normi,

minalno provedena privatizacija poduzeća zaslužna je za ovakvo stanje u državi. Zaposleni su primorani raditi za niske plaće, čak dobrovoljno prihvaćaju rad bez plaćenih doprinosa od strane kompanije što je direktno utjecalo da nivo životnog standarda zaposlenih, čiji se broj kontinuirano smanjuje, rapidno pada. Uz to smo dobili i socijalno ugrožene penzionere koji iz dana u dan bivaju sve siromašniji.

Upozorenja stručnjaka nisu slušali

Uz upozorenje kako svaka generalizacija može dovesti do gresaka, profesor na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu Fikret Čaušević podsjeća kako je još uoči početka privatizacije, davne 1996. godine, tvrdio da "certifikatska privatizacija neće riješiti nijedan suštinski problem niti jednog poduzeća u Bosni i Hercegovini".

"Nije bilo potrebno biti naročito pametan i shvatiti što će se dogoditi. Zamjena certifikata za dionice bez uvjetovanja onoga ko kupuje poduzeće bilo čime predstavlja veliki i ozbiljan promašaj. Onaj ko kupi poduzeće takvim zakonom nije stekao nikakvu obavezu niti da restrukturira poduzeće, niti da ga poveže sa stranim tržištima, niti da zadrži radnike. Niti jednog od tih preduvjeta nije bio u procesu masovne privatizacije", upozoravao je Čaušević. Prema njemu, u takvoj privatizaciji "radnici su prošli najgore i ostavljeni su bez zaštite" jer su država, entiteti i federalni kantoni trebali osigurati finansijska sredstva za vođenje učinkovite socijalne politike za ljudе koji su ostali bez posla, ne svojom krivnjom.

"Sredstva mogu biti osigurana samo ako prodate imovinu za keš. Kroz certifikatsku privatizaciju nije prodavan državni kapital za novac, nego je to bila zamjena državnih obaveza u obliku certifikata za dionice, pa nije ni bilo nikakvog novčanog toka" zaključio je Čaušević.

Surova statistika s kraja 2015. godine:

Prosječna plaća BiH: 428 eura (Hrvatska – 725 eura; Srbija – 438 eura)

Stopa nezaposlenosti BiH: 27,5% (Hrvatska – 22,4%; Srbija – 20,1%)

Broj zaposlenih BiH: 689.270

Broj nezaposlenih BiH: 553.762

Problem ne predstavlja privatizacija, nego njezin postupak provođenja. Takav postupak provođenja uključivao je nedovoljne kontrole i revizije, uvjete i metode koje su postavljeni kupcima jer su državna poduzeća obično funkcionalala ispod očekivanja, a na štetu državne blagajne i potrošača. Loše vođena i podvrgnuta političkim ciljevima s viškom zaposlenih i lošom organizacijom sa zastarjelom tehnologijom, uviјek zavisna od državne pomoći i subvencija sa previsokim cijenama, jasan su dokaz kako inferiornе efikasnosti državne svojine, tako i nerealnosti ideje o naklonosti države. Pored loših primjera privatizacije, postoji barem deset poduzeća koji su primjer uspješne privatizacije, gdje je nastavljena proizvodnja i razvijana tehnologija, a radnici zadržani. Stvorene su dobre izvozne prilike, a poduzeća su postavljena na zdrave temelje. No takva poduzeća su nažalost samo kap u moru loše rukovođenih poduzeća, ali svakako ukazuju kako uspješan način postoji.

Drugaci put, na primjeru Poljske

Poljska je počela proces tranzicije primjenjujući uvjete MMF-a, u prvom redu kako bi svela hiperinflaciju na podnjošljivu razinu, ali je ubrzo shvatila kako je "šok terapija", kako se nazvalo taj model, uspješna u svladavanju inflacije, ali i sasvim nemoćna i neuspješna u pokretanju razvijatka. Zato Poljska oduštaje od te doktrine i odlučuje se za drugačiji put, prvenstveno za dobro pripremljenu, postupnu privatizaciju državnih poduzeća uz istovremenu izgradnju pravne i institucionalne infrastrukture, jer je uvidjela kako je to prijeko potrebno za uspješno funkcioniranje tržišnog gospodarstva i privatnog poduzetništva s težištem na konsolidaciji banaka i izgradnji odgovarajućeg pravnog sustava i učinkovitog sudstva. Postepena privatizacija omogućila je da se prethodno provede restrukturiranje poduzeća. Velike firme, gdje je to bilo opravdano i moguće, podijeljene su na manje jedinice što je olakšalo privatizaciju i stvorilo snažan sektor malih i srednjih privatnih poduzeća koji se pokazao veoma dinamičnim zamahom gospodarskog razvijatka.

Uspjeh postepene privatizacije u Poljskoj pokazao je kako je bolje zadržati poduzeća i u državnom vlasništvu nego brzopletom privatizacijom omogućiti eroziju nacionalnih proizvodnih potencijala. Zahvaljujući provedenom restrukturiranju i poboljšanom upravljanju takva poduzeća su uspjela povećati proizvodnost. Ova je zemlja prodajom državnih dionica u energetici, gotovo dosegla rekord prihoda od privatizacije iz 2000. godine u iznosu od 6,75 milijardi eura. Za vrijeme poljskih konzervativaca, 2006. i 2007. godine, privatizacija Poljske je zamrla pa ju je 2010. godine vlada u kojoj je bio glavni čelnik **Donald Tusk**, potaknula. Konzervativci, naime, nisu htjeli velike, strateški važne kompanije prepustiti privatnicima. U 200 privatizacija iz 2010. godine prodano je 20 velikih kompanija, a ostalo su uglavnom manjinski paketi dionica u srednjim i malim poduzećima. Poljska država ima većinski udio u 43 tvrtke, manjinski u 323 dionička društva te manje udjele u 939 kompanija, od čega je 290 u stečaju ili likvidaciji. Energetske i rudarske kompanije osigurale su više od polovice prihoda od privatizacije iz 2010. godine, a uspjeh je i izlazak Varsavskе burze na tržištu kapitala. Od početka 2012. godine prihodi od privatizacija u Poljskoj dostigli su oko 940 miliona eura, a plan je bio do kraja godine dosegnuti 2,5 milijarde eura. Najvažnije su, prema ocjeni vlade, bile upravo privatizacije preko burze, a prodaja paketa akcija poduzeća Polska Grupa Energetična SA za 625 milijuna eura bila je najveća transakcija na Varšavskoj burzi. Poljska je u privatizaciju u tom periodu ponudila 133 poduzeća, a 60% privatizacije realizirano je uspješno.

"Na samom početku Poljska je imala preko 8500 tvrtki u državnom vlasništvu, a danas ih je manje od 500, još otprije 100 će ići u prodaju. Nije sve uviјek teklo glatko, bilo je raznih prepreka, ali u globalu smo bili dosta uspješni", izjavio je Kowalczyk, poljski ministar financija, uz napomenu kako se Poljska razlikuje od primjerce Hrvatske ili Slovenije po tome što konstantno raste ekonomski i što je **investitori** vide kao stabilno okruženje. Generalni je zaključak kako je **stabilna regulativa** od krucijalne važnosti za uspjeh privatizacije, a za povjerenje investitora je ključno da menadžment tvrtki bude profesionalan.

BLOGERMANIA U MOSTARU

DARIA HELJIĆ

Upravo je ovo top tema današnjice. Zarada, putovanja, popularnost je sve što označava pojam blogerice. Vrijedi li to samo za „obećane zemlje“ ili i za našu? **Kakva je situacija blogginga u BiH?**

U Mostaru zasigurno prednjači fashion blogermania. Okreće li se ovom zanimanju sve veći broj mlađih zbog iskrene ljubavi prema modi ili finansijskim sredstvima koja se dobivaju jednostavnim klikom na njihovu stranicu? Porastom informacijske vezanosti rapidno se povećava broj osoba koji se bave pisanjem blogova. Taj trend je došao i u Bosnu i Hercegovinu, iako nije toliko razvijen kao u drugim zemljama svijeta.

**Blogerice koje se ističu na našoj sceni su:
Sendi Skopljak,
Mia Kozo, Donna
Lugonja...**

živi u Göteborgu u Švedskoj. Trenutno je treća godina pedagoškog studija u Borasu. Sendi je odlučila spojiti svoju ljubav prema modi i fitnessu. Tako je pokrenula vlastiti blog i Instagram profil na kojem promovira fitness, zdravu prehranu i modu. Zahvaljujući popularnosti svog Instagram profila pobudila je interes brojnih modnih i sportskih kuća koje reklamira što joj omogućava dosta putovanja. **Kaže kako uživa u poslu kojeg radi.**

Svoju sportsku kolekciju pod nazivom **‘Sporty by Sendi Skopljak’** objavila je 2012. godine. Ima i svoj YouTube kanal na kojem pokazuje različite vježbe za oblikovanje tijela i daje savjete.

Mia Kozo ima 19 godina. Rođena je i živi u Mostaru gdje je završila osnovnu školu i opću gimnaziju. Trenutno je prva godina fakulteta Informacijskih znanosti. Osnovala je svoj **lifestyle blog** koji predstavlja njezin najveći uspjeh. Jako je popularna na društvenoj mreži Instagram gdje ima više od 23 000 pratitelja. Ostvarila je suradnju s poznatim svjetskim brendom *Daniel Wellington*. Nakon toga je uslijedio niz suradnji s drugim brendovima. Većina ih šalje svoje proizvode kako bi iste promovirala. Uzor u ovom zanimanju joj je Zorana Jovanović, vjerojatno najpoznatija blogerica na našem području.

„Radite iz srca, samo ćete tako uspjeti“ - poručuje Mia.

Donna Lugonja ima 25 godina. Magistrirala je Politologiju prošle godine, a trenutno je na doktorskom studiju Informacijskih i komunikacijskih znanosti, točnije Odnosa s javnošću. Obožava modu, putovanja i dobru hranu. Njena velika ljubav je fotografija; fotografiranje same sebe, dragih osoba, mjesta koja posjećuje i raznih detalja koje primjećuje oko sebe. Fotografijom bilježi divne trenutke svog života. Riječ je o djevojci iz Mostara na čijim društvenim mrežama svakodnevno raste broj pratitelja. Njen dobro poznati blog **“Infinite”** postoji nešto manje od pet mjeseci, ali za tako kratko vrijeme broji tisuće obožavatelja. Donna na blogu objavljuje zdrave recepte i slasnice te modne kombinacije popraćene tekstovima. **“Volim komade odjeće koji otkrivaju točno onoliko koliko je potrebno. Ženstveno, a ipak seksualno. Obično i jednostavno, a opet tako da oduševi. Najbitnije je da zraciš!”, smatra ova modna blogerica.**

Sjesti za računalo, pisati tekstove na besplatnoj blog platformi i osigurati si novac za život? Čini se kao najjednostavnija formula za zaradivanje u današnje vrijeme opće nezaposlenosti. To rade ljudi po cijelom svijetu, zašto ne bi i u Bosni i Hercegovini?

Bosna i Hercegovina u mnogočemu zaostaje za ostatkom svijeta, tako i u blogingu. Vani kompanije vide potencijal blogova za vlastita poslovanja od čega profitiraju blogeri. **Oni nude svoje znanje za određenu temu, vještine pisanja i svoj virtualni prostor, a kompanije dobivaju promociju svojih proizvoda i usluga iz ugla „običnog čovjeka“.** Koncept i dalje zvuči jednostavno.

Ono što nije jednostavno za jednog blogera je biti primjećen u blogosferi zahvaljujući znanju i entuzijazmu i održati kvalitet i kontinuitet. Upravo su to stavke koje izdvajaju dobrog blogera koji profitira od svog „piskaranja po internetu“ od blogera u pokušaju. Ako mislite kako je ovo zanimanje jednostavno, upustite se u isto i uvjerite se je li lako biti drugaćiji od drugih. Mogućnost življena od pisanja bloga je upitna. Pojedini tvrde kako se od tog posla može solidno živjeti, ali je u BiH isto zasad nemoguće.

Mlada modna blogerica iz Srbije Zorana Jovanović, ovisno od reklamnih poruka, kako je izjavljivala za medije, zaradi čak i do 5.000 eura mjesečno. Cifru koja je nedostigna većini Balkanaca koji svakodnevno odlaze na svoja radna mjesto, ako ih imaju, postiže vodenjem bloga na kojem postavlja svoje fotografije obučena u razne modne kombinacije, često putujući po svijetu. Iako tvrdi kako ima mjeseci kada ne zaradi ništa ili „samo 200 eura“, stručnjaci i blogeri se slažu kako je Zorana napravila uspješan blogerski biznis koji u svijetu donosi čak i milione, dok se u regiji uglavnom smatra hobijem. Zarada ove modne blogerice (što se tiče regionalne blogerske zajednice) je, čini se, izuzetak, a ne pravilo. Našim domaćim blogerima želimo što više ovakvog uspjeha.

Pčelarstvo – slatki susret čovjeka i pčele

DARIO ŠARAVANJA

Pčelarstvo – pojам i povijest

Pčelarstvo je specifična grana stočarstva u kojoj stočar (pčelar) nije nužno vezan za vlastito zemljiste, a glavna mu je zadaća provoditi potrebne aktivnosti oko uzgoja pčela kako bi „ubirao“ pčelinje proizvode, ali i osigurao dugoročnu egzistenciju pčela u isto vrijeme. Može se reći da je pčelarstvo staro koliko i ljudski rod. Naime, pčele naseljavaju zemlju milijunima godina, znatno prije pojave čovjeka, a pojavom prvih ljudskih zajednica dolazi do „susreta“ čovjeka s pčelama i osnovnim proizvodom pčela, medom.

Najstariji pronađeni špiljski crtež koji prikazuje uzimanje meda od strane čovjeka star je preko 30.000 godina, a pronađen je na području današnje Španjolske. Naravno, to je bila spontana aktivnost tadašnjeg čovjeka vođena instinktom života i preživljavanja. Nastankom i razvojem pojedinih civilizacija ova aktivnost čovjeka dobiva dimenzije planske, organizirane aktivnosti. Poznati su mnogi spomenici s područja današnjeg Egipta, od prije oko 3.000 godina pr. Kr., koji svjedoče o organiziranom uzgoju pčela radi proizvodnje meda, kojeg su drevni Egipćani koristili kao hranu, lijek, kozmetičko sredstvo i sredstvo za konzerviranje. Osim Egipatske i mnoge druge civilizacije su davale pčelama i pčelinjim proizvodima izuzetan značaj. Tako su npr. Arapi med smatrali „Božjim darom“ i zvali ga eliksirom života. Grčka i Rimska civilizacija, ali i stare civilizacije dalekog istoka (Kina i Indija), izuzetno su cijenile pčele i med kao najvažniji proizvod pčela, a pčelarstvo su smatrali izuzetno značajnom ljudskom djelatnošću. U mnogim civilizacijama, kulturama i religijama med je predstavljao mnogo više od samo hrane, kao na primjer:

- Stari zavjet u više navrata spominje med kao simbol zadovoljstva i uživanja. Tako je obećana zemlja pred-

stavljena kao mjesto gdje teku med i mljeko.

- U židovskoj tradiciji med je simbol Nove godine. Pri tradicionalnom obroku za doček, kriške jabuke se umoće u med i predstavljaju slatki početak Nove godine.
- Kur'an kaže kako kroz džennet (raj) protiče rijeka meda.
- Budisti u Indiji i Bangladešu slave med u svojim tradicionalnim ceremonijama. U danima kad se slavi Buda, njegovi sljedbenici odlaze u prirodu gdje su, po predanju, majmuni hraniли Budu medom. Zato na velike budističke praznike monasi nose velike količine meda u prirodu u znak zahvalnosti.
- U Rimskom carstvu med je bio korišten kao sredstvo za plaćanje poreza i bio je zamjena za zlato, a slično je bilo i u drevnom Egiptu, gdje je stotinu

novi dom. To nagovještava slast u njem bračnom životu i skladne odnose s ukućanima, posebno sa svekrvom.

Pčelarstvo kao organizirana djelatnost čovjeka

S vremenom, kako je čovjek sve više i brže široj spoznaje o svijetu u kojem živi te stjecao nova znanja i vještine, napravio je značajan iskorak i u ovlađavanju uzgojem pčela i pčelarske djelatnosti općenito. Stoga danas možemo i trebamo govoriti o organiziranom pčelarstvu koje sve više nadilazi tradicionalno, usputno pčelarenje i poprima konture organizirane, na tržišnim principima uspostavljenе djelatnosti, koja može osigurati materijalnu egzistenciju pčelarima i njihovim obiteljima. Temeljna razlika suvremenog pčelarstva u odnosu na tradicionalno ogleda se u tehnikama pčelarenja. Naime, kod tradicionalnog

čupova meda bilo ekvivalent jednom volu ili magarcu.

- U nekim dijelovima Grčke običaj je da nevjesta umije šaku u med i nacrtava križ prstima prije nego što uđe u svoj

pčelarenja, pčelar je smještao rojeve pčele i stacionarno (bez seljenja) uzgajao pčele u improviziranim košnicama, koje su uglavnom bile napravljene od debla drveta ili u boljem slučaju, u tzv. vrškarama. U tim

prostorima nije bilo pokretnih okvira, već su pčele same izgrađivale sače u koje su smještale nektar - med, polen - pergu, a u dijelu tako izgrađenog sača ostavljale su prostor matici za zalijeganje novih pčela.

Suvremeno pčelarstvo podrazumijeva rad s pokretnim okvirima - sačem, u pravilu drvenim okvirima koje je pčelar prethodno pripremio, u njih umetnuo satnu osnovu i ubacio nastavljače. Na ovaj način stvoreni su preduvjeti za produktivnije i rentabilnije pčelarenje, a to je dodatno unaprijedeno seljenjem pčelinjih društava na više paša tijekom godine, čime se prinosi meda po jednoj košnici znatno povećavaju. Danas pčelari koriste više vrsta suvremenih košnica od kojih je, na našim prostorima, kao i na europskom kontinentu, najzastupljenija tzv. „LR“ (Langstroth-Root) košnica. Ta se košnica pokazala kao najbolji izbor za većinu pčelara.

Pčelinje društvo

Jedno pčelinje društvo sastoji se od jedne matice, nekoliko stotina trutova i više desetaka tisuća pčela radilica. Maticе, trutovi i pčele radilice razvijaju se u ćelijama sača. Iz jaja koje matica polaže u ćelije razviju se ličinke, iz ličinki lutke, a iz lutki odrasle pčele. Jaja, larve i lutke nazivaju se jednim imenom leglo, koje u normalnom društvu, u proljeće, ljeto i u prvoj polovini jeseni zauzima znatan dio sača.

Zadatak matice je da nosi jaja iz kojih će se izvoditi buduće pčele, budući truto-

vi, ali i buduća matica. Matica zaliže jaja osam do deset mjeseci u godini. Za vrijeme svog života, koji obično traje 4 do 5 godina, matica snese preko 1.5 milijuna jaja. Svako pčelinje društvo ima samo jednu maticu. Dvije matice u jednom društvu se ne trpe; ako se u blizini jedne pojavi druga, odmah nastaje borba u kojoj jedna od njih ne prezivi. U intenzivnom pčelarstvu, kad se pčelinja društva tijekom godine premještaju na nekoliko paša, pčelari matice mijenjaju svake 2 godine, a nekad i svake godine, obzirom na to da potreba stalnog održavanja velikog broja mlađih pčela u košnici brzo iscrpljuje maticu i njezin radni vijek se uvelike skraćuje. Maticu oplođuju trutovi, a to su mužjaci u pčelinjem društvu. Pčele radilice su najbrojniji članovi pčelinjeg društva i čine njegovu glavnu snagu. Prema broju pčela radilica ocjenjuje se jačina pčelinjeg društva. Pčela radilica je manja od matice i truta.

Proizvodi pčela

Osnovni proizvod pčela je med. Najčešće je nektarskog porijekla (skupljen s cvjetova raznih biljaka), ali pčele prikupljaju i tzv. „Medljikovac“, a to je med kojeg pčele prikupljaju iz slatkih tekućina koje neki insekti izbacuju kao višak hrane, hraneći se sokovima pojedinih biljaka. Prikupljeni nektar pčele prerađuju u med, tako što nektar u svom tijelu obogate određenim enzimima. Tako prerađen med pčele skladište u ćelije sača, u kojima isti,

nakon što izvrše „ventilaciju“, tj. izbacivanje viška vode iz meda, zapećate voskom. Time je osigurana pretpostavka za sigurno i dugoročno skladištenje i čuvanje meda u košnici. Po svom kemijskom sastavu med je slatka tvar koja se sastoji od šećera, prije svega glukoze i fruktoze, od vode te raznih minerala, bjelančevina, kiselina i, u manjoj mjeri, vitamina.

Osim meda, važni i ljudima korisni proizvodi pčela su:

Matična mlijec - riječ je o najbogatijoj i najsnaznijoj prirodno proizvedenoj hrani koju pčelinje društvo koristi za ishranu budućih matica. Matična mlijec je kremaста, mlijeko bijela masa izuzetno bogata bjelančevinama, mastima i šećerima, vrlo hranjiva i visokokalorična. U novije vrijeme sve se više koristi u zdravstvene svrhe, za jačanje imuniteta čovjeka i liječenje nekih bolesti.

Propolis - pčele ga sakupljaju iz smolašnih tvari s biljaka u svom okolišu i donose ih u košnicu. Kako bi nastao propolis, tim istim smolama dodavaju enzime. Propolis je obično tamno smeđe boje, ali može imati i svjetlige tonove, što ovisi o vrsti biljaka s kojih ga pčele donose. U novije vrijeme o propolisu se govori kao o lijeku 21. stoljeća. Propolis ima antibakterijska i antivirusna svojstva pa se sve više koristi kao lijek i kao sredstvo za jačanje imuniteta.

Vosak - proizvode ga pčele u ranijoj fazi svog života, kad su im aktivne žljezde iz kojih luče vosak. U pčelinjim društvinama vosak je građevni materijal od kojeg pčele izrađuju sače i zatvaraju ćelije u koje su prethodno smjestile med, kao i ćelije u kojima se nalaze larve budućih pčela. Čovjek primjenjuje vosak u različite svrhe, a najčešće u pravljenju kozmetike, izradi različitih predmeta od voska, medicini, ali i kod samog pčelarstva za izradu gotovih satnih osnova.

Pčelinji otrov - to je izlučevina žalčanog sustava pčele, a osnovna mu je namjena štititi pčelu i njezinu zajednicu od neprijatelja. To je gusta tekućina vrlo karakterističnog mirisa i gorkastog, kiselkastog okusa. U novije vrijeme često se spominje kao proizvod značajan za farmaceutsku i kozmetičku industriju, pa su neki profesionalni pčelari fokus svog pčelarenja usmjerili upravo ka proizvodnji pčelinjeg otrova.

Pelud - uz med je osnovna hrana pčelama, a ujedno i jedini pravi izvor bjelančevina za pčele. Uz bjelančevine sadrži i vitamine i minerale. Od 22 poznate aminokiseline u biokemiji, sve su pronađene u peludi. Ima ljekovito svojstvo i u prehrani ljudi.

Spajanjem pojedinih pčelinjih i drugih prirodnih proizvoda u jedan proizvod, pčelari izbacuju na tržiste i neke druge proizvode pod različitim nazivima, kao što su: apikompleksi, razna pića, različite kreme i sapuni. Apikompleksi su proizvodi bazirani na medu, kojem se u određenim postotcima dodaju pelud, propolis i matična mlijec. Takav proizvod jača imunitet čovjeka i pomaže kod izlječenja različitih upalnih procesa. Miješanjem pčelinjeg voska s različitim uljima, npr. maslinovim uljem, uljem kokosa ili uljem različitih mediteranskih biljaka kao što je lavanda i ružmarin, dobivaju se izvrsne kreme za njegu kože i lica, za zacjeljivanje manjih rana na koži i slično.

Pčelarstvo u BiH i u svijetu

Slično mnogim drugim segmentima gospodarstva u BiH i pčelarstvo je na vrlo „niškim granama“. Izostaje institucionalni okvir i sustavna potpora pčelarstvu. Prirodni resursi, njihov potencijal i očuvanost velikog dijela površina od zagađenja, prije svega brdsko-planinskih, iznimna je pretpostavka i veliki prostor za brzi rast i razvoj ove djelatnosti, osobito u smjeru ekološke proizvodnje meda i ostalih pčelinjih proizvoda, a takva proizvodnja otvara prostor za značajno više zarade po jedinici dobra u odnosu na konvencionalnu proizvodnju.

Iako nema službenih statističkih podataka, iz informacija pojedinih pčelarskih udruga može se reći da se nekim oblikom pčelarstva u FBiH bavi najviše 10.000 ljudi, od čega samo 5% otpada na pčelare profesionalce. Procjena je kako prosječan broj košnica (pčelinjih društava) po jednom pčelaru u FBiH ne prelazi 40, što je u poređenju sa zemljama s razvijenim pčelarstvom jako malo i ne otvara prostor za ekonomično i rentabilno pčelarenje. Starosna struktura pčelara u BiH je jako nepovoljna i smatra se da je najveći broj pčelara stariji od 50 godina. Sretna okolnost je to da je od 2013. godine omogućen

izvoz meda iz BiH u zemlje EU, ali tu se otvara problem malih, nedovoljnih količina meda koje se za sada mogu proizvesti u BiH, a s druge strane i cijene meda na zapadnoeuropskim tržištima su bitno niže od cijena koje danas na domaćem tržištu postižu mali proizvođači. Prodajući „na kućnom pragu“ svu proizvedenu količinu meda, domaći pčelari i nemaju interesa za izlazak na vanjska tržišta. Prema statistikama, zemlje EU vlastitom proizvodnjom zadovolje najviše četvrtinu potreba za medom, a ostalo namiruju uvozom iz Kine i nekih prekoceanskih zemalja kao što su: Argentina, Meksiko, Australija i Novi Zeland. Od europskih proizvođača veliki izvoznici meda su Mađarska i Rumunjska, dok je Njemačka najveći potrošač meda među zemljama EU.

Komparativne prednosti BiH pčelarstva u odnosu na pčelarstvo industrijski razvijenih zemalja ogleda se u činjenici da je BiH relativno slabo naseljena, s velikim brdsko-planinskim kompleksima koji su pošteđeni bilo kakve kemijske kontaminacije, kao što su pesticidi i herbicidi. Toj predispoziciji se može dodati i odsustvo proizvodnje industrijskog bilja (uljarica) koje se danas u razvijenim zemljama sve više „proizvodi“ iz GMO sjemena, s kojeg med, pored rezidua pesticida, sadrži i GMO tragove. Glavnina medonosnog bilja u BiH je samonikla i čovjek ne produzima nikakve aktivnosti prema njoj. U Hercegovini, uz livadsko bilje, kao medonosno bilje, najznačajnije biljke su kadulja, drača, tilovina i vrijesak, a na pojedinim

mikrolokalitetima značajno su prisutni bagrem, lipa i kesten. U kontinentalnom dijelu BiH, uz livadsko bilje, dosta je zastrupljen bagrem, a u Unsko-sanskoj županiji u Cazinskom kraju i kesten. Ove bi činjenice nadležna ministarstva u BiH trebala iskoristiti kao poticaj za osmišljavanje koncepta i za stimuliranje postojećih i novih pčelara za ulazak u proizvodnju organskog meda, za što tržište postoji i za što je spremno platiti značajno veće cijene u odnosu na med iz konvencionalnog pčelarstva. Objektivno, teško je da BiH pčelarstvo konkurira EU pčelarstvu u konvencionalnoj proizvodnji meda.

Pčelarstvo kao društveni interes

Austrijski filozof i pisac Rudolf Steiner kazao je: „*Svaki čovjek bi trebao pokazati veliki interes za pčelarstvo i pčele jer o pčelama ovise naši životi.*“ To je kazao jer opstanak čovjeka posredno ovisi od pčela kao oprasivača i zbog toga se pčelarstvo ne smije promatrati samo kao proizvodnja meda i drugih pčelinjih proizvoda. Pčelarstvo je od općeg društvenog značaja jer su pčele iznimno bitne kao oprasivači (polinatori) raznih biljnih kultura i smatra se kako čovjek danas u svojoj ishrani koristi preko 80 namirnica koje se dobivaju oprasivanjem od strane pčela. Iz tih razloga trebamo čuvati i zaštititi pčele, ali i voditi sveobuhvatnu brigu o okolišu jer bez zdravog okoliša nema ni zdravih pčela, a bez zdravih pčela nema ni zdravih pčelinjih proizvoda.

Razvoj mobitela kroz povijest

DRAŽANA VOLARIĆ

Možemo li zamisliti život bez mobitela? Kako bi to izgledalo? Današnji mobiteli su uvelike napredovali u odnosu na prve koji su služili samo za komuniciranje. Dan 3. travnja 1973. godine smatra se početkom ere mobilne telefonije, no tek šest godina kasnije u Japanu s radom počinje prva komercijalna mobilna mreža. Osamdesetih godina je uslijedio relativno brz razvoj analogne mobilne telefonije, što se uglavnom odnosilo na SAD gdje su mobilni telefoni u automobilima uživali veliku popularnost. Počeci mobilne telefonije u Europi sežu u 1981. godinu kada su Skandinavske zemlje (Norveška, Švedska, Danska i Finska) zajedno pokrenule NMT (Nordic Mobile Telephone) mrežu. Ova se mreža u sljedećih nekoliko godina raširila po čitavoj zapadnoj Europi, no tadašnja pokrivenost signalom se ne može ni približno usporediti s ovim što imamo danas. Kvaliteta razgovora kod analognih mreža je bila loša čak i u dijelovima gdje je pokrivenost signalom bila jaka. Godine 1956. Ericsson je predstavio sustav koji je omogućio ono što danas svi koristimo, a to je mobitel. Godine 1983. u prostorijama Motorole predstavljen je prvi prijenosni telefon, a pod prijenosni podrazumijevamo kako ga niste morali nositi na ledima ili posjedovati automobil za korištenje istog. Težio

je nešto manje od jednog kilograma i koštao samo četiri tisuće dolara što odgovara svotih današnjih 13.000 konvertibilnih maraka, zbog čega je bio dostupan samo odabranoj skupini ljudi postavši simbol bogatstva i moći.

Nakon što je otvorila razdoblje cigli, kako su nazivali prve mobitele, Motorola ga je i zatvorila šest godina kasnije predstavljajući MicroTAC koji je mogao stati u džep. Bio je to i prvi preklopni mobitel. Dizajn koji je utjecao na brojne modele poslije njega.

Ubrzo se uključuje finska tvrtka Nokia koja 1992. godine diže letvicu s prvim GSM mobitelom za masovnu proizvodnju. Nokia 1011 je prva podržavala fanta-

stičnu mogućnost primanja SMS poruka.

Sredinom devedesetih godina Motorola proizvodi StarTAC, prvi mobitel u obliku školjke čiji je izgled inspiriran komunikatorom iz originalnih Star Trek serija. StarTAC je također prvi posjedovao vibrirajući alarm koji je uvelike olakšao korištenje mobitelom u delikatnim situacijama.

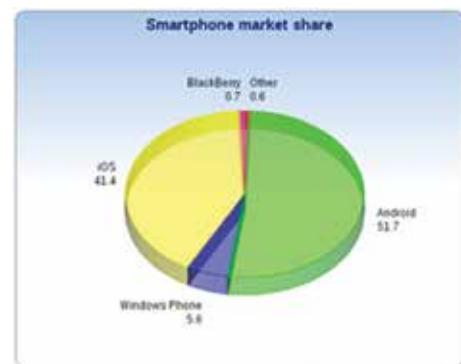
Prvi pametni telefon je bio Communicator. Izvana je izgledao kao normalan mobitel, ali otvoren po sredini izazivao je oduševljenja na licima korisnika svojim LCD zaslonom i QWERTY tipkovnicom.

Godine 1998. Nokia započinje eru dominacije na tržištu mobitela s najpopularnijim modelom tog vremena 5110. Nikako ne smijemo preskočiti noviji model 3310. Prodana u 126 milijuna primjeraka. Pamti se po četiri igre, osobito Snake II uz koju su ljudi ubijali i trošili sate te razvijali motoriku prstiju.

Nakon Nokijinih modela mobiteli su se razvijali u smjeru poboljšavanja prikaza ekrana, mobitel-walkman te fotoaparata. Taj trend je trajao sve do pojave iPhone-a. Godine 2007. izlazi na tržište prvi iPhone koji izaziva revoluciju u industriji mobitela. To je bio prvi smartphone koji je zauđio mase i omogućio korištenje interneta i raznih aplikacija. Pojavom iPhonea izbacuju se mobiteli s tipkovnicama i koriste se touchscreen ekran. Njime su se poveli mnogi proizvođači mobitela i softvera za mobitela. Apple danas drži udjel od 30-40% posto (ovisno o državi) pametnih telefona. Jako raširen operativni sustav je Google-ov operativni sustav Android koji pogoni gotovo većinu ostalih mobitela (Samsung, Sony, HTC...). Trenutno stanje operativnih sustava za mobitеле u svijetu :

Danas mobiteli ne služe samo za komunikaciju, nego omogućavaju širok spektar opcija poput fotografiranja, pristupa internetu, korištenja društvenih mreža, video poziva i slično. Tehnologija je preuzeila svijet i svakodnevnicu. Tehnologija koju posjeduju današnji mobiteli donosi brojne pogodnosti i olakšava život svakog pojedinca. Na nama je samo odabir modela koji će odgovarati našim potrebama i željama.

SHOPPER MARKETING - NOVI FENOMEN

DARIA HELJIĆ

Izraz *Shopper Marketing* je nastao u SAD-u. Pod njim se u tamošnjim ubičajenim pragmatičnim pristupima misli na stvaranje impulsa za kupnju, involviranost kupaca u procesu kupnje, stvaranje interakcije, povratnih veza, odnosa kupac – trgovina – proizvođač. U čemu je razlika od ranijih definicija vezanih za trgovački marketing, marketing na prodajnom mjestu? Ovdje je riječ o fenomenu na kojeg je sve više usmjerena suvremena ekonomija i marketing, a to je stvaranje doživljaja. *Shopper Marketing* je skup aktivnosti usmjerene na kupca na prodajnom mjestu.

U okviru *Shopper Marketing*-a odvijaju se aktivnosti koje utječu na povećanje prodaje, ali i istovremeno utječu na izgradnju i unapređenje *brand equity* (marke). Upravo zbog ovog razloga je došlo do rasta značaja *Shopper Marketinga* u okviru menadžmenta. Sve promotivne aktivnosti koje se nalaze na tržištu možemo podijeliti u one koje utječu na razvoj *brand equity* i one koje utječu na povećanje prodaje. Razvoj *brand equity* je usmjerjen na dugi rok i ne daje pozitivne rezultate na prodaje dok razvoj, točnije povećanje prodaje, omogućava njezino direktno povećanje što se može negativno odraziti na brand equity. Iz ovih razloga je nastala aktivnost koja se zove *Shopper Marketing* koja omogućava pozitivan utjecaj na obe komponente, iz čega zaključujemo kako se putem njega može postići povećanje razine prodaje i izgradnja brand equity. Kako bismo kvalitetno razumjeli pravo značenje ove aktivnosti moramo se odmaknuti i zaboraviti na razmišljanja koja su vezana za brand i trgovinu te preuzeti isključivo strateška razmišljanja koja su vezana za kupca. Ovakva vrsta marketinga je vođena razumijevanjem kupaca i inicijativa na mjestu prodaje kako bi se zadovoljile želje i potrebe ciljnih kupaca ili povećalo zadovoljstvo kupovanja ili unaprijedili rezultati poslovanja i brand equity za proizvođače. U središtu ove aktivnosti se nalaze kupac i potrošač. Specifično je što se njima pristupa kao individuama sa svim svojim karakteristikama. Definiranjem ciljnih potrošača spoznaju se njihove potrebe i želje, shodno tim spoznajama kreiraju se aktivnosti koje će omogućiti zadovoljstvo svih strana uključenih u ovaj proces. Prikupljanje informacija o potrošačima i njihovim potrebama iziskuje mnogo vremena, napora i finansijskih sredstava. Iz tog zaključujemo kako *Shopper Marketing* izaziva sve veću pažnju i sve veće izdvajanje finansijskih sredstava.

Kompanija P&G u praksi koristi *Shopper Marketing*. To je zanimljivo pogotovo zbog činjenice što je i njihov vrh uključen u sve, pa prema tome isto shvaćaju kao svoju sudbinu i buduće određenje. Primjerice njihov CEO A.G. Lafley prije sedam - osam godina lansirao je dva izraza. Prvi je „*first moment of truth*“ (prvi trenutak istine) kad potrošač izabere robu ili marku u trgovini, a drugi je „*second moment of truth*“ (drugi trenutak istine), kad potrošač doživi proizvod kod kuće, u primjeni.

Taj odnos je poseban fenomen kojeg ponekad nisu svjesni di-rektori kompanija. Naime, Lafley zna da njegova multinacionalna živi od potrošača i kupaca pa im zato neposredno posvećuje veli-

ku pozornost. On samo nastavlja tradiciju u toj kompaniji i posjećuje desetak obitelji godišnje s kojima provede dan - dva da vidi kako upotrebljavaju proizvode i doživljavaju te momente "istine". To je taj uvid u dušu potrošača koji se često ne može razabrati iz brojki ili klasičnih istraživanja. To je dimenzija koja se mora osjetiti, a spada u područje koje dobiva na značaju u modernom (emocionalnom) brandingu gdje se pozornost daje razumijevanju potrošača. U tome nije važno samo ponašanje potrošača, već se ulazi mnogo dublje i intimnije. Međutim to lučenje "prvog i drugog trenutka istine" dovelo je do davanja sve veće pozornosti kupcima, a ne samo potrošačima.

Spoznaja o tome kako se većina odluka o kupnji donosi na prodajnom mjestu (u razvijenim zemljama je to blizu 70%), navela je P&G da se tim fenomenom bave ozbiljno pa su tako otvorili posebno područje na čijem čelu je vrlo dinamična Dina Howell koja potiče mnoga istraživanja, jer je djelovanje kompanije vrlo široko i tržište veliko, naročito u SAD-u. Ona satima sama provodi vrijeme s kupcima, promatra ih i razgovara s njima, a tome je dala naziv "shopalongs". Dakle, u kompaniji strateški vodi *Shopper Marketing*, a ipak se ne zadovoljava ni brojkama ni izvještajima, već sama traži putove za bolje razumijevanje kupaca. Koliko je to ozbiljno područje vidi se i po tome što je Dina uvela naziv radnog mesta, zanimanje – *Shopper Marketing*.

Suradnja dobavljača i maloprodaje u aktivnostima *Shopper Marketing* je ključna. Bez jedne ili druge strane ne može uspjeti ovakav koncept. Razlog za ovo je što se gotovo nijedna aktivnost ne može uspješno realizirati bez podrške i uključenosti obje strane. Svaka *Shopper* aktivnost treba imati jasan cilj i mora biti mjerljiva sa stanovišta ostvarenja postavljenih ciljeva. Bunili se ili ne na inflatorno korištenje pojma marketinga ovaj će izraz će usvojiti svijet i to je već jasno.

- Ovdje je riječ o fenomenu na koji je sve više usmjerena suvremena ekonomija i marketing, a to je stvaranje doživljaja.
- *Shopper Marketing* – skup aktivnosti usmjerenih na kupca na prodajnom mjestu.
- U okviru *Shopper Marketing* – a odvijaju se aktivnosti koje utječu na povećanje prodaje, ali i istovremeno utječu na izgradnju i unapređenje *brand equity*. Upravo zbog ovog razloga je došlo do rasta značaja *Shopper Marketing* – a u okviru menadžmenta.
- Kompanija P&G u praksi koristi *Shopper Marketing*.
- „Satima sama provodi vrijeme s kupcima, promatra ih i razgovara s njima, a tome je dala naziv 'shopalongs'.“
- U aktivnostima *Shopper Marketing* – a ključna je suradnja dobavljača i maloprodaje.
- Svaka *Shopper* aktivnost treba imati svoj jasan cilj i mora biti mjerljiva sa stanovišta ostvarenja postavljenih ciljeva.

Budućnost električnih automobila

MARIJA VRANJKOVIĆ

Što je to električni automobil?

Električni automobili pokreće elektromotor koristeći električnu energiju pohranjenu u akumulatoru ili u drugim uređajima za pohranu energije. Zahvaljujući nuli emisija iz ispušne cijevi može pomoći u smanjenju zagađenja zraka i ovisno o tome kako struja generira, također smanjuje emisije stakleničkih plinova. Iz tih razloga uloženo je milijarde dolara u razvoj električnih automobila zbog sve veće zabrinutosti za ovisnošću naftom, cijenama benzina i globalnim zatopljenjem. Interes za električne automo-

sidom i sunčevom svjetlosti i stvaraju ozon koji je koristan u gornjoj atmosferi, ali štetan u prizemlju. Ozon raspaljuje pluća uzrokujući bol u prsim i kašalj što uzrokuje otežano disanje. Dok su električni automobili 100% *eko-friendly* jer ne ispuštaju otrovne plinove ili dim u okoliš, glavni problem vezan za ove automobile

je nabavna cijena; još su uvijek daleko skuplji, nego benzin automobili. Električni motori su skuplji za razvoj, proizvodnju i rad u usporedbi s motorima sa unutarnjim izgaranjem. Brojni vozači jednostavno nisu spremni potrošiti više novca za vozilo kako bi smanjili emisiju ugljikovog dioksida u okolišu. Raspon električnih automobila je također problem.

Ograničenja i prednosti električnih automobila

Baterija je ograničena, često moraju biti zamijenjene. Električni motor ima puno manje pokretnih dijelova, nego motor sa unutrašnjim sagorijevanjem i ne treba ih često servisirati. Na vrhu toga je eksperimentalna primjena američke Tesla Motors tehnologije, odnosno laptop baterija koja obećava smanjenje troškova baterije prema dolje za više od 50%, čime se smanjuje kupovna cijena automobila i troškovi zamjene baterije.

bile pojavljuje se zbog brige za okoliš i zbog brojnih oštećenja koje izazivaju automobili koji koriste naftu (emitiranje plinova i krutih tvari uzrokuje globalno zatopljenje, kisele kiše...) Osim što štete okolišu imaju učinak i na ljudsko zdravlje. Diesel motori ispuštaju velike količine čestica koje uzrokuju iritacije i alergije očiju i kože. Čestice mogu otici duboko u pluća gdje uzrokuju respiratorne probleme. Ugljikovodici reagiraju s dušikovim diok-

TVrtke koje su aktivne u ovoj industriji rade na rješenjima problema raspona - povećanje kilometraže koju automobil može preći jednim punjenjem. Pojedine baterije su proveli switching tehnologiju u svojim modelima vozila što vozaču omogućuje da se prebaci na novi akumulator na cesti. Alternativa je tzv. brzi punjač koji omogućuje vozačima napuniti akumulator čak i do

80% u pola sata. Nedostatak infrastrukture za takvu opremu je još jedan problem, ali se i to polako rješava u mnogim zemljama.

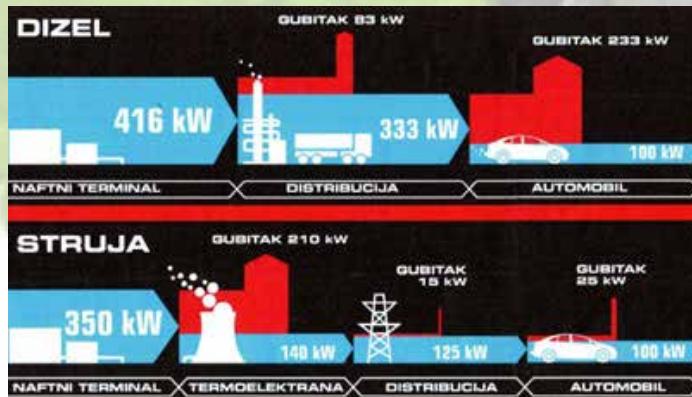
Čak i uz niske cijene nafta, budućnost električnih vozila je svjetla. Padom cijena baterija, više - range modela i više stanica za punjenje osigurava se veća prodaja električnih automobila. Zbog zagađenja na globalnoj razini naftna industrija ima dobre razloge za nervozu.

„Budućnost“

Stručnjaci predviđaju svjetlu budućnost električnih automobila. Par činjenica zašto je to tako:

1. Troškovi baterija padaju brzo

U sljedećem desetljeću cijene baterija će biti oko \$150 po ki-

lovat-satu, suglasni su stručnjaci, znanstvenici i proizvođači. To je točka u kojoj električni automobili ulaze na masovno tržište.

2. Viši raspon

Sve se više radi na povećanju raspona električnih automobila. GM-ov (General Motors) Chevrolet Volt, plug-in hibrid čiji je raspon bio potaknut sa 40 na 50 milja već je u prodajnim salonima. Toyota planira ponovno uvesti svoj Prius Plug - in krajem ove godine sa rasponom od 30 do 35 milja.

3. Veći broj stanica za punjenje

Trenutni nedostatak električnih automobila je manjka stаницa za punjenje zbog čega se kreće na povećanje broja stanica na kampusima, kolodvorima, naseljima i drugim javnim mjestima.

BMW i VW su se udružili u gradnji preko sto stanica za punjenje i najavile su otvaranje „Electric Vehicle Express Charging“ koridora na istočnoj i zapadnoj obali

4. Globalno smanjenje ugljičnog onečišćenja i ovisnosti o gorivu

Studija NRDC i Instituta za istraživanje Electric Power je otkrila kako korištenje električnog vozila može smanjiti zagađenje ugljikom 550 milijuna tona godišnje u 2050. god. što odgovara emisiji od 100 milijuna osobnih vozila. To bi također smanjilo druga štetna onečišćenja.

5. Ušteda za proizvođače

Postavljanje punjača je jeftinije od izgradnje benzinskih postaja. Nema kopanja jame za spremnik, a nema cisterni, možda ni tankera. Električnim automobilima će trebati još neko vrijeme kako bi postala idealna prijevozna sredstva, ali za gradove s pregršt električne energije su idealni.

Japan je do 2014. godine imao 34 tisuće benzinskih postaja i više od 40 tisuća stanica za punjenje električnih automobila. Desetljećima je jasno kako su rezerve nafta ograničene, a industrije ne prelaze na održivije izvore energije. Iako postoji velik otpor za električne automobile zbog same navike korisnika, uspjeh u skoroj budućnosti je garantiran.

6. Niska cijena održavanja automobila

Električni automobil radi na električni pogon motora i nema potrebe za podmazivanjem motora. Skupi rad motora je stvar prošlosti. Troškovi održavanja automobila su jeftiniji, a servisiranje nije toliko često kao za automobile koji koriste naftu i plin.

Franjevačka galerija Široki Brijeg

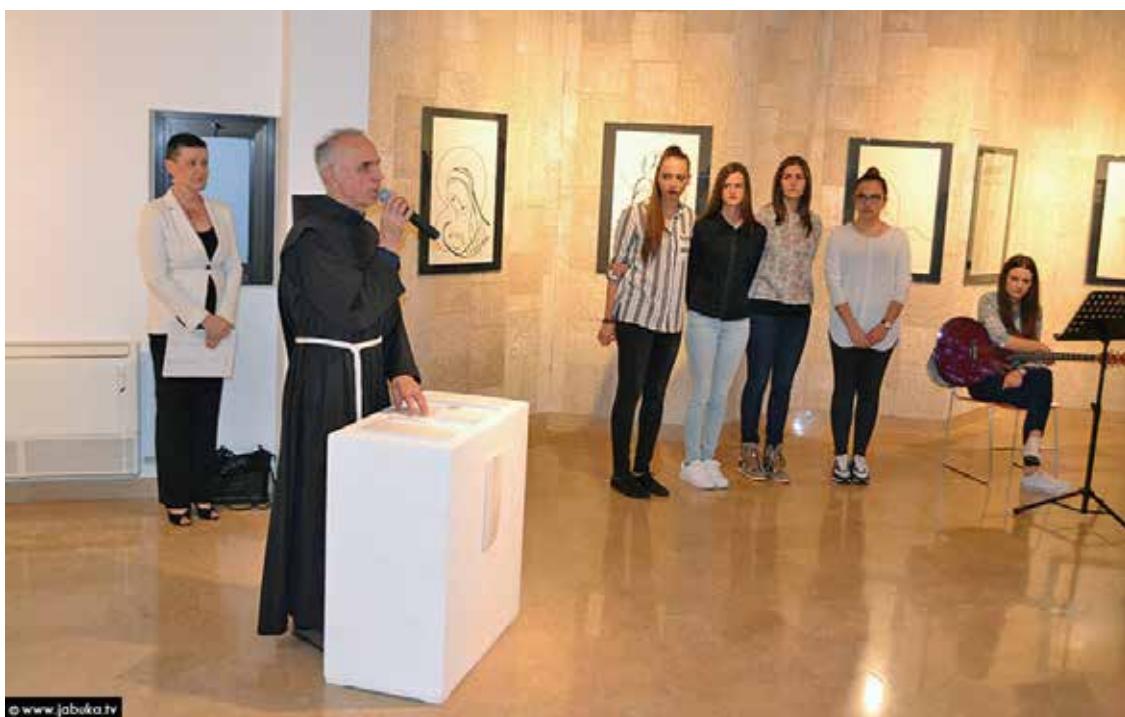
ZVONIMIR BOŠNJAK

Franjevačka galerija Široki Brijeg sa monikla je unutra redovničke zajednice, bez velikih novčanih ulaganja u nabavu umjetnina. Pritom su presudnu ulogu imala osobna prijateljstva te povjerenje umjetnika i vlasnika umjetnina

Lukić. Galeriju je proglašio otvorenom 25. srpnja 1990. godine najzaslužniji čovjek za njezin nastanak, njezin prvi ravnatelj fra Jozo Pejić. Tri dana nakon otvaranja, na dan *Hodočašća mladeži*, svečano ju je blagoslovio kardinal Franjo Kuharić u pratinji biskupa ordinarija Pavla Žanića i provincijala fra Drage Tolja. U prvom likovnom

knjiga, šahovski turniri, satovi praktične nastave, diplomski ispiti... Franjevačkom širinom prihvaćala je, po koji put, i manje vrijedne sadržaje, ali je programski težila za iznimno vrijednim i podosta ih je i ostvarila, poput izložbi Vlahe Bukovca, Emanuela Vidovića, *Slika starih majstora Galerije: Umjetnina Split*, Celestina Medovića, Slavka Kopača, avangardnih umjetnika jugoistočne Europe...

I prije osnutka Franjevačke galerije u samostanskoj Riznici i u drugim prostorijama održavane su likovne izložbe, počevši od 1979. godine. Dapače, upriličene su i dvije likovne kolonije i postojala je suradnja s mnogim umjetnicima i nekim galerijama. Prvo gostovanje u inozemstvu ostvareno je u Edinburgu u jesen 1990. Nakon zastoja u prvoj godini Domovinskog rata, nastavljena su gostovanja i razmjene izložaba, i to s galerijama i sličnim ustanovama u BiH, Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori. Redovita razmjena izložaba i sudjelovanje u programu Šimićevih susreta Galerija je snažna poveznica između gradova prijatelja Širokog Brijega i Vinkovaca. Više je puta bila sudionicom u programu međunarodne manifestacije *Proljeće s Maticom* u Mostaru. Za vrijeme Domovinskog rata, i to kao jedina aktivna u Hercegovini, Galerija je slala svijetu poruke mira i dobra. K tome, prihvatila je na čuvanje više umjetničkih zbirki iz Mostara i Konjica, kao i umjetnine što ih je iz provaljenih stanova i atelijera spašavao HVO. U vrijeme otvorenja za javnost, u srpnju 1990. godine, Franjevačka je galerija raspolagala s oko 1000 likovnih djela. Danas ih ima oko 4500. Elektronski ih je katalogizirano oko dvije trećine. Uvjeti za pohranu umjetnina trebali bi biti puno bolji. Nužno je nabaviti odvlaživače i

u Crkvi. Izložbeni je prostor projektiran i uređen u novoizgrađenom dijelu samostanskog sklopa i to u vrijeme kad državne vlasti nisu dopuštale veća ulaganja u građnje.

Počeci Galerije

Galerija je otvorena pod geslom: *Umjetnost umjetnicima i prijateljima umjetnosti*, 25. srpnja 1990. godine u nazočnosti velikog broja umjetnika, ljubitelja umjetnosti i djelatnika u kulturi, bez sudjelovanja visokopozicioniranih crkvenih i državnih čelnika. Među sudionicima bila su poznata imena iz Edinburgha, Amsterdama, Milana i mnogih gradova bivše države. O isprepletenosti filozofije, religije i umjetnosti, posebice o ulozi Franjevačke galerije, govorio je književnik i kritičar Vitomir

postavu bila su izložena djela moderne umjetnosti, s naglaskom na prvu polovicu 20. stoljeća. Osim modernih, u donekle izdvojenom prostoru, predstavljena su djela avangardnih umjetnika. Bio je to jedini takav stalni postav u onodobnoj državi.

Izložbe i kulturno-umjetnički događaji Galerije

Franjevačka galerija od početka, kao i danas, nema stručno osposobljen kadar niti ijednog stalnog zaposlenika. Vodili su je i vode fratri, uz povremene usluge prijatelja stručnjaka, pazeći da time ne zapostave svoje redovničke i svećeničke obveze. Galerija je poznata po učestalosti likovnih izložbi i drugih kulturno-umjetničkih događaja kao što su: koncerti, predstavljanje

vježbi, šahovski turniri, satovi praktične nastave, diplomski ispiti... Franjevačkom širinom prihvaćala je, po koji put, i manje vrijedne sadržaje, ali je programski težila za iznimno vrijednim i podosta ih je i ostvarila, poput izložbi Vlahe Bukovca, Emanuela Vidovića, *Slika starih majstora Galerije: Umjetnina Split*, Celestina Medovića, Slavka Kopača, avangardnih umjetnika jugoistočne Europe... I prije osnutka Franjevačke galerije u samostanskoj Riznici i u drugim prostorijama održavane su likovne izložbe, počevši od 1979. godine. Dapače, upriličene su i dvije likovne kolonije i postojala je suradnja s mnogim umjetnicima i nekim galerijama. Prvo gostovanje u inozemstvu ostvareno je u Edinburgu u jesen 1990. Nakon zastoja u prvoj godini Domovinskog rata, nastavljena su gostovanja i razmjene izložaba, i to s galerijama i sličnim ustanovama u BiH, Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori. Redovita razmjena izložaba i sudjelovanje u programu Šimićevih susreta Galerija je snažna poveznica između gradova prijatelja Širokog Brijega i Vinkovaca. Više je puta bila sudionicom u programu međunarodne manifestacije *Proljeće s Maticom* u Mostaru. Za vrijeme Domovinskog rata, i to kao jedina aktivna u Hercegovini, Galerija je slala svijetu poruke mira i dobra. K tome, prihvatila je na čuvanje više umjetničkih zbirki iz Mostara i Konjica, kao i umjetnine što ih je iz provaljenih stanova i atelijera spašavao HVO. U vrijeme otvorenja za javnost, u srpnju 1990. godine, Franjevačka je galerija raspolagala s oko 1000 likovnih djela. Danas ih ima oko 4500. Elektronski ih je katalogizirano oko dvije trećine. Uvjeti za pohranu umjetnina trebali bi biti puno bolji. Nužno je nabaviti odvlaživače i

klima uređaje te osigurati više prostora i za rad i za umjetnine. U depoima se prati mikro klima. Dio umjetnina je restauriran i konzerviran. No, u tom pogledu, zbog nedostatka novca, već duže vremena se nije ništa moglo poduzeti.

ali je ostvarenje te zamisli odgođeno zbog novca. On je kao ravnatelj dviju ustanova sve teže dolazio do novca pa je donacije uglavnom usmjeravao za potrebe Akademije. Tako je 20. obljetnica postojanja i rada obilježena 11. diplomskom izložbom studenata ALU i uručenjem diploma te

započele ozbiljne pripreme kako bi stalni postav mogao biti otvoren za 25. obljetnicu postojanja Galerije. U cijelosti je obnovljen izložbeni prostor, a zbog važnosti dogadaja, u travnju 2015. upriličena je izložba *Viribus unitis* u mostarskoj galeriji Aluminij kao svojevrsna najava. Novi likovni stalni postav Franjevačke galerije je otvoren 6. listopada 2015. godine. Postav je radio povjesničar umjetnosti Igor Zidić s koautorima fra Vendelinom Karačićem i mr. Josipom Mijićem.

Galerija i Akademija likovnih umjetnosti

U Galeriji se rodila zamisao i poduzeti su prvi koraci u osnivanju Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Mostaru sa sjedištem u Širokom Brijegu. Voditeljima Galerije treba zahvaliti i na dolasku poznatih umjetnika i iskusnih pedagoga iz Zagreba Stipe Sikirice, Vasilija Josipa Jordana i Miroslava Šuteja, kao i studio-nika u osnivanju i profesora matičara na Akademiji likovnih umjetnosti, kojima se pridružila i profesorica Nada Pivac. Tih četvero renomiranih umjetnika dalo je nemjerljiv doprinos u pomicanju umjetnosti u Hercegovini i šire. Galerija je višestruko pomagala rad ALU i organizacijski i materijalno. Uostalom, ravnatelj Galerije fra Jozo Pejić bio je istodobno i ravnateljem Akademije od njezina osnutka do 2012. godine. Akademijске izložbe te poslijediplomske, profesorske i mnoge druge, održane su u upravo u Franjevačkoj galeriji.

Svakako treba spomenuti obilježavanje obljetnica Franjevačke galerije. Za 20. obljetnicu ravnatelj Franjevačke galerije želio je ponovno urediti stalni postav u prizemnom dijelu izložbenog prostora,

iznošenjem šturih statističkih podataka. Bio je to 214. kulturno - umjetnički događaj u Franjevačkoj galeriji i svaki je put

Susret s umjetničkim djelom

Na kraju treba istaknuti neposredan susret s umjetničkim djelom koji pruža pravi užitak i mogućnost „dijaloga“ između promatrača i samog djela, a time i mogućnost poricanja u način njegova nastanka. Ponudom novih vrijednosti Galerija je otvorila mogućnost toliko poželjnog neposrednog susreta s umjetničkim djelima što će, nadamo se, prepoznati škole i *Likovna akademija*, a jednako tako svekolika javnost, posebice turistički djelatnici. Zato se može slobodno reći kako je na kulturološku i turističku kartu Hercegovine ucrtan novi dragulj visokog sjaja kojim se mogu po-

(osim ispita) bio popraćen glazbom. Tijekom vremena višestruko se povećao broj umjetnina u vlasništvu Galerije. Dvije godine poslije 20. obljetnice raznim donacijama stvoreni su materijalni uvjeti, pa su

nositi, ne samo pojedinci i ustanove koje su omogućile da taj dragulj zasja, već i svi žitelji Zemlje Humske, posebice hercegovački franjevcu i Grad Široki Brijeg.

STUDENTSKI ZBOR SVEUČILIŠTA U MOSTARU

RENATA BEGIĆ

Studentski zbor je najviše predstavničko tijelo studenata Sveučilišta u Mostaru. Utemeljen je Odlukom Upravnog vijeća i Senata Sveučilišta u Mostaru 2000. godine, kada je usvojen i Pravilnik o radu, temeljni akt Zbora. Svoju legitimnost u predstavljanju studenata Studentski zbor crpi iz studentskih izbora. Svake godine se provode studentski izbori kada studenti, sukladno Pravilniku o Studentskom zboru, biraju svoje studentske predstavnike. Svaka godina ima svoga predstavnika i zamjenika. Studentske izbore raspisuje Rektor Sveučilišta, a provode studentska izborna povjerenstva i birački odbori. Predsjednici i dopredsjednici svih podružnica čine predsjedništvo Studentskog zbora – najviše tijelo Studentskog zbora. Predsjednik Studentskog zbora u 2016./2017. godini je Marko Džoić, a njegov zamjenik je Slaven Ivanić. Iako Bosna i Hercegovina nema zakon o studentskom organiziranju, Sveučilište u Mostaru je po uzoru na europske standarde 2000. godine osnovalo Studentski zbor, studentsko predstavničko tijelo, koje svoj legitimitet crpi iz studentskih izbora. Od tada i tijekom sljedećih 17-ak godina Studentski zbor aktivno radi na poboljšanju kvalitete studiranja i aktiviranju studentske scene u Bosni i Hercegovini i time pruža putokaz studentima s drugih BiH sveučilišta. Sedamnaestu saziv Studentskog zbora u akademskoj 2016./2017. godini nastavlja istim putem.

PREDSJEDNIŠTVO STUDENSKOG ZBORA EKONOMSKOG FAKULTETA 2016/2017.

Predsjednik: Renata Begić

Podpredsjednik: Iva Klepić

Ostali članovi predsjedništva:

Predstavnici I. godine: Predstavnica: Jelena Zovak Zamjenik: Nikola Škobić

Predstavnici II. godine: Predstavnica: Katarina Crnjac Zamjenica: Marija Ćuk

Predstavnici III. godine: Predstavnica: Katarina Kolobarić Zamjenica: Ana Aničić

Predstavnici IV. godine: Predstavnica: Iva Klepić Zamjenica: Renata Begić

Predstavnici V. godine: Predstavnica: Ivona Rezić Zamjenica: Andrea Mandić

RAZGOVARALA: IVA KLEPIĆ

Ivana Ćavar, studentica treće godine FPMOZ-a odsjeka za fizičku kulturu, članica Sveučilišnog karate kluba Neretva i dugogodišnja karate reprezentativka BiH. Nakon izrazito uspješne prošle godine i prvog mjeseta na Europskim sveučilišnim igrama, petog mjeseta na europskom U21 prvenstvu, drugog mjeseta na Svjetskom kupu u Umagu te drugog mjeseta ekipno na Balkanskom prvenstvu, kraj godine je obilježila povijesnim uspjehom za karate sport u Bosni i Hercegovini i općenito za BiH sport osvojivši treće mjesto na Svjetskom seniorskom prvenstvu u austrijskom Linzu. Proglašena je za najbolju sportašicu BiH po prestižnom izboru Nezavisnih novina, sportašicu grada Mostara te je dobitnica Rektorove nagrade za sportska postignuća.

► **SEF:** Zašto ste baš odabrali karate? Jeste li kao mlađa ostvarivali neke rezultate i ako jeste koji su najdraži?

Ivana: Karate sam odabrala po uzoru na starijeg brata. Zbog njega sam počela trenirati i ostala u tom sportu dugi niz godina. Sa 15 godina sam postala viceprvakinja svijeta u Maleziji i to izdvajam kao najdraži rezultat.

► **SEF:** Tko vam je najveći oslonac i podrška, a tko je osim vas najzaslužniji za vaš uspjeh?

Ivana: Najveći oslonac i podrška su mi roditelji i brat koji su svaki trenutak uz mene. Najzaslužniji za moje uspjehe je moj trener Miroslav Klepić. Svaki smo meč prošli zajedno te naravno kolege iz kluba i naše međusobno bodrenje.

► **SEF:** Vaša najznačajnija medalja je 3. mjesto na seniorskom svjetskom prvenstvu. Kako je proteklo natjecanje? Što za vas predstavlja ta medalja i jeste li pri polasku očekivali takav rezultat?

Ivana: Za velika natjecanja uvijek mora biti stpljenja, želje za medaljom, koncentracije. Za mene ova medalja predstavlja ostvarenje cilja i sve ono čemu sam težila svih ovih 12 godina treniranja. Moram reći kako sam pri polasku na Svjetsko prvenstvo za veliko čudo imala dobar osjećaj

SPORT

INTERVJU S IVONOM ĆAVAR

i krenula bez grča u stomaku, no nisam se nadala kako će to privesti kraju i nakon svega osvojiti medalju. Moram priznati, predivan osjećaj, s obzirom da me čeka još dugo godina u karateu. Ovo mi je još veći poticaj za daljnji rad.

► **SEF:** Kako je s 21 godinom biti jedna od najuspješnijih karatašica u povijesti BiH?

Ivona: Svi ti uspjesi i nagrade su mi potvrdili ono što sam oduvijek sanjala i to mi je poticaj da nastavim u tom smjeru dalje s još više volje i želje.

► **SEF:** Jeste li zadovoljni načinom na koji je karate kao sport financijski podržan od strane nadležnih institucija? Mislite li kako talentirani mlađež odustaje od vrhunskih rezultata zbog nemogućnosti odlaska na pre-stižna natjecanja?

Ivona: Smatram kako karate nije adekvatno financijski podržan od strane nadležnih institucija. Već se godinama nosimo s tim i prilagodili smo se tome. Da, naravno, i smatram kako je to najgora stvar koja se može dogoditi talentiranom, mlađem sportašu ili sportašici, mnogo je takvih slučajeva.

► **SEF:** Sudjelovali ste i na Europskim siveučilišnim studentskim igrama u Zagrebu i donijeli ste zlatnu medalju. Kakvo je to iskustvo?

Ivona: Iskreno, budući da je bio kraj sezone i forma nije najbolja kao sredinom sezone, baš kada su bile Europske igre, uspjela sam i to dignuti na najviši nivo i osvojiti zlatnu medalju. Jako lijepo iskustvo kao i cijela organizacija igara. Bilo je mnogo opuštenije nego kao na karate prvenstvima jer su ovdje zastupljeni svi sportovi.

► **SEF:** Studentica ste treće godina FP-MOZ-a odsjek Fizička kultura. Kako uskladjujete fakultetske obaveze i profesionalno bavljenje sportom,

kakvi ste kao student? Je li vam sport izlika na fakultetu ili ne?

Ivona: Moram reći da sam jako zadovoljna. U neku ruku i pomaže mi i da se dodatno bavim sportskim aktivnostima pored karatea, a kao izliku to nikada ne koristim jer uživam u tome što studiram. Volim učiti i istraživati sve što obuhvaća sport. Mislim da se u ničemu drugom ne bi pronašla kao u ovom.

► **SEF:** Često putujete, koje ste sve zemlje obišli i koja su vam najdraža putovanja?

Ivona: Od svih životnih iskustava najdraža su mi putovanja. Proputovala sam skoro cijelu Europu te mnoge egzotične zemlje, od kojih je najdalja Indonezija. Svako putovanje je zanimljivo na svoj način.

► **SEF:** Što vam je sport donio u životu?

Ivona: Sport i bavljenje sportom je veliko bogatstvo. Donio mi je brojna životna iskustva, poznanstva, nove prijatelje, avan-

ture i uspomene, a prije svega sport najbolje čovjeka izgradi kao dobru osobu.

► **SEF:** Uspijevate li uz fakultet i treninge imati i društveni život?

Ivona: Naravno, sve nekako uspijem stići što je jako teško uz ovakav ritam. I moji najbolji prijatelji su također u sportu i kroz svako natjecanje smo skupa. Samim time i nije teško uskladiti druženje.

► **SEF:** Kakvi su vaši planovi za u karate u ovoj godini? Očekujete li odlazak na olimpijske igre? Čime se mislite baviti u budućnosti?

Ivona: Kroz ovu godinu za početak me očekuju dvije svjetske lige u Rotterdamu i Dubaju, zatim Europsko seniorsko prvenstvo u svibnju, u turskom Samsunu. Kao i svakom sportašu najveći san mi je plasman na Olimpijske igre, a medalja bi bila ostvarenje svih snova. U budućnosti se namjeravam nastaviti baviti karateom te ostati uspješna na fakultetu, još više istraživati to područje te sutra prenositi stečeno znanje.

ŽENE I POLITIKA

MARIJA VRAŃKOVIC

Kolika je zastupljenost žena u BiH?

Širon svijeta žene su suočene s preprekama za njihovo sudjelovanje u politici. Te prepreke se nalaze u prevladavajućim socijalnim režimima kao i u postojećim političkim strukturama. U svakoj zemlji su zastupljeni posebni kriteriji, ali svaka zemlja ima jedan zajednički: politika je neujednačena i nepogodna za sudjelovanje žena. Mogućnost sudjelovanja žena u politici ovisi od velikog broja faktora: profesionalnog, obrazovnog, socijalnog statusa... Na odluku za kandidiranje također utječe okolina tj. tradicionalna shvaćanja, predrasude prema ženama u politici. Takvi čimbenici uvelike utječu na samopouzdanje i željom za priključenjem političkom životu. Ravnopravnost sudjelovanja građana i jednakih prava koje imaju i žene i muškarci, kako bi doprinijeli političkom i socijalnom razvoju, su jedna od osnovnih uvjeta za uspješno i suvremeno demokratsko društvo. Općepoznato je kako broj žena koje se nalaze na moćnim funkcijama u svijetu veoma malen.

U BiH situacija je gora. Žene teško dolaze do posla na visokim funkcijama, a još teže im se daje prilika da se pokažu na političkim funkcijama. Zastupljenost žena na izbornim listama nije pokazatelj ravnopravne participacije žena. Na lokalnim izborima 26 žena od ukupno 417 kandidata se kandidiralo za načelnice svojih općina, što je 6,8% te se nadaju kako će svojom kandidaturom biti primjer svim ostalim ženama u našoj zemlji. Zbog problema neravnopravnosti žena u BiH, u Parlamentu BiH održan je Forum pod nazivom: "Dvadeset i šest 26.: Ko su žene kandidatkinje za načelnice na lokalnim izborima 2016", u okviru kojeg su se predstavile, govorile o svojim izbornim planovima i ciljevima te položaju žena u politici. "Borba za moći i politički položaj ostavlja dojam da je nedostojanstveno boriti se u političkoj utakmici ako ste žena. Taj dio je potrebno promijeniti prvenstveno kod žena glasaćica, zatim nas samih, kod kandidatkinja i kolega u strankama. Ta stalna priča da žene ne glasaju za žene - pa dajte im priliku", kaže Pašić.

Analiza načina izvještavanja medija o kandidatkinjama kao 2014. godine na Općim Izborima pokazala je diskriminaciju žena u političkom i stranačkom životu. Kao što žene nisu bile nositeljice stranačkih listi na izborima, tako nisu bile ni glavne

ličnosti u stranačkim kampanjama. Mediji su pokazali apsolutnu nezainteresiranost za političke ideje kandidatkinja što je utjecalo na informiranost građana/ građanki o njihovim kampanjama te tako uzročno - posljedično i na glasače. Ignorirajući žene društvo gubi jer ne koristi kapacitete, znanja i druge resurse doslovno polovine stanovništva. Također, takav stav doprinosi urušavanju demokratskog poretka.

Agencija za ravnopravnost spolova u BiH prati zastupljenost žena u politici i prema dosadašnjim podacima u prosjeku 35% žena se prijavi, ali njih 20% bude izabrano. Iako se velik broj političara bavi pitanjem ravnopravnosti spolova u svojim programima i dalje kandidatkinje nisu jednako vidljive kao muške kolege. Prema zastupljenosti žena u politici BiH se nalazi na 69. mjestu što je sami prikaz mogućnosti žena za nešto više u politici BiH. Zakonom o ravnopravnosti spolova, u članku 20. „Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan o spolova zastupljen najmanje u procentu od 40% ...“ Od tih 40% nijedna se ne nalazi na poziciji gdje može donositi važne odluke.

Uzrok nedostatka žena u politici

Početak problema žena u politici nalazi se u nama samima. Bosna i Hercegovina je zemlja zasnovana na patrijalnoj kulturi. Dokaz tome je u 20. st. pokret povratka žena u kuće kao domaćice. Politika je shvaćena kao ‘muški klub’ što je problem u stavovima s kojima smo odrasli i kojima smo učeni. Promjena stavova je

promjena nas samih, a to je veoma težak i dug proces. Gledano sa strane običnih građana, zar je bitno vodi li državu muško ili žensko dok idemo boljem? Težimo ravnopravnosti koja je ustvari ideologija. Političke stranke su shvaćene kao zatvorena elita. Prve veće otpore žene prolaze u strankama. Žene žele biti na pozicijama zbog svojih sposobnosti i vrijednosti, dok imamo i negativne strane žena u politici. Iako je mali broj žena u politici i dalje postoji broj onih koje su neambiciozne te prihvataju činjenicu kako su tu samo radi broja. Prihvatanjem muškarca kao vođa, žene ruše sve ono protiv čega se bore. Iza mnogo uspješnih muškaraca kriju se žene što pokazuje kako su jednakopospobne. Shvaćanje žena kao domaćica je negativna, ali i realna činjenica. Koliko god bježali od toga one su te na koje pada veći dio obiteljskih obaveza. Strategije u kampanjama žena se većinom svode na humanitarne akcije, probleme feminizma i neravnopravnosti, školstvo, zdravstvo, zlostavljanja...

Žena kao lider

Žene koje žele biti uspješne u politici moraju shvatiti kako se svijest ljudi ne može promjeniti ako sebe predstavljaju kao slabe točke društva. Vode predstavljaju našu jaču, a ne slabiju stranu. Dominantnom pojmom i stavom može se mnogo toga promjeniti kao što je i hrvatska predsjednica Kolinda Grabar – Kitarović. Upravo je dominantnošću i rješavanjem problema koji su se odnosili na sve građane bez obzira na spol, ostvarila najveću poziciju koju žena može ostvariti kao samostalna političarka. Ambicijom dolazimo do prestižnih dužnosti koje nam daju uvide u veće razine te stjecanja poznanstava s utjecajnim ljudima koji omogućavaju lakšu i bržu komunikaciju.

Danas smo vođeni medijskim utjecajima zbog čega bi žene trebale stvoriti svoj prepoznatljivi političko-diplomski brend po čemu bi se razlikovale od drugih. Početi politički život možemo raznim akademijama, strankama. Ostvariti uspjeh je nešto mnogo teže. Politika zahtijeva jake vođe koje će nas voditi kroz probleme i voditi prema uspjehu, zbog čega žene trebaju promjeniti prvenstveno svijest o sebi. Žene u politici Bosne i Hercegovine trebaju predstavljati dominantne i snažne ličnosti koje se mogu baviti svim unutarnjim pa i globalnim problemima i time prestati predstavljati sebe kao slabe karike. Time bi ostvarile željenu ravnopravnost i uvele mnogo promjena, ne samo u politici, nego u svima.

ADVENT U MOSTARU

ANĐELA MARIĆ

UMostar se ove zime konačno vratio blagdanski ugodaj. Čarolija Adventa u Mostaru počela je 26. studenog 2016. godine kada je „Advent u Mostaru“ otvorio svoja vrata. Prije samog presijecanja vrpce gradom su uz veselu pjesmu i ples prošetale Mostarske Mažoretkinje, a za njima u saonicama i Djed Božićnjak. Na samom otvorenju nastupili su: Mostarske kiše, elegantna Nora na svili te Ivo Jurić i Karlo Miličević. Do kasno u noć Mostarce je zabavljala grupa 45 stepeni. Otvorenje „Adventa u Mostaru“ izazvalo je veliko zanimanje svih generacija. Veliki broj posjetitelja s nestrljenjem je dočekalo otvaranje ovog događanja te u velikom broju i u dobrom raspoloženju podržalo ovu hvale vrijednu inicijativu.

Zahvaljujući udruženju građana „Advent“ u suradnji s tvrtkom „Mostarski sajam“ Mostarci su mogli uživati u blagdanskom ugođaju sve do 8. siječnja 2017. godine. Advent u Mostaru održan je na igralištu u krugu kampusa Sveučilišta u Mostaru na 4500 kvadratnih metara. Svi posjetitelji su okusili nezaboravan zimski i božićni ugodaj, tako je ovaj projekt s pravom Mostar stavio u središte zanimanja regije.

Delicije, ručne i umjetničke radove imalo je priliku predstaviti preko šesdeset izlagača. Ono što je kako male, tako i velike Mostarce posebno razveselilo i donijelo pravu zimsku čaroliju u grad, bilo je klizalište. Veliki i mali posjetitelji imali su priliku okušati klizanje na mostarskom ledu, što je izazvalo salve smijeha i veselja. „Advent u Mostaru“ organizirao je i klizanje uz DJ program od ponoći do 3 ujutro. Zbog velikog zanimanja, klizalište je ostalo raditi i nakon zatvaranja Adventa. U bogatoj ponudi zanimljiv je bio živi zoološki vrt, u kojem se nalazio i poni kojeg su najmladi posjetitelji imali priliku jahati. Pored toga su organizirane i brojne nagradne igre u kojima su posjetitelji mogli okušati svoju sreću, zatim humanitarne akcije, plesne revije mostarskih plesnih klubova gdje su posjetitelji uživali ujedno i donirali prehrambene i higijenske potrepštine za Pučku i Narodnu kuhinju. U zimskom restoranu prireden je i festival torti u organizaciji udruge Kulturnist. Festival humanitarnog karaktera organiziran je za djecu kojima je potrebno liječenje u inozemstvu. Ovogodišnja tema festivala bila je NAJVESELJA ADVENTSKA TORTA gdje su svoju maštu i kreativnost mogli pokazati eminentni slastičari. Pored svega navedenog u zimskom gradu bilo je izloženo i četrdesetak vrlo rijetkih automobila, koje gotovo nitko u BiH dotad nije imao prilike vidjeti. Automobili stari četrdeset godina provozali su se ulicama Mostara i našli se na mini izložbi „Adventa u Mostaru“, zahvaljujući suradnji Oldtimer cluba iz Mostara i Udruge građana Advent.

Ono najposebnije, Mostarci su nakon dugo godina imali organizirani doček Nove godine na otvorenom. U Novu 2017. godinu uvela ih je grupa Neretva i Marko Vlaho s Denirom bandom. Nije izostao ni vatromet. Nisu bili zaboravljeni ni najmladi posjetitelji, pa je za njih doček pripremljen u 17 sati. Nezaboravna zabava pripremljena je na maloj pozornici Adventa u Mostaru, a u 18 sati krenulo je odbrojavanje do male Nove godine.

Advent u Mostaru je zatvoren 8. siječnja humanitarnom plesnom revijom na velikoj pozornici zimskog grada. Cilj humanitarne plesne revije bilo je prikupljanje prehrambenih i higijenskih proizvoda za korisnike udruge Minores. Ovaj lijepi i zanimljivi događaj definitivno je pozitivna promjena i prekrasan poklon građanima Mostara u najveselijem razdoblju godine. Mostar je definitivno stavljen u središte zanimanja regije što pokazuje je i zabilježeni veliki broj turista. Pozdravljamo ovu sjajnu akciju i nadamo se kako će postati mostarska tradicija.

„Advent u Mostaru“ je sveukupno trajao četrdeset i dva dana i svi su bili ispunjeni bogatim kulturno umjetničkim i zabavnim programom. Zabave nije nedostajalo kako za odrasle, tako i za djecu. Dječji program bio je ispunjen različitim predstavama i glazbenim programom, madioničarskim nastupima i trikovima, klaunovima što im je bilo posebno draga. Organizirano je i druženje s Djedom Božićnjakom, koji je u svojim kočijama i uz pomoć pomagača vilenjaka uz pjesmice i poklone razveselio najmlađe posjetitelje. Odrasli su imali priliku uživati u dobroj glazbi, hrani i piću. Bogat program upotpunili su i brojni bosanskohercegovački glazbenici: karizmatični pjevač Amel Ćurić, bandovi i grupe: Sinergija, Ice band, Denirom band, Afrodita band itd. Na jednoj od pozornica nastupili su učenici Osnovne škole za djecu s posebnim potrebama Mostar te svojim iskrenim osmijehom i radosnim duhom razveselili sve posjetitelje.

AIESEC

Ivana Rezić

AIESEC je najveća međunarodna organizacija vođena od strane studenata, također je platforma kroz koju mladi ljudi otkrivaju i razvijaju svoj potencijal i vrše pozitivan utjecaj na društvo i upravo u tome smjeru lokalni ured AIESEC-a u Mostaru usmjerava svoje djelovanje.

AIESEC Mostar

Lokalni ured u Mostaru trenutačno broji 28 članova, podjednako raspoređenih u 5 timova – marketing i pr., ljudski resursi, odlazne volonterske prakse (Global Volunteer) i stručne prakse (Global Talent), dolazne volonterske prakse i BD (odnos sa kompanijama). Iako je broj članova nešto manji nego prethodne godine, lokalni ured u Mostaru svakodnevno pridobija pažnju sve većeg broja mladih ljudi. Očekujemo veliki broj prijava za regrutaciju novih članova u narednom periodu.

(članovi AIESEC-a na bonding mandat 16/17)

Lokalni ured AIESEC-a u Mostaru postaje sve bolji u osmišljaju i provođenju projekata, usmjerujući glavne teme projekata na probleme koji nas svakodnevno okružuju, počevši od onih svakodnevnih – soci-

jalne prirode, pa krećući se piramidalno prema vrhu, usmjerujući naše projekte na veće probleme svjetskih razmjera.

Projekti

Ova mala zajednica pokazala se vrlo uspješnom u provođenju projekata, a neki od njih su: RevolutiON-AIESEC-a u Mostaru (2016. godine) gdje su četiri praktikanta iz različitih dijelova svijeta (Azerbajdžan, Turska i Švicarska) provedli šest tjedana u Mostaru. U suradnji sa HNK - om (Hrvatsko narodno kazalište) i uz pomoć naših članova pokušali su postići ideju razvijanja ljudskog potencijala, te poticati razvijanje kulture. Projekt se zasnivao na ideji da praktikanti pokušaju zainteresirati sve građane za kulturni sadržaj kojeg nudi grad Mostar kroz marketinške kampanje i promociju.

Grad je doživio jedan ogroman uspjeh na projektu *Youth Speak Forum* kojim je uspio privući oko pet stotina mladih ljudi. Dok su

za sam program *YSF-a* uspjeli dovesti goste koji su itekako poznivali probleme naših prostora, situacije s kojima se jedan prošječan student svakodnevno susreće te ljudi spremne suočiti se s tim problemima i voljni pokazati drugima načine za rješavanje istih. Tako je *Youth Speak Forum* uspio otvoriti vrata svih problema i ponuditi rješenja. Na samom kraju ovog događaja postojale su samo riječi hvale.

(Youth Speak Forum 2016. godine)

Lokalni ured AIESEC-a u Mostaru uspio je spoznati bit ove organizacije te djelovati u skladu s tim. Zahvaljujući ovoj maloj zajednici i ljudima koji svakodnevno prolaze kroz nju uklonjene su mnoge kulturno-leske (rasne, vjerske itd.) barijere koje su se nalazile u ovome gradu. I u skladu sa tom, AIESEC kulaturom, lagano se razvija teren za novitete koji dolaze, kao što je *Global Entrepreneur*.

Ciljevi u budućnosti

Trenutno je započeo i jedan novi projekt – *Entrepreneurship academy*, točnije akademija poduzetništva. Projekt je smisljen s ciljem da volonteri iz cijelog svijeta dolaze i podučavaju srednjoškolce o startapovima, tj. poslovnim planovima, kako bi mlađi poslije školovanja uštedjeli više vremena na traženju idealnog načina za razvijanje vlastitih ideja. Projekt se trenutno održava u Mostaru i Širokom Brijegu.

(Projekt
Entrepreneurship
academy u Širokom
brijegu 2017.
godine)

Naravno, nećemo stati samo na ovo. U planu je još nekoliko projekata - ideja koje čekaju pogodan trenutak za razvijanje. Također, kreće se sa ponovnim organiziranjem *Youth Speak Forum-a*, pokrenute su marketinške strategije za nove regrutacije i još mnogo toga.

Lokalni ured AIESEC-a u Mostaru je dobro strategijsko mjesto zbog činjenice što se nalazi u studentskom gradu koji obiluje mladim, inspirativnim ljudima koji, nažalost, nemaju prilike za razvijanje svog potencijala zbog nedostatka podrške koju ne nalaze u okolini, na fakultetima i u samoj državi, ali sa AIESEC-om to mogu promjeniti. U lokalnom uredu u Mostaru uvijek se nalazi vremena za zabavu, dobro dokruženje, neočekivane zadatke i iskušenja i za nesebičnu podršku.

Nagli porast teretana u Mostaru

DARIO ŠARAVANJA

Mostaru se nekada govorilo i pisalo kako je grad pjesničkog duha čiji bi behar, čista rijeka i most koji žmiri odozdo svakog putnika ostavio zadivljenog. Danas od svega toga ostade nešto behara, zagadrena rijeka i nanovo izgrađeni most koji iznova povezuje ovaj grad na Neretvi, ali ne više onako, duhom, kako to pamte generacije prije nas. Za Mostar se danas kaže, bar u kolokvijalnom govoru i kroz humor kako je grad kladionica, pekarnica, kafića i teretana. Uz sve navedeno, progresivni trend rasta teretana u gradu Mostaru i okolicu je svježa tema koja budi sve veću pažnju kod javnosti i postavlja se pitanje ide li Mostar u nekom istinski boljem, zdravijem smjeru ili je ipak posrijedi samo globalni trend pukog narcisoidnog glorificiranja savršenog tijela uz onu „cilj ne bira sredstvo“ koji je zahvatio dobar dio mlade populacije u cijelom svijetu. Ova je tema poprilično kompleksna i usko vezana za mnoge ekonomski, socijalne, povijesne pa i psihološke faktore, potrebno je na što efikasniji način sagledati sve navedene čimbenike i analizu proširiti i na ostatak svijeta.

Počeci teretana u Mostaru

Bez obzira radi li se samo o trendu ili pozitivnom pomaku u osjećenosti građana o bitnosti zdravlja i športskih aktivnosti, veoma je važno krenuti od same povijesti teretana, kao i dinamike ambijenta njegovanja športskog duha i zdravlja kolektiva u Mostaru uopće. Naime, prva službena teretana u Mostaru otvorena je u svibnju 1990. godine u ulici Nikole Šubića Zrinskog ili tada zvanog Le-

njinovog šetališta. Zvala se Fitness Studio, a osnovao ju je profesor tjelesne kulture Ivan Bevanda koji je još uvijek vlasnik teretane i jedan od trenera. Slijedom određenih ratnih zbivanja koja se događaju tijekom tog razdoblja, Fitness Studio je preselio u Dubrovačku ulicu i dobio novo ime, Fitness Studio Bevanda. U usmenom razgovoru s gospodinom Bevandom doznali smo kako je zainteresiranost za takvim vidom tjelesne aktivnosti bila velika i prije njegovog poduzetničkog pothvata što se moglo vidjeti iz činjenice kako su mladi nerijetko pravili vlastite utege od željeza i betona u svojim domovima. Međutim, zainteresiranost za profesionalnom uslugom s vremenom je sve više rasla, a naročito među športskim klubovima koji su shvatili važnost sveobuhvatne fizičke spremnosti. Stopama Bevande tada su krenuli još neki poduzetnici, a kao najznačajnija konkurenca ubrzo postaje teretana Estetik koja i danas aktivno radi u ulici Brune Bušića u blizini MUP-a. Bilo je tu i nekih drugih teretana, no to su uglavnom bile ili još uvijek jesu lokalne teretane s nešto manjom transparentnosti u radu. U svakom slučaju, stanje na tržištu se primjetno mijenja tijekom 2010. i 2011. godine kada dolazi do otvaranja dviju novih teretana: teretane Gladiator u ulici Blajburških žrtava i teretane u sklopu Wellness centra City Spa u ulici Kardinala Stepinca. Došlo je do određenog stupnja preraspodjele članova, ali i nove potražnje za tim vidom aktivnosti općenito. Poslovne politike između svih teretana bile su, naravno, slične, ali opet dovoljno različite kako bi se privukla željena i diferencirana klijentela. Glavne razlike bile su u cijeni usluga i raznolikosti ponude grupnih treninga koji već tada počinju dobivati sve veću pažnju građana, naročito ženske populacije neovisno o životnoj dobi. Vrtoglav rast teretana u Mostaru tu ne završava. Zapravo, tu tek počinje. Već 2013. godine dolazi do otvaranja dugo najavljivajnog Fit4Life-a, teretane koja je glasila kao najpremljeniji fitness centar u regiji. Otvorena je u prostorijama novog studentskog centra Student City u Vukovarskoj ulici. Fit4Life je odmah startao kao ozbiljan igrač i nedugo nakon otvaranja stekao je status najpopularnije teretane u Mostaru koju posjećuje veliki broj Mostaraca i studenata iz okolnih gradova i država. Za takav uspjeh je nedvojbeno bila zasluzna lokacija, ali i marketing, članstvo putem elektronskih kartica te impresivno radno vrijeme. Nedugo nakon Fit4Lifea dolazi do prave „eksplozije teretana“. Tu treba izdvojiti Valetudo u Jasenici, BodyZone u Ilićima iza koje stoji profesionalni mostarski bodybuilder Leo Zovko, Let's go fitness u ulici Stjepana Radića, Perfect Fit u Opinama, Gym Zalik u Zaliku, Mo-Gym koji se nalazi u sklopu tržnog centra Rondo

i tek nedavno otvorenu teretanu u raskošnom Arena sportskom centru. Kako to uvijek biva, ono najnovije privlači najviše pažnje. To je sada slučaj s teretanom u Arena centru za koju se može reći da nudi najnovije iz svijeta fitnessa kao što su crossfit grupni treninzi, sprave s digitalnim sučeljem te veliki dijapazon fitness opreme i usluga.

Potreba ili?

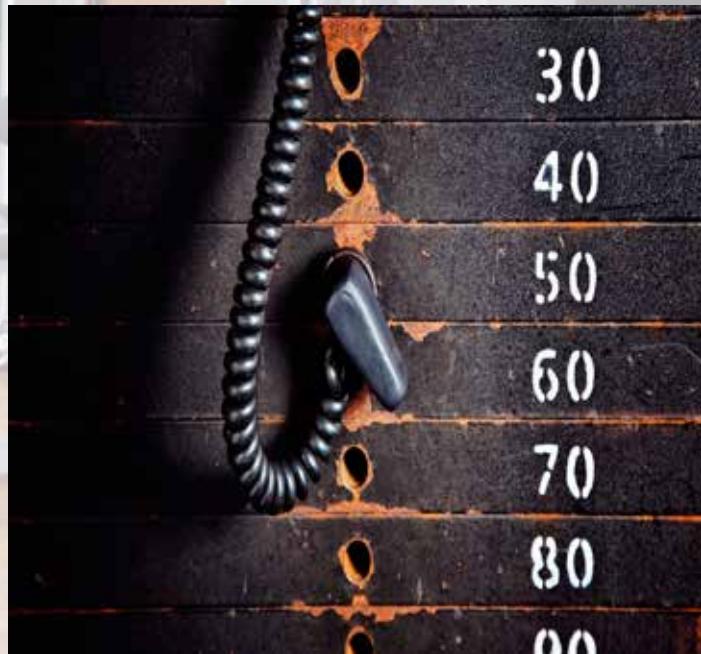
Kada postoji okvirna kronološka slika procesa otvaranja teretana u Mostaru i njezinog intenziteta, nameću se pitanja je li to sve Mostaru potrebno i zbog čega je tolika potražnja za teretanama u posljednjih nekoliko godina. Ova dva pitanja su u suštini oprečna jer tržište jasno reflektira dostatnu potražnju i samim time dolazimo do ekonomski logičnog zaključka kako su teretane

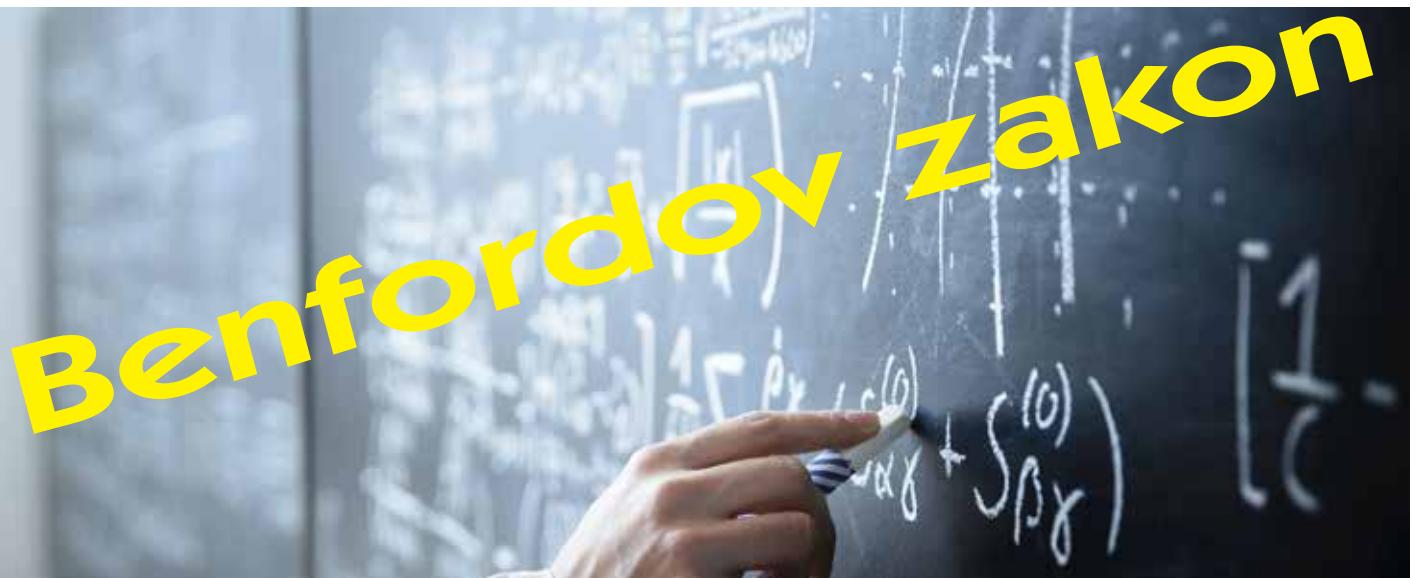
u ovom gradu potrebne. Međutim, teško je reći vrla li u Mostaru Sayov zakon tržišta - da svaka ponuda stvara svoju vlastitu potražnju ili ne. Odgovor na drugo pitanje nije jednostavan, ali se da naslutiti pozadina; globalizacija svijeta, utjecaj društvenih mreža i jak marketing. Zbog toga se analiza mora proširiti na stanje i u ostaku svijeta, a prvenstveno na SAD kao kolijevku modernog fitnessa. Američke agencije za statistiku pokazuju kako se od 2001. pa do danas broj fitness centara u SAD-u drastično povećao, sa nekih 20.000 na skoro 35.000, a broj osobnih trenera je u tom istom razdoblju porastao za više od 50%. Stanje u ostatku svijeta je nedvojbeno slično. Pretpostavlja se kako u čitavom svijetu trenutno postoji oko 180.000 fitness objekata koji broje oko 145 milijuna redovitih korisnika, a prihodi od prodaje članarina na godišnjoj razini prelaze 80 milijardi američkih dolara. Sve to prati i enormni porast poduzeća koja se bave proizvodnjom i prodajom dodataka prehrani i fitness opreme. Ta poduzeća čine biznis koji godišnje ostvaruje čak 32 milijarde američkih dolara od samo prodaje dodataka prehrani, a NBJ (Nutritional Business Journal) prepostavlja kako će se ta brojka do 2021. udvostručiti. Kada se sve sagleda, jasno je kako je fitness jedan ogromni biznis sastavljen od trokuta kojeg čine treneri, teretane i poduzeća za dodatke prehrani u čijem je središtu kupac. To je takav model gdje rast u jednom potiče rast i u drugom, a sve veći medijski pritisak i utjecaj društvenih mreža na ljude o važnosti „tijela iz snova“ čini taj model stabilnim i progresivno rastućim.

Učinci na zdravlje

Ono najvažnije što ostaje na kraju je zdravlje i perspektiva pojedinca u čitavom tom ambijentu. Unatoč iskrenoj volji, ne može se reći kako je današnji fitness na globalnoj razini neupitno ogledalo dobrog zdravlja. Svjedoci smo raznih kontroverznih događaja glede uporabe nedozvoljenih sredstava među brojnim športašima i poznatim ličnostima iz svijeta fitnessa. Te iste osobe su obično maskote velikih marketinških kampanja koje imaju jak utjecaj na svijest mladih osoba. Nerealna očekivanja, poremećaji u ishrani kao što su bulimija i anoreksija, kronična pretreniranost, devijantno ponašanje, iskrivljena slika o svome tijelu i još mnogo toga su nerijetko nusprodot tvr. fitness struje koja trese svijet. Uz sve to širi se i veliki broj laži i dezinformacija, opasnih dodataka prehrani te porast uporabe anaboličkih steroida među rekreativcima. Stanje u Mostaru još uvijek nije na opisanoj razini, no sve veća izloženost utjecaju svjetske scene predstavlja potencijalni rizik. Neki od relevantnih doktora koji su uključeni u športsku medicinu znaju reći kako je ovo vrijeme u kojem se razum klanja poroku, a svetica prostitutki, aludirajući na razne nepravilnosti iz svijeta fitnessa. Ti isti doktori kao dozu zdrave alternative savjetuju vraćanje iskonskim vrijednostima kao što su ekološka hrana, dobar san i uživanje u procesu izgradnje boljeg i zdravijeg tijela, a ne samo žudnje za krajnjim rezultatom. Treba istaknuti i to kako se pitanje zdravlja pojedinca i čitavog društva svugdje u svijetu, pa tako i u Mostaru, ne može svesti samo na problematiku izučavanja vizualnih efekata fizičkog vježbanja. To bi bio suviše pojednostavljen i krnji model. Zdravlje je znatno širi pojam i obuhvaća razne fizičke, psihološke, socijalne i duševne karakteristike. Iz tih razloga bi perspektivu budućnosti zdravlja

u Mostaru trebalo tražiti iz više izvora kao što su adekvatno obrazovanje, zaštita i održavanje čistog okoliša, sport te rješavanje postojećih socijalno - ekonomskih prepreka.

DARIO ŠARAVANJA

Benfordov zakon je zakon prve znamenke. U literaturi se naziva još i prvim zakonom o brojevima, odnosno prvim ili vodećim brojčanim fenomenom. Zakon je službeno predstavio američki fizičar Frank Benford, po kojem je ovaj zakon i dobio ime. U svojoj suštini, Benfordov se zakon odnosi na distribuciju frekvencijapočetne (vodeće, značajne) znamenke brojeva unutar skupa brojčanih podataka, a govori da brojčani podaci u nekom prirodno stvorenom skupu imaju tendenciju biti brojniji s niskom početnom znamenkom nego oni s višom, neovisno od sustava mjera u kojima su promatrane veličine izražene. Benfordov se zakon pokazao relativno točnim za vrlo širok spektar brojčanih skupova, a našao je veliku primjenu u poslovima revizije finansijskih izvještaja. Nekada ga matematičari i svi drugi zaljubljenici u brojeve znaju primjenjivati u svrhu zabave samo kako

bi provjerili njegovu (ne)točnost u raznim interesantnim i neobičnim skupovima. Teško je shvatiti taj vid zabave, no mora im se odati zahvalnost jer svojim djelovanjem ukazuju na one skupove i područja u kojima ovaj zakon „(ne)drži vodu“.

Povijest zakona

Benfordov zakon ima dublje korijene od samog Benforda. Naime, pravo vrijeme „nastanka“ ovog zakona obično se veže za 1881. godinu i za američkog astrofizičara i matematičara Simona Newcomba. Simon je te godine zapazio da su logaritamske tablice u njegovom opservatoriju, koje su tada služile za složenije izračune jer nije bilo računala i kalkulatora, bile znatno „istrošenije“ pri početku, odnosno stranice koje započinju s 1 bile su više korištene nego ostale. Kako tablice sadrže logaritme decimalnih brojeva poredanih po prvoj značajnoj znamenki, Newcomb je naslutio da prva značajna znamenka stvarnih podataka nije jednolikom distribuirana. On je

zaključio kako sirovi brojčani podaci imaju tendenciju biti brojniji s niskom početnom znamenkom (npr. 1, 2, 3) nego s visokom (npr. 7, 8, 9). On je o ovome objavio i rad u „The American Journal of Mathematics“, međutim, Newcomba su u njegovo vrijeme ignorirali. 57 godina kasnije, Frank Benford ponovno otkriva ovu zakonitost. Za razliku od Newcomba, Benford je proučavao mnogo veće skupine podataka. Zakonitost je provjeravao na ogromnom skupu podataka iz raznih oblasti života, uključujući kućne brojeve adresa koje su objavljivane u novinama, visine planina, dužine rijeka, površine jezera, brojnost stanovništva, astronomске podatke, atomske težine kemijskih elemenata, statističke podatke iz oblasti športa i mnoge druge podatke. U svom originalnom radu, Benford je 1938. godine objavio tablicu koja pokazuje relativne frekvencije prvih znamenaka u različitim skupinama podataka. Tablica je, zbog svoje opširnosti, u ovom članku sažeto prikazana na sljedeći način:

	Prva znamenka (%)									
Naziv	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Uzorak
Stanovništvo	33.9	20.4	14.2	8.1	7.2	6.2	4.1	3.7	2.2	3259
Adrese	28.9	19.2	12.6	8.8	8.5	6.4	5.6	5.0	5.0	342
Novine	30.0	18.0	12.0	10.0	8.0	6.0	6.0	5.0	5.0	100

Tablica prikazuje nazive skupova, ukupne uzorke i raspodjelu vodećih znamenki brojčanih podataka u njima. Uz prihvatljiva odstupanja, testirana zakonitost u tim skupovima vrijedi.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
30.1%	17.6%	12.5%	9.7%	7.9%	6.7%	5.8%	5.1%	4.6%

Iz tablice se vidi da znamenka 1 ima najveću frekvenciju i da njen prosječan postotak u nekom ukupnom uzorku iznosi 30.1%, dok znamenka 9 ima najmanju frekvenciju s prosječnim pojavljivanjem od 4.6%. Također se može primijetiti da raspodjelu znamenki karakterizira neprekinituti opadajući trend kako se ide od najniže prema najvišoj znamenki. Ovaj se zakon često grafički prikazuje upravo zbog takve opadajuće funkcije, a izgleda ovako:

Prikazana tablica i graf odražavaju logaritamsku skalu, odnosno logaritamsku distribuciju, a navedeni postotci za vjerojatnost raspodjele znamenki dobivaju se uz bazu 10 prema sljedećoj formuli:

P_D predstavlja vjerojatnost da brojčane vrijednosti podataka započinju znamenkom D. Akose umjesto D uvrstibroj 1 dobiva se sljedeći izračun:

Na isti se način dolazi i do postotka vjerojatnosti ostalih 8 znamenki. Međutim, to su samo okvirni, prosječni postotci i oni, naravno, neće uvijek biti isti, kao što neće uvijek ni distribucija tih znamenki biti kao s grafa. Dakle, sasvim je moguće da u nekom skupu bude više brojeva koji započinju s višom nego s nižom znamenkom, naročito kod manjih i krutihuzoraka. Zbog toga postoje 3 tipa uzorka kada je riječ o ovom zakonu: uzorak u kojem vrijedi zakon, uzorak s prihvatljivim odstupanjem zakona i uzorak koji odbacuje zakon.

Benfordov zakon i omjeri

Benford je kroz svoj rad dokazao ono o čemu je postavljena hipoteza i govorila, tj. došao je do zaključka da su, laički rečeno, prve znamenke brojeva unutar uzorka (ne uzimajući u obzir broj 0) neravnomjerno raspoređene i da „prate“ određenu shemu u omjerima. Naime, dekadski brojevi su-

stav koristi znamenke od 0 do 9 i vjerojatnost slučajno odabrane prve značajne znamenke u broju je $1/9$ (0 se zbog svoje specifičnosti izbacuje), odnosno 11.1%, no prema ovom zakonu to ipak nije tako. Sukladno ovom zakonu, brojevi od 1–9 se u prosjeku, kao prve značajne znamenke, pojavljuju na sljedeći način:

Ograničenja Benfordovog zakona

Benfordov zakon se pokazao vjerodostojnim isključivo za vodeću znamenku u broju, a za sve ostale znamenke u nekom broju ovaj zakon ne vrijedi. Zakon prve znamenke ne važi za skupove podataka koji su umjetno generirani. Tu se misli na podatke koji se dobivaju prema nekom nasumičnom ključu, odnosno na podatke koji su rezultat tzv. „Random funkcije“, kao npr. brojevi u telefonskom imeniku. Nažalost, ovaj se zakon ne može primijeniti ni u lutriji jer su ti podaci uniformno distribuirani i potpuno slučajni, pa datum rođendana i dalje ostaje kao jedna od boljih strategija u tom slučaju. Benfordov zakon pokazuje manjkavosti kod kruto ograničenih brojeva i izrazito malih skupova, kao i brojeva koji nemaju apsolutno nikakvu granicu.

Primjena Benfordovog zakona

Ovaj se zakon primjenjuje u mnogim područjima rada iz oblasti ekonomije, informaticke, statistike, pa čak i prava. Zakon je trenutno najviše usmjeren na analizu podataka kako bi se utvrdila moguća manipulacija tim istim podatcima od strane onih koji su ih sastavljali. Tu se najviše misli na finansijske izvještaje i porezne prijave. Doduše, Benfordov se zakonne koristi kao alat koji neupitno dokazuje tragove manipulacije, nego samo kao pomoći indikator u razotkrivanju potencijalnih prevara i lažiranja podataka. Rezultati provedene analize neće uvijek odgovarati ovom zakonu, no to, dakle, ne znači da je riječ o neupitnoj manipulaciji i lažiranju, ali mogu služiti kao dodatni razlog za detaljniju provjeru. Odredene američke tvrtke su „pale“ zahvaljujući upravo ovom zakonu.

TOMISLAV PUJIĆ - TONI (13.04.1955. - 12.11.2015.)

TOMISLAV ZELENIĆ

Kažu kako se umire dva puta. Jednom kad ti se zaustavi disanje i drugi put, malo kasnije, kad ti neko spomene ime po posljednji put. Odlučio sam učiniti Tonija besmrtnim i velikim u ovom članku kakav je bio i za života. Prvo se želim ispričati što ovaj članak nije izašao u 21. broju. Prije pet mjeseci prihvatio sam napisati članak o Toniju. Vjerujte, to je bio jedan od najtežih zadataka u mom životu. Ovo je moj prvi tekst kojeg Toni neće pročitati. Rekao bi, siguran sam, kako ovo nije moj najbolji uradak i složio bih se. Nije lako pisati o nekome tko vam je mnogo značio i posjedovao toliko velikih dimenzija. Poželio sam da bar na ovom mjestu kažem nešto o ovom velikom i skromnom čovjeku.

Svatko od nas ima dragu osobu koje više nema i svatko se od nas barem jednom našao u mislima; da sam bar mogao to reći ili napraviti. Uspomene blijede i nakon nekog vremena, nestane im boja, sjaja, zaboravimo i boju glasa. Jednom napisano, živi sa svakim čitanjem, nadam se. Često spomenem Tonija, pogotovo kad sam na faksu jer se bojam kako će izblijediti iz mojih misli.

Toni se rodio u Mostaru davne 1955. godine, tu je završio osnovnu i srednju školu, podigao svoju obitelj, borio se, živio i na kraju bio sahranjen. Kako opisati čovjeka koji je 11 godina predano radio na Ekonomskom fakultetu? Toni je bio institucionaliziran. Ako ste gledali film „The Shawshank Redemption“ znate o čemu govorim. Svaki posao u početku mrzite, onda se naviknete, a nakon nekog vremena ovisite o njemu. Nijedan kvar ili problem nije mogao proći bez Tonija, bio je joker zovi. Koliko puta sam svjedočio situaciji: „Ne radi projektor - zovi Tonija, ne rade svjetla - zovi Tonija, pokvarilo se grijanje - zovi Tonija, treba nešto završiti, popraviti, složiti, naći itd. - zovi Tonija.“ On bi ti mogao konkurirati u ekipi najboljih likova koji su ikada postojali. Ona sorta dobrih koji su dobri do srži, dobri za svakoga, a najgori za sebe. U poslu nikad nije študio sebe, odradivao ga je bespreijkorno dobro, brzo, marljivo i uvijek je bio tu za sve zaposlenike i studente Ekonomskog fakulteta. On je bio i ostao dobar duh Ekonomskog fakulteta.

Moje i Tonijevo druženje počinje negdje krajem druge godine mog studija. Pošto je njegovo zdravstveno stanje bilo narušeno, Dario i ja smo obavljali poslove koje on nije mogao. Imali smo izvrsnog mentora. Teško bi bilo nabrojati što je sve znao raditi i koje je vještine imao, doista je bio iznimno svestran. U pauza-nama nam je često pričao kako je radio u Sokolu, kako je i tamo imao šegrte (tako je i nas zvao od miline), kako ih je učio variti, rezati, koristiti tokarske strojeve kao Darija i mene poslove koje smo obavljali na fakultetu. Iako nikada nije završio visoke škole bio je iznimno obrazovan, načitan – pravi, vrhunski intelektualac i profesor, kako ga je nazvao jedan od djelatnika Ekonomskog fakulteta. Sve u svemu Toni je bio jedna ogromna biblioteka svoga vremena. Umalo zaboravih ono najvažnije, on me naučio što je "mostarski BMW" i mnoge druge mostarske priče i legende. Ispričao mi je toliko priča o ovome gradu da bih mogao napisati dva romana. Ne mogu vam opisati kako se taj čovjek zavuče pod

kožu. U tih nekoliko godina druženja na kojekakvim poslovima upoznao sam i zavolio Tonija. Nemojte misliti kako sam patetičan, nego sam stvarno iskren. Jedan takav osebujan duh, šaljivost, radoznalost, ponekad i dječju iskrenost mogao je imati samo veliki čovjek poput Tonija.

Tek kad netko ode osjetimo koliko je stvarno bio dio nas i naših života. Ponekad, kad sam na faksu, zamišljam ga pokraj fotokopir aparata, smije mi se ili mršti, ponekad hoda zamišljen sa rukama na ledima ili se sprema da odnese poštu. Toni je bio običan čovjek, jednostavan, principijelan i pošten. Nije se nikada trebalo razmišljati o onome što je rekao, moglo je biti samo tako. Kad ljudi odlaze, ostavljaju nam one najljepše uspomene, ostavljaju nam crticu svojeg života po kojoj ćemo ih pamtitи. Neki ostave i više od toga, kao naš Toni. U koje god doba dana došli na fakultet, susretali smo nasmijanog i dobro raspoloženog čovjeka, predanog svom poslu. Za bilo kojeg studenta imao je lijepu riječ, a za svaki problem - rješenje. Svojim je radom oplemenio ovaj fakultet, a i nas. Mnogi su odrasli, otišli u svijet, napustili ovaj fakultet, ali u mislima su im ostale važne stvari naučene na ovom fakultetu, ali i ljudi i Toni.

Davno sam naletio na ovu izreku:

„Kad ti umre netko iz obitelji, on ostaje vani. Umjesto njega, ti si taj koji ulazi u grob. To zna svatko tko voli. Kad ti umre netko iz obitelji, sve što nisi rekao postaje metak. Stalno te iznova ubija.“

(Ramiz Karaeski)

Uvijek sam mu htio reći kako sam ga volio i poštovao kao oca, makar mi to nije bio, kako cijenim sve što mi je dao, rekao, učinio. Znam da je znao, ali htio sam reći i nisam, zato govorim sad.

Hvala ti, dragi Toni. Pozdravljam tvoju darovitost koja je podrazumijevala poštovanje drugih, tvoju strast i osjećaj za pravdu. Pozdravljam gospodsko čuvanje drugih, posebno mene i Darija, velikodušnost, neslomljivi moral, strpljenje i razumijevanje, duhovnost, otvoreno prihvaćanje ljudi bez obzira odakle su te duboku odanost obitelji. Hvala ti što si svih 11 godina znao čuvati dušu i energiju našeg Ekonomskog fakulteta te otmjeno isprao mnogobrojne naraštaje studenata koju su prošli kroz ovu kuću.

Hvala ti što si me kao mladog čovjeka naučio mnogo korisnih stvari, što si mi prenio djelić mudrosti i ponajprije što si me učinio boljim čovjekom. Skoro sam zaboravio kazati kako je stanje na faksu OK, nije isto bez tebe, ali ide nekako. Imamo novog domara, jako dobar čovjek, ali se ne može mjeriti s tobom. Čistačice su žive i zdrave, fine i marljive žene i dalje se brinu za čistoću na faksu i pozdravljaju te puno. Nekada novom domaru kažu Toni pa se ispričavaju čovjeku, a meni smješno. Trava je uredno pokošena, sve sijalice u amfiteatru rade, oluci čisti, živica ošišana, klime rade, redovno se čiste, baš onako kako bi ti volio. Koščela koju smo zajedno posadili napreduje i jednoga dana će se netko u njenom hladu moći sakriti od jakog sunca i da, diplomirao sam, dobio obje diplome. Postao sam magistar ekonomije, pravi čovjek kako si nekad govorio, ali nemam fotografiju s tobom i diplomom u ruci, nisam imao tu čast. Znaj kako je u tu diplomu utkan i djelić tebe i zato još jednom, hvala Toni.

SUDIONIK U PROMETU I (NE)KULTURA PONAŠANJA

TOMISLAV ZELENIĆIĆ

Davno sam naletio na kratku anegdotu o (ne)kulturi ponašanja tokom vožnje i malo sam je prilagodio našem Mostaru. Sudionik priče sam ja i neka, recimo, djevojka mojih godina, a priča ide okoprilike ovako:

„Jutros razgovaram na mobitel i vozim se na posao Bulevarom. Imam što vidjeti?! U traci pored mene strašno lijepa žena. Voz novacat Ford Focus. Ide preko 90 km/h s tim fenom, a nos u retrovizoru – šminka se! Sami znate kakvih se pilota nagledate do Rodoča. Vratim pogled na cestu, al’ dodavola, žena napolna prešla u moju traku i ne prestaje se šminkati. Čovječe, situacija – zamalo go*no kroz nogavicu. Dok pokušavam naći rješenje situacije ispadne mi brijač na baterije i padne na burek koji mi je bio na drugom sjedalu i sve zajedno na pod. Pokušavam koljenima ispraviti volan, ali ispusitim mobitel koji padne ravno u kavu koja mi je bila među nogama. Zadobivam opekotine drugog stupnja na veoma nezgodnom mjestu. Mobitel crkao i još izgubim važan razgovor. Srećom ona završi stavljanje maskare i ispravi svoje auto. Je*em ti žene vozače!“

Vjerojatno se smijete i čudite. Koliko puta naletimo na parkiran automobil kod Spajalice, upaljena sva četiri, on/ona stao u ljekarnu, samo će iskočiti na sekundu i eto ga / je natrag? I tako milijun primjera po cijelom Mostaru. Na izlasku iz Mostara, ondje pored hotela Bevanda, još uvek nitko nikoga nije pregazio autom, a povše toga mjesta postoji opasnost od vozača koji su svoje automobile ostavili pored onih malih piljara - znači užas. Automobil parkiran u kružnom toku na Rondou!? Ej, ljudi, čovjek se parkirao usred raskršća, pa me samo zanima je li kakav ministar ili ne? U Mostaru nema mjesta gdje se ne možete parkirati. Semafori su specifična flora u Mostaru, pogotovo oni na križanju Vukovarske i Dubrovačke ulice (kod Piramide). Koji li je frayer napravio to idejno rješenje? O semaforima kod istočnog kolodvora ne mogu ni pisati - pravo prvenstva prolaza je osigurano samo ako voziš šleper ili tenk M - 84.

Pošto sam dovoljno „ohakao“ vozače sada ću malo i o pješacima. Znači, to je skupina maksimalno bezobraznih, drskih i hrabrih ljudi. Nitko ne poštuje semafore, čast izuzecima i onim Kinezima ili Japancima što dođu kao turisti. Od ovih, ajmo reći domorodaca, ma to sve prelazi zebre kad hoće, ništa semafori i još se prave mutavi kad taksist ili vozač krene trubit ili galamit jer je moron prešao cestu na crvenom. Kako se ponašamo dobro svaki dan nema petoro poginulih i desetak ranjenih. Dragi ljudi, pravila nisu napisana tako, bezveze, nego kako bi se povećala sigurnost. Kakvi zakoni, kome ih provodiš? Ljudi kažu uhapsite političare i lopove, a mi što kršimo ove sitne zakone, ništa je to. Ne pada nam napamet ponašati se tako drugdje u svijetu. Automatski bi nam došao plavi anđeo i uručio kaznu.

E, onda ovi pametnjakoviči kažu: „Što policija ne piše kazne?“

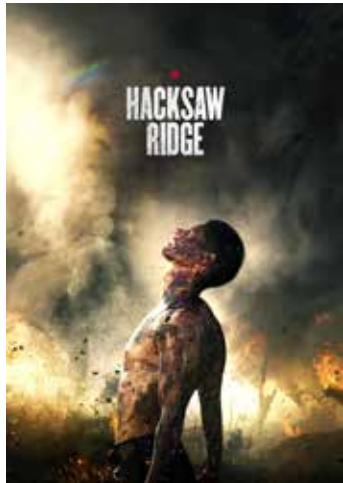
Meni je žao ove naše policije. Dobro ste pročitali, žao mi je tih ljudi. Plaće su takve kakve jesu i kad vidim kako je obučen bude mi ga pravo žao. Nekad mi dođe da mu dam svoju jaknu. Ruku na srce, u zadnje vrijeme imaju kao bolje uniforme. Srce me zaboli kad vidim kako pišu kaznu, ruka mu se trese. On izgubi boju u licu kad vidi Audija ili Mercedesa. Boji se bola jadnik, ostat će bez posla - tko zna kome je piše. Sutra će isti moćnik doći u postaju i njegovom načelniku reći: „ko je ovaj što mi je kaznu napisao?“. „U nas se sređuju prometne kazne“, rekao bi Damir Nikšić: „to niđe na svijetu nema“. Nije mu napisana kazna zato što ga policajac ne voli, nego što je prekršio zakon i ugrozio ostale sudionike u prometu. Naši jadni policajci se smrzavaju, piskaraju kazne ovim malim autima, golf 2 i 3, fiat, tvingo, reno 5 i tako, ovoj sitnoj raji. Raja će platiti i neće praviti probleme. Valja bit pošten drot u sistemu s najvećom korupcijom. Čim postaneš policajac automatski si u najvećem leglu korupcije. Ljudi izučili zanat od najboljih, a ti bi kao svjetla obraza provodio zakon? Šuti bola da te mrak ne pojede, nego se prilagodi sistemu i ostani živ.

Pročitao sam neki dan kako je veća šansa da vas pregazi automobil dok idete uplatiti listić na lutriju, nego da je isti listić dobitni. E, u Mostaru je veća šansa imati prometnu nezgodu, nego činjenica kako će sutra biti sutra.

Dragi ljudi, nije cilj ovog članka podići svijest političarima ili policiji, nego običnim ljudima. Moramo se početi ponašati po pravilima, odgovorno se ophoditi jedni prema drugima u prometu, bilo da smo vozači, pješaci, biciklisti ili neki drugi. Trebamo poraditi na svom ponašanju jer velike promjene polaze od malih ljudi i malih promjena.

Greben spašenih

DARIO ŠARAVANJA

Greben spašenih (eng. Hacksaw Ridge) izašao je krajem 2016. godine. Film je nastao pod redateljskom palicom Mela Gibsona, a riječ je o ratnom filmu prema istinitom događaju koji nas vodi u Drugi svjetski rat za vrijeme Bitke za Okinawu u kojoj su ratovale američke i japanske snage. Film je biografskog karaktera i prati priču Desmonda T. Dossa koji je služio kao američki vojni bolničar tijekom navedene bitke. Desmond je svoju dužnost obavljao rame uz rame sa ostalim vojnicima na bojištu i tako spasio čak 75 ranjenih, a činjenica kako pritom nije ispalio nijedan metak čini ovu priču još zanimljivijom.

Film započinje u prošlosti sekvencom Desmondovog djetinjstva gdje upoznajemo njegovu obitelj i ambijent života u toj obitelji. Glava kuće – otac Tom Doss (Hugo Weaving) vojni je veteran iz Prvog svjetskog rata i njegova vojna prošlost urezana je i u obiteljske odnose. Zbog svojih traumatičnih iskustava otac Tom često se druži s čašicom alkohola, a kad pretjera, zna dignuti ruku na svoju djecu i ženu. Ubrzo filmska radnja prelazi u sadašnjost, odnosno u vrijeme priprema za rat s Japancima. Sada se već odrasli Desmond (Andrew Garfield) nalazi u iskušenju; pristupiti služenju vojne dužnosti ili ne? Budući da je član adventista strogo prati Božje zapovijedi, naročito „Ne ubij“ i ne želi ubijati ljude bez obzira na to što je rat, ali osjeća dužnost pristupiti vojsci i raditi kao nenaoružani vojni bolničar. Unatoč očevom pokušaju da ga odgovori od pristupanja, Desmond predaje papire za vojsku uz priziv savjesti da ne želi nositi oružje. Vojska mu dugo vremena nije željela dati odobrenje da ide u rat bez oružja, ali ga nakon upornog inzistiranja ipak dobiva. Desmond zajedno sa svojim suborcima odlazi na bojište, a svoju dužnost bolničara obavlja s nevjerojatnom dozom hrabrosti i požrtvovnosti unatoč početnoj skeptičnosti njegovih kolega, pogotovo njegovog zapovjednika (Sam Worthington) i vodnika (Vince Vaughn).

Greben spašenih pored ratnih zbivanja ima i pozadinsku ljudavnu priču između Desmonda i njegove djevojke Dorothy (Teresa Palmer), ali i razna suptilna životna promišljanja i unutarnje borbe na osobnoj razini što sve skupa daje dodatnu notu čitavoj priči. Naime, kroz film se prožima misao kako je čovjek ono u što vjeruje i kako treba stajati iza svojih uvjerenja. Film veliča junasťvo, prijateljstvo i humanost pa čak i pomoći svom neprijatelju u dehumaniziranom ambijentu kakav je rat. Greben spašenih je nedvojbeno privukao dosta pažnje, a mnogi su ga gledatelji prozvali jednim od najboljih ratnih filmova dosad. Film je nominiran u čak šest Oscar kategorija, uključujući i nominaciju za najbolji film godine.

Zlato

DARIO ŠARAVANJA

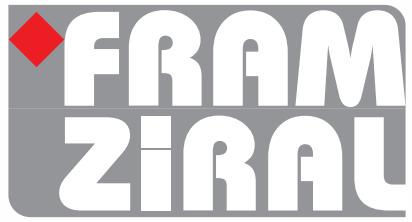

Zlato (eng. Gold) je američki film iz 2016. godine inspiriran istinitim događajima tzv. „zlatnog skandala“ koji se veže za kanadsku rudarsku kompaniju „Bre-X“. Film se žanrovske uklapa u avanturu, triler i dramu, a režirao ga je Stephen Gaghan, najviše poznat po radu na dobro prihvaćenim filmovima „Sirijana“ i „Traffic“. Radnja filma je linearna, ali se može podijeliti na dvije povezane celine; jedna u Sjevernoj Americi, a druga u džunglama Indonezije. Protagonist filma je Kenny Wells (Matthew McConaughey), očajni tragač zlata koji odlazi u Borneo, Indoneziju upoznati kvaži geologa po imenu Micheal Acosta (Edgar Ramírez) u nadi kako će zajedno otkriti veliko nalazište zlata.

Radnja filma nije samo orientirana traganju za zlatom. Već u prvoj polovici, iz samog trailera filma, saznajemo kako su Wells i Acosta definitivno na dobrom tragu otkrivanja jednog od najvećih nalazišta zlata u povijesti. Ostatak radnje odnosi se na pitanje eksploracije i na financijske aspekte jer dionice njihove kompanije doživljavaju nevjerojatan rast i samim time pažnju velikih financijskih igrača na tržištu. Upravo je taj ubrzani skok u cijeni dionica pokretač mnogih dodatnih događaja i preokreta koji gledatelje drže napetim čitavo vrijeme. Međutim, čar filma nije ni u traženju zlata, ni u financijskim igramama, nego u sitnim detaljima i odnosima između Wellsa i njegove žene (Bryce Dallas Howard) te Wellsa i njegovog partnera u zlatu. Wellsu nije bilo toliko do zarade koliko do njegove nakane da postane veliki otkrivač zlata i kao takav uđe u povijest.

Film nije primio očekivane stručne kritike, ali smatramo kako je uspio u onome što je naumio – zabavio gledatelje. Sam Matthew McConaughey koji je glumio brojne glavne uloge u izvrsnim i hvaljenim filmovima rekao je kako mu je ovo zapravo najdraža uloga koju je ikada imao. McConaughey se za ulogu spremao duže vrijeme i morao je dobiti koje kilo više i obrigliati glavu. Film „Zlato“ možda nije Gaghanovo najveće zlato do sada, ali ipak osigurava dobru količinu zabave kroz nekih dva sata, koliko traje.

caffè
INDEX

FRAM-ZIRAL d.o.o. Mostar

A: Put za Aluminij bb, Mostar / **T:** 036 351-281; 351-282; 351-284
F: 036 352-657 / **E:** fram@fram.ba / **W:** www.fram.ba

ZNANSTVENA KNJIŽARA

A: Matrice hrvatske bb, Mostar / **T:** 036 325-988
F: 036 333-563 / **E:** knjizara@fram.ba

Otisak s potpisom.

ef.sve-mo.ba

Znanje je moć.

STECITE GA NA
PRAVOM MJESTU.

ekonomski
fakultet
sveučilište
u mostaru

